

Turun yliopisto
University of Turku

YMPÄRISTÖOIKEUS

RIKOSHYÖDYN MITTAAMISTA KOSKEVAN TULKINTASUOSITUKSEN KOETTELU

OTM-tutkielma
Ympäristöoikeus murroksissa

Laatija
Herman Saari
412817

Ohjaaja
Anne Kumpula

13.6.2018
Turku

SISÄLLYS

SISÄLLYS	II
KUVIOLUETTELO	III
LÄHTEET	IV
Kirjallisuus ja artikkelit	IV
Sähköiset lähteet	VI
Virallisaineisto	VIII
Oikeustapaukset	IX
Muu aineisto	X
LYHENTEET	XI
1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkielman lähtökohdat	1
1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja kysymyksenasettelu	4
1.3 Tutkielman rakenne ja aiheen rajaus	8
2 YMPÄRISTÖRIKOKSET TALOUDEN RIKOKSINA JA MENETTÄMISSEURAAMUSJÄRJESTELMÄ	9
2.1 Ympäristörikos talousrikoksena	9
2.2 Menettämisseuraamusten tarkoitus ja tavoitteet	12
2.3 Netto- ja bruttohyötyperiaatteiden soveltamista koskeva doktriini Suomessa	13
2.3.1 Rikoslain 10 luvun 2 §:n sanamuoto ja lain esityöt	13
2.3.2 Korkeimman oikeuden käytäntö	16
2.3.3 Rikoshyödyn laskentaa koskeva kirjallisuus	19
2.4 Tuloslaskelman ja liikevoiton esittely	20
3 RIKOSHYÖDYN MITTAAMISEN TEOREETTINEN MALLI	22
3.1 Johdanto ja rajaus	22
3.2 Rikoksen ja hyödyn välinen syy-yhteys	25
3.2.1 Hyödyn suoruus, epäsuoruus ja välittömyys	25
3.2.2 Faktinen kausaliteetti	27
3.2.3 Faktisen kausaliteetin juridinen relevanssi menettämisseuraamuskausaliteetissa	32

3.3	Rikoshyödyistä tehtävät kuluvähennykset.....	34
3.3.1	Rikoksen täytäntöönpanokustannusten vähennyskelvottomuus	35
3.3.2	Rikoksen valmistelukulujen vähennyskelvottomuus.....	37
3.3.3	Kulujen vähennyskelvottomuuden tulkintasuositus	38
4	RATKAISUJEN ESITTELY JA TULKINTASUOSITUKSEN KOETTELU.....	39
4.1	Tuottamuksellinen vesistön pilaaminen, KKO 1995:181	39
4.1.1	Puhdistamoinvestoinnin myöhentymisestä saadut säästöt.....	42
4.1.2	Ylimääräinen lisätulo	44
4.1.3	Rikoshyödyistä tehtävät kuluvähennykset.....	45
4.2	Paritusrikos, KKO 2005:71	46
4.2.1	Faktinen kausaliteetti ja sen juridinen relevanssi.....	48
4.2.2	Huoneistoihin kohdistuvien kulujen vähentäminen	49
4.3	Törkeä ympäristön turmeleminen, Helsingin HO R 12/2475.....	50
4.3.1	Yhtiön rikollisesta toiminnasta saadut säästöt ja kuluvähennykset.....	53
4.3.2	Yhtiön muu hyöty ja siitä tehtävät kuluvähennykset.....	55
4.4	Luvaton taksiliikenteen harjoittaminen, KKO 2017:56.....	57
4.4.1	Faktinen kausaliteetti ja sen juridinen relevanssi.....	59
4.4.2	Kulujen vähennyskelvottomuus	60
5	JOHTOPÄÄTÖKSET	62

KUVIOLUETTELO

Kuvio 1	Korkan tutkimuksen rajaus.....	23
Kuvio 2	NESS -testin toimintaperiaate, jossa A:n ja B:n ympyröiden yhteinen pinta-ala kuvaa sitä, että molemmat ampumiset ovat olleet välttämättömiä ja yhdessä riittäviä seurauksen syntymiselle.	31
Kuvio 3	A Oy:n NESS -testi menettämisseuraamuskausaliteetin yhteydessä.	31
Kuvio 4	Kulujen vähennystilanteiden kategorisointi.....	39

LÄHTEET

Kirjallisuus ja artikkelit

Ailio, Erkki (1964) *Esinekonfiskaatio Suomen rikosoikeudessa. Rikosoikeudellinen tutkimus.* Helsinki.

Alkio, Paavo (1945) *Rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn tuomitsemisesta menetetyksi.* Defensor Legis 179 – 200.

Alvesalo, Anne (2006) *Käsitteellä on väliä – Puheenvuoro talousrikoskontrollin kohdentamisesta. Oikeussosiologiaa ja kriminologiaa. Juhlajulkaisu Ahti Laitinen 1946 - 24/4-2006 sivut 1 - 8.* Turun yliopisto, Oikeustieteellinen tiedekunta, Vammala.

Friedrichs, David O. (2010) *Trusted Criminals – White Collar Crime in Contemporary Society.* Wadsworth Cengage Learning, Belmont (Yhdysvallat).

Honkasalo, Brynolf (1948) *Rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn menettäminen.* Lakimies 115 – 140.

Ikäheimo, Seppo – Malmi, Teemu – Walden, Risto (2016) *Yrityksen laskentatoimi. 6. uudistettu painos.* Alma Talent Oy.

Kallunki, Juha-Pekka – Niemelä, Jaakko (2012) *Osakkeen arvonmääritys, onnistunut sijoituspäätös.* Talentum Media Oy.

Kokko, Kai (2017) *Ympäristöoikeuden perusteet.* Edita Publishing Oy.

Korkka, Heli (2015) *Liiketoimintarikoksen tuottaman hyödyn mittaaminen.* Vammalan kirjapaino Oy, Sastamala.

Lahti, Raimo – Koponen, Pekka (2007) *Talousrikokset.* Suomalaisen lakimiesyhdistyksen julkaisuja. Gummerus Kirjapaino Oy, Vaajakoski.

Lappi-Seppälä, Tapio (2013) *Varkaus, kavallus ja luvaton käyttö.* Teoksessa: Lappi-Seppälä, Tapio – Hakamies, Kaarlo ym. *Rikosoikeus.* Helsinki.

Launiainen, Petri (2016) *Hyötykonfiskaatio ympäristörikoksissa*. Teoksessa: *Ympäristöpolitiikan ja -oikeuden vuosikirja 2016*, sivut 337 – 354. Oikeustieteiden laitos, Joensuu.

Liljenfeldt, Robert (1984) *Något om konfiskation av ekonomisk fördel med hänsyn till brott mot vattenlagen*. Defensor Legis 463 – 467.

Mackie, John Leslie (1974) *The Cement of the Universe: A Study of Causation*. Oxford Clarendon Press.

Matningsdal, Magnus (1987) *Inndragning*. Oslo.

Metsänpelto, Leena *Oikeustapauskommentti KKO 2004:73*. Teoksessa KKO:n ratkaisut kommentein 2004:2. Helsinki 2005.

Nummela, Heidi (2013) *Rangaistuksen mittaaminen ympäristörikoksissa*. Teoksessa: *Rangaistuksen määrääminen*, sivut 127 – 145. Helsingin hovioikeuden julkaisuja. Hakapaino, Helsinki.

Nuutila, Ari-Matti (2000) *Oikeustapauskommentti KKO 1999:89*. Teoksessa KKO:n ratkaisut kommentein 1999:2. Helsinki 2000.

Pirjatanniemi, Elina (2005a) *Vihertyvä rikosoikeus. Ympäristökriminalisointien oikeutus, mahdollisuudet ja rajat*. Edita Prima Oy, Helsinki.

Pirjatanniemi, Elina (2005b) *Ympäristörikokset talouden rikoksina*. Teoksessa: *Rikos, rangaistus ja prosessi* Juhlajulkaisu Eero Backman 1945 – 14/5 – 2005, sivut 261 – 282.

Pirjatanniemi, Elina (2001) *Ympäristörikokset*. Lakimiesliiton kustannus, Helsinki.

Rautio, Jaakko (2006) *Hyötykonfiskaatiokanne*. Dark Oy, Vantaa.

Salila, Jari (1997) *Menetetyksi tuomittavan taloudellisen hyödyn määrittämisestä vesirikoksissa*. Lakimies 8/1997 s. 1233–1249.

Tapani, Jussi – Tolvanen, Matti (2013) *Rikosoikeuden yleinen osa. Vastuuoppi*. Talentum, Helsinki.

Viljanen, Pekka (2007) *Konfiskaatio rikosoikeudellisena seuraamuksena*. Edita Prima Oy, Helsinki.

Wright, Richard W. (1985) *Causation in Tort Law*. California Law Review, 1735 – 1828.

Wright, Richard W. (1988) *Causation, Responsibility, Risk, Probability, Naked Statistics, and Proof: Pruning the Bramble Bush by Clarifying the Concepts*. Iowa Law Review, 1001 – 1077.

Olkinuora, Eeva-Liisa – Hurmala-Kanerva Leena – Aalto, Maria – Mäki, Sari ja Ruostelammi, Riitta (2018) Käsikirja tunnusmerkistöistä ja seuraamuksista. Itä-Uudenmaan syyttäjänvirasto.

Sähköiset lähteet

Fonecta. *Sisu ympäristöpalvelut Oy. Yrityksen tiedot*.

<https://www.finder.fi/J%C3%A4tehuolto/Sisu+ymp%C3%A4rist%C3%B6palvelut+Oy/Vantaa/yhteystiedot/195541>, haettu 5.4.2018.

Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke. *Menettämisseuraamukset*. Työryhmän raportti 11.12.2008/19.1.2009.

https://oikeus.fi/hovioikeudet/helsinginhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_helsinginhovioikeus/karajaoikeuspainotteistenlaatuhankkeidenraportit/2008/alKmaLHMV/Menettämisseuraamukset.pdf, haettu 2.4.2018.

Kukkonen, Reima (2017) *Rikoshyödyn menettäminen. Osa III – Rikoshyödyn verotettavuus ja rikos- ja veroprosessien yhteensovittaminen*. Defensor Legis N:no 1/2017, sivut 64 – 83. https://www.edilex.fi/defensor_legis/17547.pdf, haettu 3.5.2018.

Kukkonen, Reima (2016) *Rikoshyödyn menettäminen. Osa I – Yleiset edellytykset, määrittely ja määrä*. Defensor Legis N:no 5/2016, sivut 721 – 740. https://www.edilex.fi/defensor_legis/17547.pdf, haettu 3.5.2018.

Kuusiniemi, Kari (2001) *Ympäristörikos, yhteisösakko ja yksilörangaistus*. Oikeustapauskommentti. <https://www.edilex.fi/artikkelit/6.pdf>, haettu 11.3.2018.

Lavonen, Heli (2011) *Konfiskaatiopuitemääräyksen tulkintavaikutus ja menetettäväksi tuomittavan rikoshyödyn määrittäminen*. *Lakimies* 6/2011, s. 1215 – 1236. <https://www.edilex.fi/lakimies/8285.pdf>, haettu 22.4.2018.

Patentti- ja rekisterihallitus (VIRRE) *Sisu ympäristöpalvelut Oy. Yrityksen tiedot*. <https://virre.prh.fi/novus/companySearch?execution=e2s4>, haettu, 5.4.2018.

Savolainen, Jukka (30.8.2013) *Hovioikeuden ratkaisu Lokapojat Oy:tä koskevassa asiassa - johtohenkilöiden neljän vuoden vankeusrangaistukset pysyivät voimassa*. Edilex. <https://www.edilex.fi/uutiset/37296>, haettu 5.4.2018.

Savolainen, Jukka (6.10.2014) *Valituslupahakemukset hylättiin Lokapojat Oy:n johtajia koskevassa asiassa*. Edilex. <https://www.edilex.fi/uutiset/41638?allWords=lokapojat&offset=1&perpage=20&sort=relevance&searchSrc=1&advancedSearchKey=626462>, haettu 5.4.2018.

Suomen kansallinen ympäristörikosseurantaryhmä (22.5.2017), *Ympäristörikoskatsaus*. https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiwwwstructure/59777_Ymparistokatsaus_2017.pdf?d9cedbdc7ba2d488, haettu 22.3.2018.

Suomen kansallinen ympäristörikosseurantaryhmä (8.5.2018), *Ympäristörikoskatsaus*. https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/poliisiwwwstructure/70351_Ymparistorikoskatsaus_2018.pdf?f513c6439db9d588, haettu 23.5.2018.

Yle uutiset (31.5.2018) *KKO alensi myös toisen Uber-kuljettajan valtiolle tuomittua rikoshyötyä*. <https://yle.fi/uutiset/3-10232003>, haettu 3.6.2018.

Yle Uutiset (22.3.2018) *Ympäristöoikeuden professori Talvivaarasta: "Ehkä Suomen kaikkien aikojen pahin ympäristörikos"*. <https://yle.fi/uutiset/3-10127999>, haettu 22.3.2018.

Yle Uutiset (30.12.2016) *Asema-aukion hyppypotku: 2 vuotta vankeutta törkeästä pahoinpitelystä*. <https://yle.fi/uutiset/3-9379662>, haettu 16.4.2018.

Virallisaineisto

HE 4/2016 *vp*: Hallituksen esitys Eduskunnalle laeiksi rikoslain 10 luvun sekä pakkokeinolain 6 ja 7 luvun muuttamisesta.

HE 80/2000 *vp*: Hallituksen esitys Eduskunnalle menettämisseuraamuksia koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 94/1993 *vp*: Hallituksen esitys Eduskunnalle rikoslainsäädännön kokonaisuudistuksen toisen vaiheen käsittäviksi rikoslain ja eräiden muiden lakien muutoksiksi.

Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 22/2015: Luonnonsuojelu- ja ympäristörikossäännösten tarkistaminen. Lausuntotiivistelmä 25.3.2105.

Valtioneuvoston periaatepäätös talousrikollisuuden ja harmaan talouden torjuntaohjelmaksi vuosille 2016-2020.

Valtioneuvoston periaatepäätös talousrikollisuuden ja harmaan talouden torjuntaohjelmaksi vuosille 2012-2015.

Valtioneuvoston periaatepäätös talousrikollisuuden ja harmaan talouden torjuntaohjelmaksi vuosille 2002 - 2005.

Valtioneuvoston periaatepäätös talousrikollisuuden ja harmaan talouden torjuntaohjelmaksi vuosille 1996 - 1998.

Ympäristöministeriön raportteja 16/2015: Ympäristötorjunnan strategia ja toimenpideohjelma. Yhteistyöryhmän ehdotus. Ympäristöministeriö, Helsinki.

Oikeustapaukset

Korkeimman oikeuden ratkaisut

KKO Dnro R2016/912, annettu 31.5.2018. Tuomiolauselma saatu sähköisessä muodossa Korkeimmalta oikeudelta 1.6.2018.

KKO 2017:56

KKO 2016:85

KKO 2015:74

KKO 2014:72

KKO 2011:61

KKO 2007:1

KKO 2005:71

KKO 2005:17

KKO 2004:105

KKO 2004:73

KKO 1999:89

KKO 1995:181

KKO 1991:173

Hovioikeuden ratkaisut

Helsingin hovioikeus 2013:2297, 30.8.2013 Dnro R 12/2475. Tuomiolauselma saatu sähköisessä muodossa Helsingin hovioikeudesta 12.3.2018.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Asia A-297-C, *C.R. v. Yhdistynyt Kuningaskunta*, tuomio 22.11.1995.
<http://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf/?library=ECHR&id=001-57965&filename=001-57965.pdf>, haettu 22.4.2018.

Muu aineisto

Hovioikeuden tuomio R 12/2475, todiste 64. Rikostarkastaja Markku Lehtosen laatima tarkastuskertomus 29.10.2010. Todiste saatu sähköisessä muodossa Helsingin hovioikeudesta 5.4.3018.

Hovioikeuden tuomio R 12/2475, todiste 68. Todistaja Anne Moilasen tarkastuskertomus. Todiste saatu sähköisessä muodossa Helsingin hovioikeudesta 5.4.3018.

Hovioikeuden tuomio R 12/2475, todiste 69. Suomen Asiakastiedon tuloste A. Lokapojat Oy:n taloudellisesta asemasta vuosilta 2007 - 2010. Todiste saatu sähköisessä muodossa Helsingin hovioikeudesta 3.4.3018.

LYHENTEET

Dnro	Diaarinumero
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EU	Euroopan unioni
EVL	Laki elinkeinotulon verottamisesta (360/1968)
HE	Hallituksen esitys
HO	Hovioikeus
KKO	Korkein oikeus
KPA	Kirjanpitoasetus (30.12.1997/1339)
Oy	Osakeyhtiö
RL	Rikoslaki (19.12.1889/39)
<i>vp</i>	Valtiopäivät
YSL	Ympäristönsuojelulaki (27.6.2014/527)

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman lähtökohdat

Olen Turun syyttäjänvirastossa työskennellessäni keskustellut ympäristörikoksia käsittelevien kihlakunnansyyttäjien kanssa heidän mielestään ongelmallisista seikoista liittyen ympäristörikoksiin. Esiin tuli ensimmäisenä kysymys rikoshyödyn laskemisen vaikeudesta tapauksissa, joissa ympäristörikos on tehty laillisen liiketoiminnan yhteydessä. Rikoshyödyn laskentatapaan ei ole saatavissa selkeää apua rikoslain (RL 19.12.1889/39) 10 luvusta¹ tai siihen liittyvästä kahdesta viimeisestä hallituksen esityksestä². Oikeuskäytäntökin on hyvin vaihtelevaa. Miksi ympäristörikosten osalta hyödyn laskentatapa on ongelmallisempi kuin mikä tahansa muu rikos? Ympäristörikollisuus on kuitenkin talousrikollisuutta.³

Ympäristörikosoikeudessa ympäristöä ja terveyttä suojaavana sääntelytapana käytetään rangaistusta, joka ilmenee erilaisina seuraamuksina. Tavallisimmat rikosoikeudelliset seuraamukset ympäristörikoksista ovat sakko ja vankeus, joiden lisäksi kyseeseen saattaa tulla rikoksen avulla saadun taloudellisen hyödyn menettäminen valtiolle.⁴

Menettämisseuraamus määritellään rikoslain 10 luvussa. Laki ei erottele erikseen erilaisia rikosmuotoja, määrittele mitä brutto- tai nettohyöty ovat tai kuinka rikoshyöty tulisi tarkalleen laskea. Rikoslain esityöt mahdollistaa monenlaiset eri tavat laskea rikoshyöty. Rikoshyödyn laskentatapa tulisi olla yhdenvertainen, koska erilaiset rikoshyödyn laskentatavat eriarvoistavat rikoksia. Onko hyödyn laskenta yhdenvertaista, jos verrataan ympäristörikosten hyödyn laskentatapaa muihin liiketoiminnan yhteydessä tai liiketoiminnallisessa ympäristössä tehtyihin rikoksiin? Selkeää oikeuskäytäntöä liiketoiminnan yhteydessä tehtyjen rikosten

¹ Menettämisseuraamuksista.

² HE 80/2000 vp ja HE 4/2016 vp, joissa rikoshyödyn laskentaan ei ole määritelty selkeää tapaa.

³ Friedrichs 2010, s. 65 – 68.

⁴ Kokko 2017, s. 367.

rikoshyödyn laskemisesta ei ole muodostunut ja tuomioistuimissa käytäntö on muodostumassa osittain rikostyyppikohtaiseksi.⁵

Menettämisseuraamuksen osalta rikoksella saatu hyöty on tuomittava menetettäväksi valtiolle.⁶ Usein on kuitenkin niin, että rikoksella saadusta hyödystä saadaan vähentää merkittävä osa rikokseen liittyviä kuluja, jolloin tuomittava hyöty jäänee todellisuudessa saatua hyötyä pienemmäksi. Tämä korostuu erityisesti ympäristörikoksissa. Tämän vuoksi vakavastakin ympäristörikoksesta on mahdollista tuomita hyvin lievä seuraamus, vaikka rikos on aiheuttanut merkittäviä taloudellisia ja ympäristöllisiä vahinkoja.

Menettämisseuraamuksen määrittäminen on rikosprosessissa yksi koko prosessiketjun vaikeimmista kysymyksistä. Rikoksella saadun hyödyn määrän arviointi on vaikeaa, ja hyödyn määrä on usein kiistanalaisin kysymys. Vastaajat ovat useimmiten voimakkaasti eri mieltä siitä, mitä hyödyn määräksi on arvioitu ympäristö- ja esitutkintaviranomaisen tekemissä ympäristö- ja rikoshyötylaskelmissa.⁷ Rikoksella saadun hyödyn osalta rikoksesta epäillyt tuovat esitutkinnaissa sekä tuomioistuinkäsittelyssä pääsääntöisesti esiin sen, että saadusta hyödystä pitäisi saada vähentää kaikki rikokseen liittyvät kulut. Nettoperiaatteeseen vedotaan pääsääntöisesti ympäristörikoksissa, joissa taloudellinen hyöty on saatu osana muuta liiketoimintaa, esimerkiksi ympäristölupaehdotuksen ehtojen vastaisella toiminnalla. Koska pääasiallinen rangaistus ympäristörikoksissa on sakkorangaistus, menettämisseuraamuksella on usein suurin merkitys käsiteltäessä asiaa tuomioistuimessa.⁸

Tuomioistuin joutuu harkitsemaan, onko kyseessä rikoksena epäilty toiminta ollut sellaista, että siitä voidaan tehdä toiminnan kuluista aiheutuneet vähennykset saadun rikoshyödyn määrää tuomittaessa. Rikosasian vastaajan intressinä on, että menettämisseuraamuksena tuomittava hyöty on määrältään mahdollisimman vähäinen ja hyödyn määrää nettohyötynä tuomittaessa tuomioistuin hyväksyy tuomiossaan mahdollisimman paljon toiminnasta aiheutuneita kuluja vähennettäväksi.⁹

⁵ Korkka 2015, s. 9.

⁶ Rikoslaki 10 luku 2 §.

⁷ Ympäristörikoskatsaus 2017, s. 5; Ympäristörikoskatsaus 2018, s. 7.

⁸ Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja 22/2015: lausuntotiivistelmä, s. 18 – 19.

⁹ Ympäristörikoskatsaus 2017, s. 5; Ympäristörikoskatsaus 2018, s. 7.

Menettämisseuraamuksilla on rangaistuksen ohella tarkoitus ainoastaan palauttaa loukattu tila ennalleen ottamalla rikoshyöty pois sekä estää uusien rikosten tekeminen ja niiden avulla rikastuminen. Menettämisseuraamukset tulee lukea rikosoikeudellisiin turvaamistoiimiin, eikä niitä saa käyttää rangaistuksellisenä seuraamuksena.¹⁰

Viljasen mukaan¹¹ oikeuskirjallisuudessa, kuten myös hallituksen esityksessä, vallitsee melkoinen yksimielisyys siitä, että menetettäväksi on tarkoitettu ainoastaan nettohyöty. Korkka puolestaan on todennut, että korkeimman oikeuden käytännön, lain esitöiden sekä rikastumis- ja rankaisukieltoperiaatteiden punninnan perusteella nettohyötyperiaatetta ei voida eikä sitä tule pitää menettämisseuraamusoikeuden ehdottomana pääsääntönä.¹² Molemmat edellä mainitut tutkijat ovat tutkimuksissaan käyttäneet käytännössä samaa lähdeaineistoa eikä uusia merkityksellisiä korkeimman oikeuden ratkaisuja ole tullut Viljasen tutkimuksen jälkeen. Näkökannat eroavat suuresti. Ei ole ihme, että tuomioistuimessa syyttäjän vaatiman ja vastaajalle tuomitun rikoshyödyn määrässä on usein valtava ero. Käräjäoikeuksien tuomioissa on nykyisin edelleen ero sen määrittelyssä, mikä on rikoshyötyä ja mikä ei.¹³

Ympäristörikoksia käsitellään tuomioistuimissa 50-100 kappaletta vuodessa. Niiden rangaistuskäytäntö on harvinaisuuden ja erilaisuuden takia epäyhtenevä sekä kehittymätön. Rangaistukset ovat usein hyvin lieviä ottaen huomioon aiheutettujen vahinkojen suuruus, eivätkä lievät rangaistukset vastaa lainsäätäjän tahtoa.¹⁴ Ympäristörikoksen ohessa tuomittava menettämisseuraamus on merkittävässä asemassa, jos sitä verrataan esimerkiksi perinteisiin anastus-, petos- tai velallisen rikoksiin.

Konkreettista eurorajaa tavoitellulle hyödyille tai aiheutetulle vahingolle ei ole asetettu rikoslaissa, sen esitöissä, oikeuskäytännössä tai kirjallisuudessa samalla tavoin kuin yleensä talousrikoksissa. Ympäristön turmelemisrikoksen osalta merkitystä on ympäristön haitallisen muuttumisen asteella tai vaaran aiheuttamisella terveydelle. Rikoslain 48 luvun 1 §:n mukaan törkeä ympäristön

¹⁰ Ks. HE 80/2000 vp, s. 4. Samoin myös Rautio 2006, s. 12; Viljanen 2007, s. 23.

¹¹ Viljanen 2007, s. 88.

¹² Korkka 2015, s. 176.

¹³ Launiainen 2016, s. 349.

¹⁴ Olkinuora et al. 2018, s. 114.

turmeleminen vaatii lisäksi *merkittävän taloudellisen hyödyn* tavoittelua, suunnitelmallisuutta, tai että vahinko tai vahingon vaara ympäristölle tai terveydelle on erityisen suuri. Esimerkiksi veropetoksessa tavoitellun tai saadun hyödyn määrällä on suuri merkitys törkeysarvostelussa.¹⁶ Normaalimuotoisen ja törkeän veropetoksen raja kulkee nykypäivänä noin 17.000 euron kohdilla, jolloin rangaistusasteikko on vankeutta neljästä kuukaudesta neljään vuoteen vankeutta. Käytännössä minimirangaistus törkeässä veropetoksessa on viiden kuukauden vankeusrangaistus. Normaalimuotoisessa veropetoksessa vankeusrangaistus tuomitaan sakkorangaistuksen sijasta jo noin 8.000 euron kohdalla. Vankeusrangaistus itsessään on jo ankara rangaistus, joka pienentää tuomitun menettämisseuraamuksen merkitystä huomioon ottaen rikoksesta aiheutunut seuraamus kokonaisuudessaan.¹⁷

Korkka on väitöskirjassaan¹⁸ pyrkinyt löytämään yhtenäisen tavan laskea rikoshyöty liiketoimintarikosten yhteydessä. Hänen tutkimustaan on perustellut yhtenäisen rikoshyödyn mittaamista koskevan doktriinin tarve.¹⁹ Koska rikoshyödyn laskentaan liiketoimintarikoksissa ei ole löydettävissä yhtenäistä tapaa, on vastausta pyrittävä etsimään uusista perustelluista teorioista. Korkkan tutkima, rikoshyödyn mittaamista koskeva teoria ja sen perusteella annettu tulkintasuositus, voivat olla ratkaisu laskea rikoshyöty erilaisissa liiketoimintarikoksissa, kuten ympäristörikoksissa. Tältä osin testaan tulkintasuositusta käytännön tasolla tässä tutkielmassa.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja kysymyksenasettelu

Koska laki ja lain esityöt eivät anna selkeää tapaa määrittää rikoshyötyä tai siitä tehtäviä kustannusvähennyksiä, tuomioistuimet muodostavat omalla käytännöllään menettämisseuraamuksen määrän laskentatavat. Lukiessani menettämisseuraamuksia käsittelevää oikeuskirjallisuutta oli selvää, että menettämisseuraamusten laskentatavoissa ja korkeimman oikeuden perusteluissa ei noudateta yhtenäistä linjaa. Huumausainerikosten kohdalla korkein oikeus on

¹⁶ Nummela 2013, s. 143 – 144.

¹⁷ Olkinuora et al. 2018, s. 76 – 77.

¹⁸ Korkka 2015.

¹⁹ Korkka 2015, s. 9.

määritellyt suhteellisen selvät ja yksinkertaiset tavat laskea rikoshyöty ja siitä tehtävät kuluvähennykset.⁴⁹ Selkeää tapaa laskea rikoshyöty liiketoimintarikoksissa ei ole muodostunut. Erityisesti ongelmia aiheuttaa liiketoimintarikoksesta tai liiketoiminnallisessa ympäristössä tehdyistä rikoksista sallittavat kuluvähennykset.

Heli Korkan väitöskirjatutkimuksessa *Liiketoimintarikoksen tuottaman hyödyn mittaaminen* esitetään suositus siitä, kuinka rikoshyödyn menettämistä koskevaa rikoslain säännöstä on tulkittava ja sovellettava liiketoimintarikosten yhteydessä.⁵¹ Tällaista oikeuskäytännöstä erillistä ja itsenäistä suositusta ei ole aiemmin Suomessa luotu. Suomen menettämisseuraamuskäytännön kehitys perustuu hyvin vahvasti korkeimman oikeuden ratkaisukäytäntöön.

Korkan mukaan hänen tutkimustaan perustelee muun muassa tarve yhtenäiselle rikoshyödyn mittaamisen doktriinille, koska rikoshyödyn menettämistä koskeva tuomioistuinkäytäntö on muodostumassa osittain epätoivottavalla tavalla rikostyyppikohtaiseksi.⁵² Korkka tarkastelee väitöskirjassaan liiketoiminnan yhteydessä tehtyjä rikoksia ja niistä tuomittavia menettämisseuraamuksia. Hänen tavoitteenaan on ollut löytää yksi yhteinen malli, jossa rikoshyöty lasketaan aina samalla tavalla riippumatta siitä, mikä rikostyyppi on kyseessä.

Korkka testaa teoriansa toimivuutta liiketoiminnan yhteydessä tehdyissä sisäpiiritiedon väärinkäyttörikoksissa sekä ympäristörikoksissa. Yksittäisiä korkeimman oikeuden ratkaisuja ei testata erikseen jälkikäteen. Lukiessani kyseistä väitöskirjaa jäi itseäni askarruttamaan, millaisia menettämisseuraamuksia tietyissä, jo ratkaistuissa tapauksissa, olisi tuomittu ja millä perusteilla rikoshyöty olisi laskettu sekä siitä tehtävät vähennykset olisi tehty.

Olen pyrkinyt tähän tutkielmaan valitsemaan merkitykseltään olennaisia ratkaisuja, jotka ovat osaltaan herättäneet mielenkiintoa rikoshyödyn laskentatavasta. Olen halunnut ottaa mukaan ympäristöoikeudellisia liiketoiminnassa tehtyjä rikoksia sekä ei-liiketoiminnallisia tapauksia, joissa kuitenkin on liiketoiminnallisia piirteitä. Tarkastelemistani tapauksista kolme on korkeimman oikeuden ratkaisuja ja yksi

⁴⁹ Ks. esimerkiksi KKO 2015:74; KKO 2007:1; KKO 2004:73; KKO 1999:89.

⁵¹ Korkka 2015, s. 6 – 10.

⁵² Korkka 2012, s. 6 – 10.

hovioikeuden ratkaisu. Erittelen seuraavaksi oikeustapaukset sekä perustelen niiden valintaa osaksi tutkielmaa.

KKO 2017:57, ns. Über-tapaus, jossa kuljettaja tuomittiin menettämään rikoshyötynä valtiolle saamansa tulot tietyin vähennyksin. Tärkeimpänä kysymyksenä oli, mitä kuluja rikoksenteijä voi vähentää rikoshyödystään, vaikka osa vähennettävistä kuluista on rikoksen täytäntöönpanokustannuksia, joista vähennyksiä ei lain esitöiden⁵³ mukaan saa tehdä.

KKO 2005:71, paritusrikoksen yhteydessä tuomittu rikoshyöty osakehuoneiston vuokrauksesta tietyin vähennyksin. Ratkaistavana oli, mitä kuluja rikoksenteijä voi vähentää saamastaan vuokrasta, kun hän on vuokrannut osakehuoneistoa tietäen, että huoneistossa harjoitetaan prostituutiota. Vähennyskelpoisista kuluista äänestettiin korkeimmassa oikeudessa kolmesta eri vaihtoehdosta.

KKO 1995:181, esimerkki täydestä nettohyötylaskennasta ympäristörikoksessa, joka on tehty laillisen liiketoiminnan yhteydessä.

Helsingin hovioikeus R 12/2475, ns. Lokapojat -tapaus. Yhdessä Talvivaara -tapauksen kanssa kuuluisimpia ympäristörikostapauksia, jossa tekijät tuomittiin ehdottomiin vankeusrangaistuksiin. Mielenkiinnon kohde on rikoshyödystä tehdyt suurehkot vähennykset laillisen liiketoiminnan yhteydessä.

Kaikissa tapauksissa rikoshyödyn laskentatapa ja rikoshyödystä tehtävät vähennykset ovat olleet omanlaisiaan. Korkan väitöskirja keskittyi ainoastaan liiketoiminnan yhteydessä tai liiketoiminnallisessa ympäristössä saatuun taloudelliseen hyötyyn.⁵⁴ Yllä olevista tapauksista kaksi (KKO 1995:11 ja Helsingin HO R 12/2475) ovat liiketoiminnan yhteydessä tehtyjä ympäristörikoksia. Ns. Über-tapaus ja ns. paritustapaus ovat olleet käytännössä laillisen liiketoiminnan käsitteen ulkopuolella, koska toiminta ei ole ollut liiketoimintaa ja toiminta on ollut muutenkin *kokonaisuudessaan laitonta*. Siten ei voida puhua näiden tapausten

⁵³ HE 80/2000 vp, s. 21.

⁵⁴ Korkka 2012, s. 6.

osalta liiketoimintarikoksesta tai talousrikoksesta⁵⁵, vaikka niissä on ollut liiketoiminnallisia piirteitä ja rikoshyöty on lopulta laskettu hyvin pitkälle samalla tavalla ja samoilla perusteilla kuin normaaleissa liiketoimintarikoksissa. Ottamalla tarkasteluun liiketoiminnan käsitteen ulkopuolella tehtyjä rikoksia, voidaan testata Korkan tulkintasuosituksen yleistä toimivuutta.

Tutkielman tavoitteena on selvittää Korkan tulkintasuosituksen toimivuus käytännössä. Kysymyksenasettelu on kiinteästi yhteydessä Korkan väitöskirjaan. Korkka on tutkimuksessaan selvittänyt, kuinka liiketoiminnan yhteydessä tai liiketoiminnallisessa ympäristössä tehdystä rikoksesta saatava taloudellinen hyöty tulee mitata. Tutkielman ensimmäinen tutkimuskysymys lähestyy Korkan väitöskirjaa käytännön kautta. *Onko Korkan esittelemä tulkintasuositus rikoshyödyn laskentatavasta yleisesti soveltuva liiketoiminta- ja liiketoiminnan kaltaisissa rikoksissa?* Vastausta pyritään etsimään soveltamalla Korkan tulkintasuositusta tässä tutkielmassa käsiteltäviin oikeustapauksiin ja selvittämällä mitä kuluja rikoshyödystä on mahdollista vähentää suositusta käyttäen ja millä perusteilla.

Tutkielman oikeustapaukset ratkaistaan uudelleen käyttämällä Korkan tulkintasuositusta. Toinen tutkimuskysymys on yhteydessä tapausten ratkaisuihin. *Selvitän onko Korkan tulkintasuositusta mahdollista käyttää käytännössä riippumatta rikostyyppistä. Ovatko oikeustapauksissa rikoshyödyn laskentatavat sekä määrät perusteltavissa, kun otetaan huomioon rikoslain 10 luku, sen esityöt, oikeuskäytäntö ja kirjallisuus?*

Tämän tutkielman näkökulma on lainopillinen. Lainopin systematisointia ja tulkintaa hyväksi käyttäen tutkielmassa on tarkoitus selvittää, miten rikoshyödyn määrä on laskettava talous- ja ympäristörikoksissa ja millä perusteilla rikoshyödystä on mahdollista vähentää kuluja. Koska tutkielmassa käytetään perustana Korkan muodostamaa teoriaa, ei voida puhua perinteisestä lainopillisesta tutkimuksesta. Korkka on tutkimuksessaan jo ratkaissut konkreettisen ja tosiasiallisen juridisen ongelman muodostamalla rikoshyödyn mittaamista

⁵⁵ Lahden ja Koposen (2007, s. 10) mukaan yleisesti omaksutun määritelmän mukaan talousrikollisuudella tarkoitetaan tyypillisesti liike- ja yritystoimintaan liittyviä oikeudettomaan hyötymiseen tähtäviä rikoksia. Usein määrittelyä täydennetään lukemalla käsitteen alaan myös yritystoimintaan verrattava vastaavanlainen toiminta. He ovat jakaneet taloudellisen rikollisuuden kahteen osaan: 1. rikokset yhteiskuntaa tai julkistaloutta vastaan (esimerkiksi verorikokset) ja 2. taloudellisen toiminnan yhteydessä tehdyt rikokset (esimerkiksi ympäristörikokset). (Sulkeet tässä)

koskevan tulkintasuosituksen. Sen vuoksi tutkielman raakamateriaalina on ensisijaisesti Korkan väitöskirjan teoria, eivät voimassa olevat oikeussäännöt.

1.3 Tutkielman rakenne ja aiheen rajaus

Tämän tutkielman laajuutta pystyy säätelemään pääasiassa kahdella eri tavalla:

- 1) tuomioistuinten tapausten määrällä ja
- 2) valitsemalla Korkan väitöskirjan rikoshyödyn mittaamisen teoreettisesta mallista tietty kokonaisuus.

Olen valinnut tutkimukseen neljä erilaista ja eri lähtökohdista tehtyä rikosta, joista on tuomittu menettämisseuraamuksia valtiolle maksettavaksi. Korkan väitöskirja on laaja ja yksityiskohtainen. Tutkielman haaste on valita riittävä kokonaisuus relevantteja kohtia tulkintasuosituksen testaamista ajatellen niin, että tietoisesti pois jätetyt väitöskirjan kohdat eivät estä tutkielman tavoitteen saavuttamista. Korkan väitöskirjan teoreettisen mallin tutkiminen kokonaisuudessaan tässä tutkielmassa on sen laajuuden vuoksi mahdotonta.

Korkan⁵⁶ teoreettinen malli rikoshyödyn mittaamiseen koostuu neljästä eri osiosta:

- 1) rikoksen ja hyödyn välinen syy-yhteys,
- 2) rikoshyödyistä tehtävät kuluvähennykset,
- 3) rikoshyödyn arviointi ja
- 4) rikoshyödyn kohtuullistaminen.

Näistä olen valinnut tarkasteltavaksi rikoksen ja hyödyn välisen syy-yhteyden ja rikoshyödyistä tehtävät kuluvähennykset. Tätä rajausta perustelen syvällisemmin tutkielman kohdassa 3.1.

Tutkielma on jaettu viiteen päälukuun. Johdannon jälkeen toisessa pääluvussa tarkastelen, millä perusteella ympäristörikoksia pidetään talousrikoksina, tutkin menettämisseuraamusjärjestelmän tavoitetta ja tarkoitusta yleisesti sekä selvitän, mitä tarkoitetaan brutto- ja nettohyödyllä. Lisäksi esittelen lyhyesti yrityksen tuloslaskelman, koska ilman sen periaatteen ymmärtämistä on lukijan vaikea

⁵⁶ Korkka 2015, luvut 5 – 8.

ymmärtää liiketoiminnan yhteydessä tehdyn ympäristörikoksen rikoshyödyn laskentatapaa.

Kolmannessa pääluvussa siirrytään tarkastelemaan Korkan väitöskirjan teoreettisesta mallista rikoksen ja hyödyn välistä syy-yhteyttä sekä rikoshyödystä tehtäviä kuluvähennyksiä. Ennen tutkielman johtopäätöksiä neljäs kappale käsittelee tutkielman kohteena olevia oikeustapauksia alkuperäisine ratkaisuineen. Tapaukset ratkaistaan kappaleessa uudelleen menettämisseuraamusten osalta perustuen Korkan teoreettiseen malliin. Samalla on mahdollista tutkia mallin toimivuutta erilaisissa menettämisseuraamustilanteissa. Oikeustapaukset olen esittänyt siten, että niistä on jätetty kaikki epäolennainen, rikoshyötyyn liittymätön, pois.

2 YMPÄRISTÖRIKOKSET TALOUDEN RIKOKSINA JA MENETTÄMISSEURAAMUSJÄRJESTELMÄ

2.1 Ympäristörikos talousrikoksena

Ympäristörikoksen käsitettä käytetään yleisesti ja yleensä tarkemmin määrittelemättä. Käsitteen tarkka määrittely on vaikeaa johtuen ympäristöoikeuden laaja-alaisuudesta. Ympäristörikos on toimintaa, joka aiheuttaa ympäristön pilaantumista tai sen vaaraa. Ympäristörikos kohdistuu aina fyysiseen ympäristöön, ja ympäristörikoksia koskevat kriminalisoinnit suojaavat välittömästi tai välillisesti ympäristöarvoja.⁵⁷ Ympäristörikoksia koskevien kriminalisointien yhtenä tavoitteena on ollut ympäristöarvojen erottaminen muista rikoslaissa suojattavista arvoista kuten esimerkiksi omaisuudesta tai ihmisten hengestä tai terveydestä.⁵⁸ Ympäristöön kohdistuvissa rikoksissa on harvoin asianomistajaa, koska ne loukkaavat yhteistä oikeushyvää, ympäristöä. Siksi ympäristönsuojelulain (YSL 527/2014) 21 ja 22 §:ssä säädetään, että asianomistajan puhevaltaa ympäristörikoksissa käyttää ympäristövalvontaviranomainen.⁵⁹

⁵⁷ Ympäristöministeriön raportteja 16/2015, s. 8; Pirjatanniemi 2005, s. 37.

⁵⁸ HE 94/1993 vp, s. 181.

⁵⁹ Ympäristöministeriön raportteja 16/2015, s. 8; Pirjatanniemi 2005, s. 37.

Ympäristörikossääntelyn perustan muodostaa rikoslain 48 lukuun koottu rikossääntely, jossa määritellään vakavimmat ympäristörikostyypit. Tämän lisäksi ympäristörikoslainsäädäntöä on sijoitettu rikkomusluonteisina useisiin erityislakeihin.

Talousrikollisuus on käsitteenä niin ikään laaja. Talousrikoksilla voidaan esimerkiksi loukata ihmisten elinympäristöä, ja tutkimuksesta riippuen talousrikoksen tekijäksi voidaan määritellä joko yksityishenkilö tai organisaatio. Talousrikoksia voidaan tehdä joko laillisen toiminnan yhteydessä tai kokonaan laittomana toimintana. Lähes aina taloudellisen hyödyn tavoittelu on motiivina talousrikoksissa. On kiistatonta, että ympäristörikoksista löytyy piirteitä, jotka sopivat moniin, elleivät jopa kaikkiin talousrikosmääritelmiin, vaikka talousrikoksen käsitteen määrittämisestä on monia tulkintoja.⁶⁰ Tyypillisiin liiketoiminnan yhteydessä tehtyihin ympäristörikoksiin kuuluvat esimerkiksi toiminnan harjoittaminen ilman vaadittua lupaa, erilaiset lupamääräyksien ylitykset ja laittomat päästöt, ympäristölle vaarallisten aineiden lainvastainen säilyttäminen ja kuljetus sekä ongelmajätteen luvaton käsittely ja hävittäminen.⁶¹

Ympäristörikoksia on pidetty taloudellisen rikollisuuden lajina jo vuosikymmeniä. 1970 -luvulla ympäristörikokset olivat olennainen osa suomalaista talousrikoskeskustelua. Talousrikostorjunnan painopiste on tästä huolimatta suuntautunut selkeästi muualle kuten velallisen rikoksiin.⁶² Suomessa talousrikollisuuden ja harmaan talouden kontrollia on tehostettu peräkkäisillä torjuntaohjelmilla, joilla uskottiin olevan erittäin merkittävä symbolinen arvo sekä kansalaisten asenteiden että viranomaisten toiminnan kannalta.⁶³ Esimerkiksi 90 -luvun lamavuosien jälkeen tehdyssä ensimmäisessä talousrikollisuuden torjuntaohjelmassa vuosille 1996-1998⁶⁴ ympäristörikoksia ei mainittu lainkaan.

⁶⁰ Pirjatanniemi 2005, s. 262–264; Alvesalo 2006, s. 2–5. Myös Friedrichs (2010, s. 65 – 68) on tutkinut niin sanottua valkokaulusrikollisuutta (White Collar Crime). Hän lukee ympäristörikokset yhdeksi yritystoiminnassa tehdyn rikollisuuden (Corporate Crime) muodoista.

⁶¹ Pirjatanniemi 2005b, s. 263 – 264.

⁶² Pirjatanniemi 2005b, s. 264 - 265.

⁶³ Alvesalo 2006, s. 1; Valtioneuvoston periaatepäätös talousrikollisuuden ja harmaan talouden torjuntaohjelmaksi vuosille 2002 - 2005.

⁶⁴ Valtioneuvoston periaatepäätös talousrikollisuuden ja harmaan talouden torjuntaohjelmaksi vuosille 1996 - 1998.

Suomen selvittyä 90 -luvun lamasta talousrikosohjelmassa vuosille 2002-2005⁶⁵ todetaan jo selkeästi, että edellisissä ohjelmissa painopistealueena olleen harmaan talouden torjunnan rinnalle on nostettava myös työ- ja ympäristörikoksiin liittyvä problematiikka. Tämän jälkeen vuosien 2012-2015 talousrikosohjelmassa⁶⁶ vielä mainittiin ympäristörikokset ja niiden vuoksi yhteiskunnan ja ympäristön kustannuksella vääristynyt kilpailutilanne. Taloudellisen laskukauden, eli finanssikriisin, myös huomattiin lisänneen ongelmia tällä alueella. Maininta ympäristörikoksista saattoi päästä 2012-2015 -strategiaan saakka silloin ns. Lokapojat tapauksen käräjäoikeuskäsittelyn vuoksi. Uusimmassa, vuosien 2016-2020 talousrikosohjelmassa⁶⁷, ei sen sijaan mainita ympäristörikoksia lainkaan, vaikka strategian päämääränä on pienentää sekä kansallista että kansainvälistä harmaata taloutta ja talousrikollisuutta Suomessa.

Vuosien 2016-2020 strategian kärkihankkeita ovat muiden ohella markkinoiden toimivuuden ja terveen kilpailun turvaaminen sekä rikoshyödyn jäljittämisen, turvaamisen ja poisottamisen tehostaminen. Kun vielä muistetaan, että ns. Lokapojat -tapaus sai hovioikeuden päätöksen vuonna 2013 eli edellisen torjuntaohjelman voimassaoloaikana, jossa rikoksella saatu hyöty ja sitä kautta kilpailun vääristyminen olivat merkittäviä seikkoja, on vähintäänkin kummallista, että uusimmassa strategiassa ei mainita edes sanaa ”ympäristö”. Pirjatanniemen⁶⁸ toteamus vuonna 2001 julkaistun talousrikosohjelman vuosille 2002 – 2005 jälkeen saa edellä mainitun perusteella uudenlaisen näkökulman. Hän mainitsi että:

”Asian voisi nähdä jopa niin, että suomalaisessa talousrikostorjunnassa on oikeastaan vasta nyt (2005) omaksuttu talousrikoskeskustelun alkuvuosien ajatukset laajasta talousrikollisuuden määritelmästä.” (Sulkeet tässä)

Vaikuttaa siltä, että ympäristörikokset kyllä huomioidaan talousrikoksina, kun mitään suurempaa kokonaisuutta ei strategioissa tarvitse käsitellä. Globalisaatio ja sen tuomat haasteet syrjäyttävät helposti ympäristörikokset talousrikoskeskustelusta.

⁶⁵ Valtioneuvoston periaatepäätös talousrikollisuuden ja harmaan talouden torjuntaohjelmaksi vuosille 2002 - 2005.

⁶⁶ Valtioneuvoston periaatepäätös talousrikollisuuden ja harmaan talouden torjuntaohjelmaksi vuosille 2012-2015.

⁶⁷ Valtioneuvoston periaatepäätös talousrikollisuuden ja harmaan talouden torjuntaohjelmaksi vuosille 2016-2020.

⁶⁸ Pirjatanniemi 2005b, s. 266.

2.2 Menettämisseuraamusten tarkoitus ja tavoitteet

Peruste taloudellisen hyödyn menettämiseen rikoksen vuoksi on selvä. Rikollisuutta on mahdollista vastustaa tekemällä rikos taloudellisesti kannattamattomaksi ottamalla rikoksella saatu hyöty rikosentekijältä pois. Jos rikosentekijä saisi pitää itsellään rikoksella saadun hyödyn, kunnioitus lakia kohtaan heikkenisi ja houkutus tehdä rikoksia kasvaisi.⁶⁹

Yhtenä menettämisseuraamuksen tarkoituksena on kielto- ja käskynormien noudattamisen tehostaminen. Tarkoitus on sama kuin rangaistuksellakin. Menettämisseuraamuksilla voidaan nähdä olevan yleis- ja erityisestävää vaikutusta ainakin pelotteena. Menettämisseuraamuksilla, kuten rikosentekovälineen tai rikoshyödyn menettämällä, tehdään rikos kannattomaksi ja pyritään vähentämään houkutusta valita laiton menettelyvaihtoehto laillisen sijaan.⁷⁰

Menettämisseuraamusjärjestelmän taloudellinen tavoite voitaisiin teoriassa saavuttaa myös sakkorangaistuksilla. Rikoshyödyn täysimääräinen eliminointi vaatisi olennaisen muutoksen sakkorangaistusjärjestelmään. Menettämisseuraamusjärjestelmä kattaa lisäksi mahdollisuuden kohdistaa seuraamus myös muuhun kuin rikosentekijään. Tällöin muun tekemästä rikoksesta hyötynyt voidaan tuomita menettämään rikoksen vuoksi saatu hyöty. Menettämisseuraamukseen ei kohdistu samanlaista tuomitsevaa piirrettä kuin rangaistukseen. Tällöin rikoksen avulla hankittu hyöty on mahdollista saada takaisin leimaamatta niitä, jotka eivät todella ole osoittaneet rikosoikeudellista syyllisyyttä.⁷¹ Tällainen tilanne oli käsillä WinCapita -tapauksessa, jossa WinCapita-klubiin sijoittaneiden henkilöiden saamat tuotot tuomittiin menettäväksi valtiolle.⁷²

Erilaisia rikoksia kohdellaan menettämisseuraamusten osalta eri tavalla. Liiketoiminnan yhteydessä tehtyjen rikosten rikoshyödyn laskenta eroaa usein yksityishenkilön tekemästä vastaavasta rikoksesta. Ero muodostuu rikoshyödyistä

⁶⁹ Matningsdal 1987, s. 107; Viljanen 2007, s. 27.

⁷⁰ Viljanen 2007, s. 23; Matningsdal 1987, s. 107.

⁷¹ Viljanen 2007 s. 23 – 24; Matningsdal 1987 s. 113 – 114, 574 ja 578.

⁷² Ks. KKO 2014:72, jossa KKO kumosi Itä-Suomen hovioikeuden antaman tuomion, jolla klubiin sijoittaneet oli vapautettu tuottojen menettämiseen liittyneistä vaatimuksista. Vastajaat olivat saaneet sijoituksistaan tuottoja enemmän kuin he olivat klubiin sijoittaneet. He eivät olleet tienneet klubin perustaneen henkilön rikollisesta toiminnasta. Rikokset katsottiin kuitenkin tehdyiksi vastaajien hyväksi. Tuottojen ei katsottu olleen osaksikaan peräisin laillisesta toiminnasta. Vastajaat tuomittiin menettämään sijoittamiensa summien ja saamiensa tuottojen erotuksesta muodostunut rikoksen tuottama taloudellinen hyöty.

tehtävistä vähennyksistä, jolloin laillista liiketoimintaa tekevä yritys usein saa vähentää rikoshyödystä liiketoiminnan kuluja. Rikoshyödyn laskennassa on myös huomattavia eroja eri rikoslajien kesken. Tällöin hallituksen esityksessä mainittu tavoite ennustettavuuden osalta menettämisseuraamuksen ankaruudesta ei täyty. Rikoshyödyn menettämisseuraamuksen tulisi olla myös luonteeltaan turvaamistoimenpide eikä rangaistus. Tavoitteena on rikosten estäminen.⁷³

Hallituksen esityksen tavoite, jonka mukaan rikosentekijän taloudellinen tilanne rikoksen tekemisen ja menettämisseuraamuksen tuomitsemisen jälkeen tulisi olla samanlainen kuin ennen rikosta, ei toteudu käytännössä.⁷⁴ Huumausainerikosten osalta rikosentekijän taloudellinen tilanne on tosiasiasa huonompi kuin ennen rikosta ja liiketoimintarikoksissa rikosentekijä usein hyötyy rikoksen tekemisestä, vaikka menettämisseuraamus tuomitaankin. Osana laillista toimintaa tehdyn rikoksen kuluja sallitaan usein vähennettäväksi liiketoimintarikoksissa.⁷⁵

Rikoslain 10 luvun 2 pykälä on tulkinnallisesti jännitteinen säännös, mikä johtuu rikoshyödyn menettämisen luonteesta rikoksen seuraamuksena. Vaikka menettämisseuraamus ei ole rangaistus, on se kuitenkin rangaistuksen tavoin rikoksen seuraamus. Tämän vuoksi tulkinnassa ei voida täysin olla huomioimatta rikosoikeudellista arvolatausta. Menettämisseuraamuksen ei tule kuitenkaan täyttää rangaistuksen tehtäviä.⁷⁶ Jännitteisyys näkyy myös tämän tutkielman oikeustapauksissa, joissa tuomioistuimet ovat punninneet menettämisseuraamuksen rangaistusluonteisuutta.

2.3 Netto- ja bruttohyötyperiaatteiden soveltamista koskeva doktriini Suomessa

2.3.1 Rikoslain 10 luvun 2 §:n sanamuoto ja lain esityöt

Suomen lainsäädäntöön sisältyi aiemmin runsaasti menettämisseuraamuksia koskeneita säännöksiä, jotka olivat syntyneet eri aikoina ilman, että niitä laadittaessa olisi noudatettu yhtenäisiä periaatteita. Keskeisimmät säännökset

⁷³ Kukkonen 2016, s. 731; Viljanen 2007, s. 27 ja 88 – 89; HE 80/2000 vp, s 15 – 16.

⁷⁴ HE 80/2000 vp, s 15 – 16 ja 21.

⁷⁵ Korkka 2015, s. 155 – 157.

⁷⁶ Korkka 2015, s. 30 – 31.

olivat ennen vuotta 2002 rikoslain 2 luvun 16 §:ssä, mutta samoista kysymyksistä säädettiin myös muualla lainsäädännössä. Eri säännösten väliset suhteet aiheuttivat tulkintaongelmia.⁷⁷

Menettämisseuraamuslainsäädännön kokonaisuudistus toteutettiin lukuisilla 1.1.2002 voimaan tulleilla lainmuutoksilla. Tavoitteena oli yhtenäistää alan lainsäädäntö ja kumota tarpeettomat konfiskaatiosäännökset. Keskeisenä ajatuksena kokonaisuudistuksessa oli konfiskaation turvaamisfunktio; menettämisseuraamus ei saisi olla rangaistuksen luonteinen seuraamus. Menettämisseuraamuksella on tarkoitus ainoastaan saada rikoksen tuottama taloudellinen hyöty pois rikoksentekijältä.⁷⁸ Uudistuksessa pidettiin tärkeänä myös pyrkimystä yhdenvertaisuuteen sekä menettämisseuraamuksen ennustettavuuteen.⁷⁹

Oikeusministeriön lainsäädäntöhankkeessa vuosina 2014 - 2016 menettämisseuraamuksia koskeva lainsäädäntö tarkistettiin uuden menettämisseuraamusdirektiivin⁸⁰ voimaansaattamiseksi. Tämän perusteella annettiin hallituksen esitys eduskunnalle mm. rikoslain 10 luvun menettämisseuraamuksia koskevan luvun muuttamiseksi. Muutokset koskivat laajennetun hyödyn menettämistä sekä kolmanteen kohdistuvaa menettämisseuraamusta.⁸¹ Kyseiset muutokset eivät sisällä tämän tutkielman kannalta uutta relevanttia lainsäädäntöä.

Voimassa olevan rikoslain 10 luvun 2 §:n sanamuoto mahdollistaa sekä brutto- että nettohyötyperiaatteen mukaisen laskentatavan. Hallituksen esityksen mukaan menetettäväksi on tarkoitettu vain todellinen nettohyöty.⁸² Hallituksen esityksessä

⁷⁷ Viljanen 2007, s. 18.

⁷⁸ Menettämisseuraamus on yleensä tarpeen esineen ominaisuuksien vuoksi, rikosten ennalta ehkäisemiseksi tai rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn pois saamiseksi taikka sen varmistamiseksi, ettei hyötyä käytetä uusien rikosten rahoittamiseen. Viljanen 2007, s.19. Tässä tutkimuksessa keskitytään ainoastaan rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn pois saamiseen.

⁷⁹ HE 80/2000 vp, s. 15; Viljanen 2007, s. 18 -19.

⁸⁰ Direktiivi 2014/42/EU rikoksentekovälineiden ja rikoshyödyn jäädyttämistä ja menetetyksi tuomitsemista Euroopan Unionissa, annettu 3.4.2014.

⁸¹ HE 4/2016 vp.

⁸² Valtiolle on tuomittava menetetyksi rikoksen tuottama taloudellinen hyöty. Ks. myös HE 80/2000 vp, s 21; HE 4/2016 vp, s. 5; Kukkonen 2016, s. 731.

todetaan, että esimerkiksi laittomassa alkoholikaupassa⁸³ hyötyä olisi vain myyntihinnan ja alkoholiliikkeestä ostetun tuotteen hankintahinnan erotus, koska kustannus ei johdu rikollisesta toiminnasta.⁸⁴ Sitä vastoin rikoksen *valmistelusta tai täytäntöönpanosta* aiheutuvia kustannuksia ei tulisi ottaa vähennyksenä huomioon. Esimerkkinä hallituksen esityksessä mainitaan tiirikan valmistamiskustannukset ja huumausaineen valmistamiseen käytetyn kemikaalin ostohinta.⁸⁵

Hyöty voi myös ilmetä syntyneenä säästönä, vaikka säästönä ilmenevän rikoshyödyn tuottoa ei säädetä menettäväksi.⁸⁶ Esimerkiksi ympäristörikoksissa lupaehtojen noudattamatta jättäminen voi ilmetä alhaisempina tuotantokustannuksina, kuten säästettyinä puhdistuskustannuksilla verrattuna siihen, että olisi toimittu lupaehtojen mukaisesti. Syntynyt säästö tällaisessa tapauksessa tuomitaan hyötynä menetettäväksi.⁸⁷

Rikoslain esitöiden mukaan nettohyötyperiaate on pääsääntö, josta tehdään varsin laaja bruttohyötyperiaatteen mukainen poikkeus. Tilanteessa, missä esityöteksti tarkoittaa kulujen ”liittyvän rikolliseen toimintaan” tai olevan ”rikoksen valmistelusta tai täytäntöönpanosta” johtuvia, jää avoimeksi ja usein ongelmalliseksi kysymykseksi myös oikeuskäytännössä.⁸⁸

⁸³ Ks. KKO 2011:61. A oli laittomasti välittänyt alkoholiliikkeestä hankittuja alkoholijuomia. Hovioikeudessa hänet tuomittiin menettämään valtiolle luvattomasti myymiensä alkoholijuomien arvo sekä rikoksella saamansa taloudellinen hyöty. Ottaen huomioon, että alkoholin ostaminen alkoholiliikkeestä ei sinänsä ole rangaistava teko, rikoslain 10 luvun 2 §:n nojalla menetettäväksi taloudelliseksi hyödyksi katsottiin alkoholijuomien myynti- ja ostohintojen erotus. Vrt. KKO 2004:73 ja KKO 2007:1

⁸⁴ HE 80/2000 vp, s.21.

⁸⁵ Ks. HE 80/2000 vp, s. 21. Viljanen (2007, s. 89) on kiinnittänyt huomiota hallituksen esityksen ristiriitaisuuteen sillä tiirikan valmistaminen ei sinänsä ole sen enempää laitonta kuin alkoholin ostaminen alkoholiliikkeestä. Viljanen toteaa, että esitöissä on saatettu tarkoittaa tilannetta, jossa tiirikka valmistetaan rikoksentekeväliseen käytettäväksi, jolloin voidaan soveltaa murtovälineen hallussapitoa koskevaa rikoslain 28 luvun 12a §:ää.

Nähdäkseni, jos sinänsä laillisesti alkoholiliikkeestä ostettu alkoholi on ostettu tarkoituksena myydä se laittomasti eteenpäin, voidaan ajatella, että osto on rikoksen *täytäntöönpanoa* ja siitä tulevia kustannuksia ei voida lain esitöiden perusteella vähentää rikoshyödyn määrästä. Korkein oikeus ei ole alkoholiratkaisussaan KKO 2011:61 (kohdat 8 ja 9) erikseen perustellut sitä, miksi *myyntitarkoituksessa* ostetut alkoholijuomat eivät olisi rikoksen täytäntöönpanokustannuksia. Korkein oikeus on viitannut perusteluissa hallituksen esityksen mainintaan siitä, että ”alkoholikaupassa hyötyä on vain myyntihinnan ja ostohinnan välinen erotus, koska ostaminen ei sinänsä ole rikollista.”

⁸⁶ Kukkonen 2016, s. 730.

⁸⁷ HE 80/2000 vp, s. 21; ks. myös Helsingin hovioikeus R 12/2475, jossa suuri osa rikoshyödyistä perustui maksamattomiin puhdistuskustannuksiin yrityksen dumpatessa puhdistuslaitoksiin kuuluvat jätteet esimerkiksi sadevesiviemäriin.

⁸⁸ Korkka 2015, s. 153 – 154.

Menettämisseuraamukset eivät ole rikoslajikohtaisia vaan yhteisiä. Tästä huolimatta rikoksentekekulut voivat olla vähennyskelpoisia laillisen elinkeinonharjoittamisen yhteydessä, mutta eivät esimerkiksi huumausainerikoksen yhteydessä. Erottelulle ei löydy perusteita rikoslain 10 luvun 2 §:stä eikä esitöistä.⁸⁹ Lain esitöiden mukaan ei ole merkitystä, onko hyöty saatu laillisessa vai laittomassa toiminnasta, jos omaisuus on saatu toiminnassa laittomasti.⁹⁰ Mainittujen rikostyyppien välinen ero tulisi ottaa huomioon rangaistuksen määräämisessä eikä menettämisseuraamuksen laskennassa.⁹¹

2.3.2 Korkeimman oikeuden käytäntö

Koska lain sanamuoto ja esityöt eivät anna selkeää vastausta rikoshyödyn laskentatapaan, on korkeimman oikeuden ratkaisukäytännöllä suuri merkitys. Korkeimman oikeuden kuluvähennyksiä koskeva ratkaisulinja on muuttunut voimakkaammin bruttohyötyperiaatteen suuntaan ratkaisujen KKO 1999:89⁹² ja KKO 2004:73⁹³ jälkeen.⁹⁴ Näissä huumausainerikoksissa korkein oikeus vahvisti, että sama hyödyn laskentatapa soveltuu myös tilanteessa, jossa huumausainetta on ostettu ja myyty eteenpäin.⁹⁵

Nettohyötyperiaatetta on sovellettu jo aikaisemmin mainitussa alkoholitapauksessa⁹⁶ sekä tämän tutkimuksen esimerkkitapauksena olevassa ympäristörikostapauksessa KKO 1995:181. Molempia periaatteita on sovellettu osin myös tämän tutkimuksen esimerkkitapauksissa KKO 2005:71 ja KKO 2017:56. Paritusrikoksella saadusta vuokratulosta voitiin vähentää asunnon hoitokulut, mutta ei pääomakuluja. Laittoman taksiliikenteen harjoittamisesta saaduista palkkioista voitiin vähentää polttoaine- ja huoltokustannuksia, mutta ei auton

⁸⁹ Kukkonen 2016, s. 729; HE 4/2016 vp, s. 32.

⁹⁰ HE 80/2000 vp, s. 8. Menettämisseuraamusta ei tuomita, jos asianomainen saattaa todennäköiseksi, että omaisuus on saatu laillisesti.

⁹¹ Viljanen 2007, s. 118 – 120; Nuutila 2000, s. 71; ks. myös Korkka 2015 s. 162.

⁹² Huumausaineen viljelystä ja valmistamisesta aiheutuneita kustannuksia ei voitu ottaa vähennyksenä huomioon tuomittaessa rikoksen tuottama hyöty valtiolle menetetyksi.

⁹³ Rikoksen tekijälleen tuottamaa ja valtiolle menetettävää taloudellista hyötyä laskettaessa ei otettu huomioon lääkevalmisteiden hankintahintaa. Metsänpelto (2005, s. 48) on kuvannut KKO 2004:73 ratkaisun merkittävyyttä todeten, että menettämisseuraamusten osalta korkein oikeus käänsi ”valtamerilaivan kurssin kertaheitolla 180 astetta.”

⁹⁴ Korkka 2015, s. 154.

⁹⁵ Ks. KKO 2007:1.

⁹⁶ Ks. KKO 2011:61.

pääomakustannuksia ja autoveroa. Mainitut ratkaisut muodostavat korkeimman oikeuden kuluvähennyksiä koskevan voimassa olevan linjauksen.⁹⁷

Korkeimman oikeuden ratkaisun 2004:73 soveltamisohjetta on usein toistettu sen jälkeen annetuissa tuomioistuinten ratkaisuissa⁹⁸ sekä kirjallisuudessa.⁹⁹ Tapauksessa bruttohyötyperiaatteen soveltamista perusteltiin ensin viittaamalla lain esitöihin, jonka mukaan nettohyötyperiaate on pääsääntö, mutta rikoksen valmistelusta ja täytäntöönpanosta aiheutuvat kulut ovat kuitenkin vähennyskelvottomia.¹⁰⁰ Valinta netto- ja bruttohyötyperiaatteen välillä oli tapauksessa punnintaa rankaisu- ja rikastumiskiellon välillä. Kyseisessä ratkaisussa todetaan:¹⁰¹

”Johdonmukaisesti sovellettuna nettohyötyperiaate tarkoittaisi myytäessä laittomasti lääkevalmisteita sitä, että lääkerikoksen tekijälleen tuottamaa taloudellista hyötyä laskettaessa myyntihinnasta tulisi aina vähentää myytyjen tuotteiden hankintahinta. Laillisessa liiketoiminnassa noudatettavaa *myyntivoiton laskemistapaa* ei ole kuitenkaan perusteltua noudattaa rikollisen toiminnan tuottamaa rikoshyötyä määriteltäessä, vaikkei rikoshyödyn menetettäväksi tuomitsemisella sinänsä olekaan rankaisullista tavoitetta. Jos rikoshyöty rinnastettaisiin laillisen yritystoiminnan tuottamaan liikevoittoon, myös rikollisen toiminnan mahdollistamiseksi tehtyjen rikosten tekijälleen aiheuttamat kustannukset olisi luettava rikoshyödyn vähennykseksi. Tämä ei taas olisi kriminaalipoliittisesti suotavaa. Sen vuoksi on perusteltua tulkita rikoshyödyn menettämistä koskevia säännöksiä niin, *että rikoksen tekemisestä rikosentekijälle aiheutuneet kulut on aina jätettävä rikosentekijän itsensä vastattaviksi*. Nettohyötyperiaatetta on siten rikoshyötyä laskettaessa syytä noudattaa ainoastaan silloin, kun *rikoshyödyistä vähennettäväksi vaaditut kustannukset eivät ole liittyneet muuhun rikolliseen toimintaan.*” (kursiivi tässä)

Korkan mukaan korkein oikeus on katsonut tässä ratkaisussa, että ainakin suoraan rikoksen täytäntöönpanosta johtuvat kulut ovat saadusta rikoshyödyistä vähennyskelvottomia. Lisäksi rikoksen valmistelusta johtuvat kulut lienevät

⁹⁷ Korkka 2015, s. 154.

⁹⁸ KKO 2007:1; KKO 2011:61.

⁹⁹ Korkka 2015, s. 154 – 155; Viljanen 2007, s. 89 -91; Rautio 2006, s. 159; Metsänpelto 2005, s. 45 - 50.

¹⁰⁰ HE 80/2000 vp, s. 21.

¹⁰¹ KKO 2005:73, kohta 12.

vähennyskelvottomia.¹⁰² Ratkaisun KKO 2004:73 edellä esitetty kohta 12 on tämän tutkimuksen kannalta merkittävä, koska tutkielman yksi tarkoitus on koetella Korkan esittelemään mallia, joka olisi yleisesti soveltuva erilaisiin rikoksiin riippumatta siitä, onko rikos tehty osana laillista liiketoimintaa.

Ratkaisun kohta 12 kiinnittää huomiota erityisesti kahteen seikkaan: Ensinnäkin, liiketoiminnan yhteydessä tehdyt ympäristörikokset tehdään usein osana laillista liiketoimintaa. Kyseisen kohdan mukaan ei ole ilmeistä, onko *”myyntivoiton laskemistapa”*¹⁰³ tarkoituksenmukaista silloin, kun rikos on tehty osana laillista liiketoimintaa. Toiseksi, maininta *”...kustannukset eivät ole liittyneet muuhun rikollisen toimintaan”* ei kerro, edellytetäänkö kustannusten aiheutuneen menettelystä, joka on itsessään jo rangaistavaa.¹⁰⁴ Kysymys on siitä, onko saadusta rikoshyödyistä vähennettävissä kuluja *”myyntivoiton laskemistavalla”*, jos rikos tehdään osana laillista liiketoimintaa. Jos rikoksentekijä on luonnollinen henkilö, rikoksen tekemisestä aiheutuneet kulut eivät kuitenkaan ole koskaan vähennyskelpoisia. Rikoslain menettämisseuraamusten ollessa rikoslajista riippumattomia ei pitäisi olla myöskään merkitystä sillä, onko rikos esimerkiksi ympäristörikos vai huumausainerikos, ratkaistaessa menettämisseuraamuksen laskentatapaa.

Mainittuun problematiikkaan on kiinnitetty huomiota myös Helsingin hovioikeuspiirin laatuhankkeessa, jossa on todettu, että rikos voidaan tehdä myös sellaisessa liiketoiminnassa, joka on vain osaksi rikollista. Esimerkkinä mainitaan osana tätä tutkielmaa oleva tapaus KKO 1995:181, jossa korkein oikeus oli hyväksynyt vähennettäväksi rikollisen teon osalta samat kulut kuin ne, jotka kohdistuisivat lailliseenkin toimintaan. Näin rikoksen tekemisestä aiheutuneet kulut on hyväksytty rikoksella saadusta hyödyistä vähennettäväksi. Oikeuskäytäntö ei ole työryhmän mukaan yhtenäistä, eikä se ole sanottavasti yhtenäistynyt myöskään työryhmän raportin jälkeen. Laatuhankkeen työryhmä on aiheellisesti esittänyt seuraavan kysymyksen:¹⁰⁵

¹⁰² Korkka 2015, s. 155.

¹⁰³ Ks. tutkielman kohta 2.4. Tuloslaskelman ja liikevoiton esittely.

¹⁰⁴ Viljanen 2007, s. 91.

¹⁰⁵ Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2008/2009, s. 16.

”Ovatko elinkeinonharjoittamisen yhteydessä tehdyt rikokset hyödyn laskennan osalta siis eri asemassa kuin esimerkiksi huumausainerikokset?”

Myös Korkka on todennut, että rikoshyödyn menettämistä koskeva tuomioistuinkäytäntö on muodostumassa ei-toivottavalla tavalla rikostyyppikohtaiseksi.¹⁰⁶ Nuutilan¹⁰⁷ mukaan korkeimman oikeuden ratkaisulinja 2004:73 -ratkaisun jälkeen on johtanut rikosten jaotteluun. Rikokset jaotellaan peruspahoihin *mala in se* rikoksiin, kuten esimerkiksi huumausainerikoksiin sekä moitittaviksi *mala prohibita* rikoksiin, kuten esimerkiksi luvattoman liiketoiminnan harjoittaminen. Näissä rikoksissa menettämisseuraamuksia kohdellaan eri tavalla, mikä edelleen aiheuttaa rikostyyppikohtaisen kohtelun. Tämä on lain yhdenvertaisuustavoitteen ja ennustettavuuden vastaista.¹⁰⁸

2.3.3 Rikoshyödyn laskentaa koskeva kirjallisuus

Rikoshyödyn mittaamista koskevaa tutkimusta ei ole tehty Suomessa kovin pitkään lukuun ottamatta yleisesityksiin sisältyviä osioita. Tilanne on ollut sama myös muissa Pohjoismaissa. Kiinnostus rikoshyödyn mittaamista kohtaan kuitenkin kasvoi rikoslain 10 luvun voimaantulon jälkeen 2002.¹⁰⁹ Perusteoksista tästä temasta on mainittava Pekka Viljanen menettämisseuraamusta koskeva yleisesitys¹¹⁰ sekä Jaakko Raution väitöskirja prosessioikeudellisesta hyötykonfiskaatiokannetta koskevasta tutkimuksesta¹¹¹. Heli Korkan väitöskirja¹¹² on edellä mainittujen jälkeen kattavin menettämisseuraamusta koskeva tutkimus, joskin se keskittyi rakentamaan omaa tulkintasuositusta nykyisen, tulkinnanvaraisen ja ennakoimattoman, menettämisseuraamuslaskennan tilalle.

Suomessa ei juurikaan ole löydettävissä muita ainoastaan menettämisseuraamusta käsitteleviä teoksia oikeuskirjallisuudesta mainittujen uudempien teosten lisäksi. Vanhemmista teoksista on mainittava Alkion 1940 -luvulla kirjoittama teos menettämisseuraamuksista, jossa hän on todennut, että rikoksen valmistelusta ja

¹⁰⁶ Korkka 2015, s. 9.

¹⁰⁷ Nuutila 2000, s. 71.

¹⁰⁸ Ks. HE 80/2000 vp, s 15.

¹⁰⁹ Korkka 2015, s. 10.

¹¹⁰ Viljanen 2007.

¹¹¹ Rautio 2006.

¹¹² Korkka 2015.

suorittamisesta aiheutuneita kuluja ei saisi vähentää rikoshyödyttä.¹¹³ Samansuuntaista ovat katsoneet myös Honkasalo¹¹⁴, Ailio¹¹⁵ ja Liljenfeldt¹¹⁶. Oikeustapauskommentaareissa Nuutila¹¹⁷ ja Metsänpelto¹¹⁸ ovat kommentoineet tarkasti ja suhteellisen kattavasti kahdessa eri korkeimman oikeuden ratkaisussa menettämisseuraamuksen laskentatapaa. He ovat kommentaareissaan korostaneet nykyisen järjestelmän ongelmakohtia.

Suomessa lähes kaikki kulujen vähennyskelpoisuutta rikoshyödyttä käsitelleet kirjoittajat ovat pitäneet nettohyötylaskentaa oikeana tapana, mutta painotukset siitä, kuinka tiukasti nettohyödyttä on pidettävä kiinni, vaihtelevat. Kulujen vähennyskelpoisuutta puoltavat argumentit ovat 2000 -luvun alusta eteenpäin perustuneet rankaisukieltoperiaatteeseen ja saaneet ehdottomampaa kannatusta vasta tällä vuosituhanella.¹¹⁹

2.4 Tuloslaskelman ja liikevoiton esittely

Tuloslaskelman logiikan ymmärtäminen on tämän tutkielman lukemisen kannalta tärkeää, koska liiketoimintarikoksen menettämisseuraamus lasketaan käyttämällä tuloslaskelman lukuja. Korkeimman oikeuden liiketoimintarikoksia ja menettämisseuraamuksia käsittelevissä ratkaisuissa puhutaan usein tuloslaskelman eristä.¹²⁰ Käsittelem ensin lyhyesti tuloslaskelman lainsäädännöllisen doktriinin, minkä jälkeen esittelen yksinkertaistetun tuloslaskelman tätä tutkielmaa silmällä pitäen.

Tuloslaskelman *liikevoittoa* ei määritellä erikseen kirjallisuudessa, vaan se on kirjanpitoasetuksessa (KPA 1339/1997) määritelty tuloslaskelman erä. Tutkielman luettavuuden kannalta on syytä käydä tilikauden voiton tai tappion muodostuminen tuloslaskelmassa tarkemmin läpi, jotta käsitteet, kuten esimerkiksi liikevaihto, liikevoitto, poistot, kiinteät kulut ja verot antavat lukijalle riittävän avun käsitteiden ymmärtämiseen. Laskettaessa brutto- ja nettohyötyä ympäristörikoksissa, jotka on

¹¹³ Alkio 1945, s. 187.

¹¹⁴ Honkasalo 1948, s. 118.

¹¹⁵ Ailio 1964, s. 134.

¹¹⁶ Liljenfeldt 1984, s. 463 – 467.

¹¹⁷ Ks. KKO 1999:89; Nuutila 2000 s. 67 – 77.

¹¹⁸ Ks. KKO 2004:73; Metsänpelto 2005 s. 45 – 50.

¹¹⁹ Korkka 2015, s. 169 – 170.

¹²⁰ Esim. KKO 2016:85; KKO 1995:181; ks. myös Helsingin HO R 12/2475.

tehty osana laillista liiketoimintaa, on tärkeää myös ymmärtää kiinteiden kulujen ja muuttuvien kulujen ero, niiden muodostuminen sekä poistojen merkitys.

Kirjanpitoasetuksen 1 § ja 2 § määrittävät yksityiskohtaiset kaksi eri tuloslaskelmakaavaa. Selvytyden vuoksi niitä on syytä yksinkertaistaa tässä tutkielmassa. Olen muokannut yksinkertaiseksi tuloslaskelmakaavaksi alkujaan Kallungin ja Niemelän¹²¹ muodostaman kaavan, johon olen osin käyttänyt Ikäheimon et al.¹²² tekemiä määrittelyjä käsitteiden osalta.

Ohessa oleva tuloslaskelma muodostuu siten, että aina edellisestä tuloslaskelman kohdasta vähennetään seuraava kulu. Esimerkiksi, kun *liikevaihdosta* vähennetään *muuttuvat kulut*, saadaan yrityksen *myyntikate*. Logiikka on sama koko tuloslaskelmassa. Kulut ovat tyypillisesti tuloslaskelmassa tietyssä järjestyksessä, jolloin erilaiset tuloslaskelmat ovat keskenään vertailukelpoisia.

- 1) Liikevaihto: varsinaisen liiketoiminnan myyntitulot.
 - a) Muuttuvat kulut: suoraan tuotannosta riippuvaiset kulut, jotka muuttuvat yrityksen tuotannon mukaan. Tällaisia ovat esimerkiksi raaka-aineet, valmistuksen palkka- ja sivukulut sekä tavaroiden ostot.
- 2) Myyntikate tai -voitto: liikevaihdon ja muuttuvien kulujen erotus.
 - a) Kiinteät kulut: yrityksen tuotantomääristä riippumattomat kulut kuten yrityksen johdon palkat, toimitilojen vuokrat, lämmityskulut sekä siivouskulut.
- 3) Käyttökate: liiketoiminnan myyntitulot (liikevaihto), josta on vähennetty muuttuvat sekä kiinteät kustannukset.
 - a) Poistot: tuotantolaitteiden kulumisesta tehtävät vuosittaiset kirjanpidolliset vähennykset.
- 4) Liikevoitto: varsinaisen liiketoiminnan tuottojen ja kulujen erotus. Liikevoitto on keskeisin tunnusluku, kun arvioidaan liiketoiminnan menestystä.
 - a) Rahoituskulut: korvaukset, jotka maksetaan vieraalle pääomalle, esimerkiksi lainojen korot.

¹²¹ Kallunki – Niemelä 2012, s. 195.

¹²² Ikäheimo – Malmi – Walden 2016, s. 64 – 67.

- 5) Tulos ennen veroja: tulos, jonka perusteella lasketaan verojen määrä.
- a) Verot: tuloveroina esitetään tilikauden tuloksen perusteella valtiolle maksettavaksi lankeava määrä.
- 6) Tilikauden voitto tai tappio: määrä, joka on syntynyt liiketoiminnasta kokonaisuutena.

Poiston käsite voi olla hankala hahmottaa. Se on arvovähennys, joka huomioi omaisuuden teknisen vanhenemisen ja kulumisen.

Esimerkki: A Oy on ostanut 100.000 eurolla vuonna 2018 uuden jätelajittimen (käyttöomaisuus), jonka käyttöikä on useita vuosia. Tätä 100.000 euron kuluu yritys ei saa vähentää tuloksestaan yhtenä vuotena vaan useita vuosia kestävä jätelajittimen hankintameno on jaksotettava poistoin, jolloin ainoastaan osa hankintamenosta kirjataan kuluksi vuosittain. Poisto saa tällaisessa tapauksessa olla enintään 25 prosenttia vuodessa. Ensimmäinen tulosvaikutteinen poistoerä olisi siten 25.000 euroa ja vuoden 2019 poisto 18.750 euroa ($0,25 \times 75.000$ euroa). Poistojen maksimimäärät vaihtelevat omaisuuden lajin mukaan, esimerkiksi tehdasrakennuksen maksimipoisto on tällä hetkellä 7 prosenttia vuodessa.¹²³

3 RIKOSHYÖDYN MITTAAMISEN TEOREETTINEN MALLI

3.1 Johdanto ja rajaus

Korkan väitöskirjassa muodostetaan teoreettinen malli rikoshyödyn mittaamiseen, joka koostuu määrään vaikuttavista primääri- ja sekundäärikriteereistä. Primäärikriteerien avulla määritetään se varallisuusmassa, joka voi olla menettämisseuraamuksen kohteena. Sekundäärikriteerit täsmentävät käsillä olevan tapauksen erityispiirteiden mukaiseksi.¹²⁴

Primäärikriteerit muodostuvat

- 1) rikoksen ja hyödyn välisestä syy-yhteydestä ja

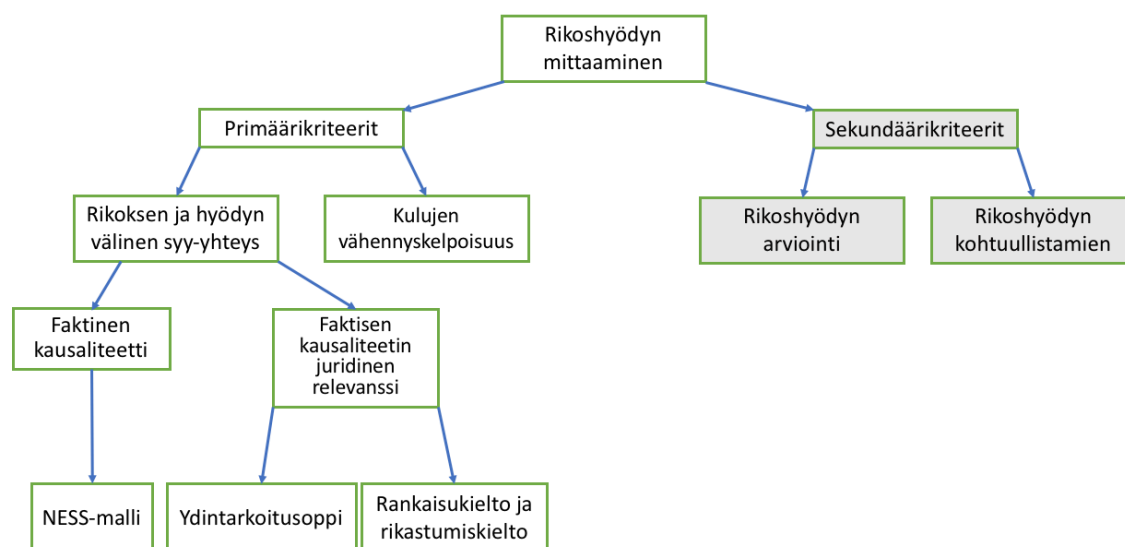
¹²³ Ks. Laki elinkeinotulon verottamisesta (EVL 360/1968) 3 luku.

¹²⁴ Korkka 2015, s. 83.

2) rikoksen tekemisen sekä siihen muulla tavalla liittyvien kulujen vähennyskelpoisuudesta.

Rikoshyödyn määrään toissijaisesti vaikuttavat sekundäärikriteerit muodostuvat

- 1) rikoshyödyn arvioinnista ja
- 2) rikoshyödyn kohtuullistamisesta.¹²⁵

Kuvio 1 Korkan tutkimuksen rajaus.

Rajaan sekundäärikriteerien arvioimisen kokonaan tutkielman ulkopuolelle. Perustelen rajausta sillä, että tämä tutkielma keskittyy rikoshyödyn muodostumiseen ja määrään sekä näihin vaikuttaviin seikkoihin. Sekundäärikriteerit määrittelevät, kuinka primäärikriteereiden avulla saatuun rikoshyötyyn on suhtauduttava. Rikoshyödyn arviointimahdollisuudella pyritään varmistamaan rikoslain 10 luvun 2 § tehokas toteutuminen, kun rikoshyödyn määrästä ei voida esittää täyttä näyttöä. Rikoshyödyn kohtuullistamisella puolestaan voidaan ottaa huomioon vastaajan henkilökohtaisiin olosuhteisiin liittyviä seikkoja.¹²⁶ Rikoshyödyn kohtuullistaminen voi vaikuttaa rikoshyödyn määrään vasta alkuperäisen rikoshyödyn laskemisen jälkeen. Tämän tutkielman tuloksen kannalta sekundäärikriteerit eivät ole relevantteja.

¹²⁵ Korkka 2015, s. 83.

¹²⁶ Korkka 2015, s. 85 – 86.

Menettämisseuraamuksen avoin ja tulkinnanvarainen primäärikriteeri, rikoksen ja hyödyn välinen syy-yhteysvaatimus, löytyy rikoslain 10 luvun 2 momentin 1 kohdassa. Sen mukaan *rikoksen tuottama taloudellinen hyöty on tuomittava valtiolle menetettäväksi*. Lain avoimuuden vuoksi Korkka on muodostanut väitöskirjassaan rikoksen ja hyödyn väliselle syy-yhteydelle normatiiviset kriteerit.¹²⁷

Korkka on jakanut syy-yhteystarkastelun kaksijakoiseksi, joista ensimmäisellä tasolla tarkoitetaan *todellisten tapahtumien yhteyttä eli faktista kausaliteettia*. Faktisen kausaliteetin tavoitteena on selvittää, mitä on tapahtunut ja mikä tekijä on voimakkaimmin vaikuttanut seurauksen syntymiseen, jotta sitä voidaan pitää seurauksen syynä. Toisella tasolla kausaliteettiarviossa tarkoitetaan sitä, miltä osin faktinen kausaliteetti eli syy-yhteys on juridisesti relevantti. Tätä kutsutaan *faktisen kausaliteetin juridiseksi relevanssiksi*.¹²⁸

Korkkan tavoitteena on ollut muodostaa faktisen kausaliteetin ja faktisen kausaliteetin juridisen relevanssin avulla malli, jonka avulla voidaan selvittää tarkoituksenmukainen hyödyttä ja rikokselta edellytettävä yhteys.¹²⁹ Tässä tutkielmassa olen jo mainitulla tavalla rajannut mallin käyttöä tämän tutkimuksen kannalta relevantteihin seikkoihin, primäärikriteereihin. Faktinen kausaliteetti ja faktisen kausaliteetin juridinen relevanssi kuuluvat syy-yhteystarkastelun primäärikriteereihin. Näistä faktisen kausaliteetin juridisen relevanssin rajaaminen ja selkeyttäminen edelleen on tutkielman kannalta sen laajuuden vuoksi välttämätöntä. Tätä käsitellään tarkemmin tutkielman kohdassa 3.2.3.

Seuraavissa luvuissa tarkastelen Korkkan väitöskirjassaan muodostamaa teoreettista mallia ja sen osia. *Ensiksi*, esittelen rikoksesta saadun hyödyn suorutta, epäsuorutta ja välittömyyttä, jotka osaltaan paikantavat niitä ongelmia, joita rikoksen ja hyödyn välisen yhteyden selvittäminen aiheuttaa.¹³⁰ *Toiseksi*, esittelen soveltuvien osien faktisen kausaliteetin ja faktisen kausaliteetin juridisen relevanssin. *Kolmanneksi*, jo mainittujen kahden ensimmäisen kohdan perusteella voidaan muodostaa hyötyerä, joka rikoksen tekemisestä on saatu. *Neljänneksi* selvitetään

¹²⁷ Korkka 2015, s. 85.

¹²⁸ Korkka 2015 luku 5.

¹²⁹ Korkka 2015, s. 85.

¹³⁰ Ks. HE 80/2000 vp, s. 21, jossa rikoksen tuottamana hyötynä voidaan pitää rikoksella *suoraan* saatua hyötyä. Käsite "suoruus" jää esitöissä epäselväksi.

millä perustein rikoshyödystä on mahdollista vähentää rikoksen tekemisestä ja valmistelusta aiheutuneita kustannuksia.

3.2 Rikoksen ja hyödyn välinen syy-yhteys

3.2.1 Hyödyn suoruus, epäsuoruus ja välittömyys

Hyödyn suoruus on Korkan mukaan syy-yhteyskysymys.¹³¹ Hyödyn *suoruus* jää käsitteenä rikoslain esitöissä hyvin laimeaksi ja epäselväksi. Esitöiden mukaan rikoksen tuottamana hyötynä voidaan pitää *suoraan* rikoksella saatua hyötyä. Esimerkkinä mainitaan laitton alkoholikauppa, jossa rikoshyödyksi katsotaan alkoholiliikkeestä ostetun alkoholin ostohinnan ja myyntihinnan välinen erotus.¹³²

Korkan tutkimuksessa suorana pidetään hyötynä sellaista varallisuuden lisäystä, joka on välittömästi seurannut rikoksen tunnusmerkistön täyttymisestä riippumatta muista tunnusmerkistön ulkopuolisista tapahtumista tai tapahtumatta jäämisistä.¹³³ Esimerkiksi varkauteen syyllistynyt tekijä anastaa uhriltaan rahaa tai muuta omaisuutta, jolla on taloudellinen arvo, ja näin saa varkaudesta suoraa taloudellista hyötyä.¹³⁴

Tehdyn rikoksen ja siitä saadun suoran hyödyn *välittömyys* on helppo ymmärtää. Rikoslain 10 luvun 2 pykälän 1 kohdassa todetaan, että *valtiolle on tuomittava menetetyksi rikoksen tuottama taloudellinen hyöty, jolla tarkoitetaan rikoksella välittömästi saatua omaisuutta*. Hyöty voi myös olla epäsuoraa. Lain esitöissä on todettu, että rikoksen tuottamaa hyötyä voi olla muukin kuin suoraan rikoksella saatu hyöty, esimerkiksi anastetun omaisuuden arvon nousu tai omaisuuden korkotuotto.¹³⁵ Jotta epäsuora hyöty voitaisi tuomita menetetyksi, sen on liityttävä

¹³¹ Korkka 2015, s. 86.

¹³² HE 80/2000 vp, s. 21; ks. myös KKO 2011:61, jossa korkein oikeus totesi, että alkoholin ostaminen alkoholiliikkeestä ei sinänsä ole rangaistava teko. Rikoslain 10 luvun 2 §:n nojalla menetettäväksi taloudelliseksi hyödyksi katsottiin alkoholijuomien myynti- ja ostohintojen erotus.

¹³³ Ks. myös Kukkonen 2016, s. 727 -728.

¹³⁴ Korkka 2015, s. 87; HE 66/1988 vp, s. 131. Kaikki rikokset eivät välttämättä tuota hyötyä. Esimerkiksi petosrikoksen tunnusmerkistö saattaa täytyä, jos rahan tai tappion välitön vaara merkitsee uhrin taloudellisen aseman todellista heikentymistä, vaikka tappiota ei olisikaan syntynyt.

¹³⁵ Ks. HE 80/2000 vp, s. 21.

rikokseen riittävän välittömästi. Kysymys on tällöin epäsuoran hyödyn syy-yhteydestä itse rikokseen.

Hyödyn välittömyyttä on käsitelty oikeuskirjallisuudessa¹³⁶, uudessa vuonna 2014 annetussa ns. konfiskaatiodirektiivissä¹³⁷ sekä muutamassa merkittävässä korkeimman oikeuden ratkaisussa.¹³⁸ Rikoshyödyllä tarkoitetaan konfiskaatiodirektiivissä rikoksen välittömästi tai välillisesti tuottamaa taloudellista etua. Tämä määritelmä on jo itsessään saattanut laajentaa rikoshyötynä menetettäväksi tuomittavan omaisuuden alaa.¹³⁹ Korkeimman oikeuden ratkaisussa 2004:115 oli kyse A:n anastamista Oy Veikkaus Ab:n pelitositteista, jotka A oli tulostanut työnantajansa online -päätteeltä. Korkein oikeus katsoi, että A:n saamat pelivoitot oli katsottava kavallusrikoksen välittömästi tuottamaksi taloudelliseksi hyödyksi

Saadun rikoshyödyn ja rikoksen syy-yhteyden *suoruutta* (tai epäsuoruutta) pohditaan Korkan väitöskirjassa esittelemällä lineaarinen syy-yhteys ja horisontaalinen syy-yhteys. *Lineaarisella syy-yhteydellä* tarkoitetaan tilannetta, jossa pohditaan, johtuuko hyöty välittömästi rikoksesta vai onko rikoksen ja lopullisen hyödyn välillä tapahtunut jotakin muuta. Otetaan esimerkin pohjaksi jo mainittu korkeimman oikeuden ratkaisu 2004:105, jossa työntekijä oli kavaltanut pelitositteita. Oletetaan, että pelitositteista tekijä olisi saanut 1000 euron voiton, jonka hän olisi edelleen sijoittanut pörssiosakkeisiin saaden vielä lisäksi tälle 1000 eurolle 30 prosentin tuoton. Tapauksessa primääriteko, veikkaustositteiden kavaltaminen, on laitonta. Sekundääriteko, voittorahojen sijoittaminen, ei sen sijaan ole laitonta. Korkan mukaan sekundääriteon laillinen luonne ei sellaisenaan riitä tekemään tuotosta laillista, jos primääriteolla ja sekundääriteolla on riittävä asiallinen ja ajallinen yhteys.¹⁴⁰

Horisontaalisissa syy-yhteystilanteissa tarkastellaan tunnusmerkistön ulkopuolisten, mutta rikoksen kanssa samanaikaisten toimenpiteiden ja olosuhteiden merkitystä.

¹³⁶ Esim. Viljanen 2007, s. 82 – 84.

¹³⁷ Ks. Direktiivi rikoksentekevälaineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa 2 artikla kohta 1.

¹³⁸ Eryityisesti KKO 2004:105; ks. myös KKO 1991:173.

¹³⁹ Tässä tutkielmassa ja Korkan tutkimuksessa välitön ja välillinen hyöty tarkoittavat samaa kuin suora ja epäsuora hyöty; ks. myös Korkka 2012, s. 88.

¹⁴⁰ Korkka 2015, s. 90 – 92. Käytännössä samoin myös HE 80/2000 vp, s. 21 - 23 ja Direktiivi rikoksentekevälaineiden ja rikoshyödyn jäädyttämisestä ja menetetyksi tuomitsemisesta Euroopan unionissa 2 artikla.

Tällöin rikoshyöty voi johtua osittain tunnusmerkistön ulkopuolisesta toiminnasta. Liiketoiminnan yhteydessä tehty ympäristörikos on hyvä esimerkki horisontaalisesta syy-yhteystilanteesta. Ympäristön turmelemisen tunnusmerkistö täyttyy, kun ympäristöön päästetään laillisen liiketoiminnan yhteydessä ympäristöä pilaavaa ainetta ilman lupaa tai luparajat ylittäen tavalla, joka on omiaan aiheuttamaan ympäristön pilaantumista. Liiketoiminta itsessään ei ole laitonta toimintaa, mutta ympäristön pilaaminen saattaa muodostaa taloudellista hyötyä liiketoiminnalle, mikäli yritys saa esimerkiksi hyötyä ympäristöluvan rajojen ylittämisestä.¹⁴¹

Olen pyrkinyt edellä muodostamaan käsityksen rikoksen ja hyödyn välisen syy-yhteyden arvioinnin ongelmista. Näitä ongelmia pyritään osaltaan ratkaisemaan seuraavissa luvuissa faktisen kausaliteetin ja faktisen kausaliteetin juridisen relevanssin avulla.

3.2.2 Faktinen kausaliteetti

Faktisen kausaliteetin selvittäminen aiheuttaa harvoin ongelmia, koska lähes aina on selvää mikä tapahtumainkulku on johtanut seuraukseen. Faktinen kausaliteetti erottaa kaikista seurausta edeltäneistä tapahtumista seurauksen syynä pidettävän seikan. Menettämisseuraamuskausaliteetin osalta merkitystä on myös sillä, onko tunnusmerkistön täyttäneitä tekoja pidettävä taloudellisen hyödyn syntymisen syynä.¹⁴²

Perinteinen tapa selvittää syy-yhteys on pohtia, olisiko seuraus syntynyt, jos sitä edeltäneitä tekoja ei olisi tehty eli onko teko ollut seurauksen välttämätön edellytys. Esimerkiksi julkisuudessa laajasti olleen Helsingin asemanaukion pahoinpitelystä syyttäjää vaati tekijän tuomitsemista törkeän pahoinpitelyn lisäksi törkeästä kuolemantuottamuksesta. Käräjä- ja hovioikeus kuitenkin hylkäsivät syytteen

¹⁴¹ Korkka 2015, s. 92.

¹⁴² Korkka 2015, s. 102 – 103.

törkeän kuolemantuottamuksen osalta, koska pahoinpitelyn ei ollut näytetty olevan rikosoikeudellisessa syy-yhteydessä uhrin menehtymiseen.¹⁴³

Yksinkertaisimmassa ja perinteisessä *sine qua non* -teoriassa¹⁴⁴ teon kausaalista merkitystä selvitetään ajattelemalla mitä olisi tapahtunut, ellei tekoa olisi lainkaan tehty. Teoria on hyvä kausaalisuhteiden ymmärtämisen kannalta, mutta usein riittämätön ja liian yksinkertainen. Teorian mukaan syy-yhteys teon ja seurauksen välillä on olemassa, jos teko on muodostanut välttämättömän edellytyksen seurauksen syntymiselle. Teon syy olisi jokainen sellainen tekijä, jota ei voida ottaa tekoa edeltäneestä ajasta pois ilman, että seuraus jäisi syntymättä. Teorian yksinkertaisuus kuitenkin aiheuttaa perustavanlaatuisia ongelmia. Rajoittamattomuusongelma on yksi näistä.¹⁴⁵ Mainitussa pahoinpitelytapauksessa voitaisiin *sine qua non* -teorian mukaan pitää myös tekijän vanhempia syyllisinä pahoinpitelyyn, koska ilman tekijän syntymää pahoinpitelyä ei olisi tapahtunut. Teorian vajaavaisuus tulee esiin myös kaksoiskausaalisuustilanteissa, syrjäyttävässä kausaliteetissa sekä tilanteissa, joissa vahinko on jo syntynyt, mutta teko tapahtuu vasta tämän jälkeen.¹⁴⁶

Sine qua non -teorian vajaavaisuuksien kausaalisuhteiden hallitsemiseksi on kehitetty teorioita, jotka eivät edellytä seurauksen syytä yhtä ehdotonta *välttämättömyyttä*. Vakiintuneimmat välttämättömiä ja riittäviä ehtoja yhdistävistä teorioista ovat J. L Mackien kehittämä INUS (Insufficient but Non-redundant part of an Unnecessary but Sufficient condition)-testi¹⁴⁷ sekä Wrightin kehittämä NESS (Necessary Element of Sufficient Set)-testi¹⁴⁸. Näistä kahdesta testistä Korkka on valinnut käytettäväksi tutkimuksessaan NESS -testin, koska se pystyy analyttisemmin erottamaan seurausta edeltäneistä tekijöistä sen syntymiseen merkityksellisellä tavalla vaikuttaneet tekijät.¹⁴⁹ Koska INUS -testiä ei käytetä

¹⁴³ Yle Uutiset 30.12.2016. Tekijä oli pahoinpidellyt uhria potkaisemalla häntä Helsingin asemanaukiolla ns. hyppypotkulla rintaan. Uhri oli kaatunut ja lyönyt päänsä sillä seurauksella, että uhrille oli tullut kallonmurtuma, aivoruhje sekä aivonsisäinen verenvuoto. Uhri oli kotiutettu sairaalasta, jonka jälkeen hän oli menehtynyt.

¹⁴⁴ *Sine qua non* -teoriaa on suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa kutsuttu myös ekvivalenssi- sekä edellytysteoriaksi. Tapani ja Tolvanen (2013, s. 164) ovat muotoilleet ekvivalenssiteorian siten, että teon ja seurauksen välillä on syy-yhteys, jos teko on muodostanut välttämättömän edellytyksen lopputuloksen syntymiselle.

¹⁴⁵ Korkka 2015, s. 104 – 108.

¹⁴⁶ Ks. tarkemmin kaksoiskausaliteetista ja syrjäyttävästä kausaliteetista Korkka 2015, s. 106 – 107; Tapani – Tolvanen 2013, s. 167 - 170.

¹⁴⁷ Mackie 1974, s. 62.

¹⁴⁸ Wright 1985, s. 1788.

¹⁴⁹ Ks. Korkkan (2015, s. 108 – 116) tekemää vertailua INUS- ja NESS -testin välillä.

Korkan tutkimuksessa hyväksi, en käsittele sitä tässä tutkielmassa. Avaan NESS -testin toimintaperiaatetta tämän tutkielman kannalta merkityksellisin osin seuraavassa luvussa.

3.2.2.1 NESS -testin soveltaminen menettämisseuraamuskausaliteettiin

NESS -testin mukaan tekijä on seurauksen syy, jos ja vain jos se on

- 1) välttämätön osa seurausta edeltävää tosiasiallista ehtojoukkoa,
- 2) joka taas on ollut riittävä seurauksen aikaansaamiseksi.¹⁵⁰

Seuraavassa tarkoitus on saada ymmärrys teorian perusajatuksista.

NESS -testin tai muunkaan faktisen kausaliteetin selvittämiseen soveltuvaa teoriaa tarvitaan harvoin, koska usein on menettämisseuraamuskausaliteetin osalta selvää, onko jokin teko ollut välttämätön osa seurausta ja onko tämä teko ollut riittävä teon aikaansaamiseksi. Siten, jos henkilö on tuomittu ympäristön turmelemisesta tai petoksesta, tämä teko on myös lähes aina faktisessa kausaliteettisuhteessa teosta mahdollisesti syntyneeseen taloudelliseen hyötyyn. Näin voidaan myös olettaa lähtökohtaisesti olevan tämän tutkielman oikeustapauksissa, joissa tekijät on kaikki tuomittu teo(i)staan. Faktisen kausaaliyhteyden syntymiseksi riittää, että rikos tai muu teko on myötävaikuttanut seurauksen syntyyn, joten teon ei tarvitse olla ainoa seurauksen syntymistä selittävä seikka.¹⁵¹

Esimerkkinä NESS -testistä esittelen Wrightin teokseen¹⁵² perustuvan tapauksen, joka liittyy kaksoiskausaalisuuteen

¹⁵⁰ "A particular condition was a cause of (contributing to) a specific result if and only if it was necessary element of a set of antecedent actual conditions that was sufficient for the occurrence of the result." Wright 1988, s. 1019; Korkka 2015, s. 109.

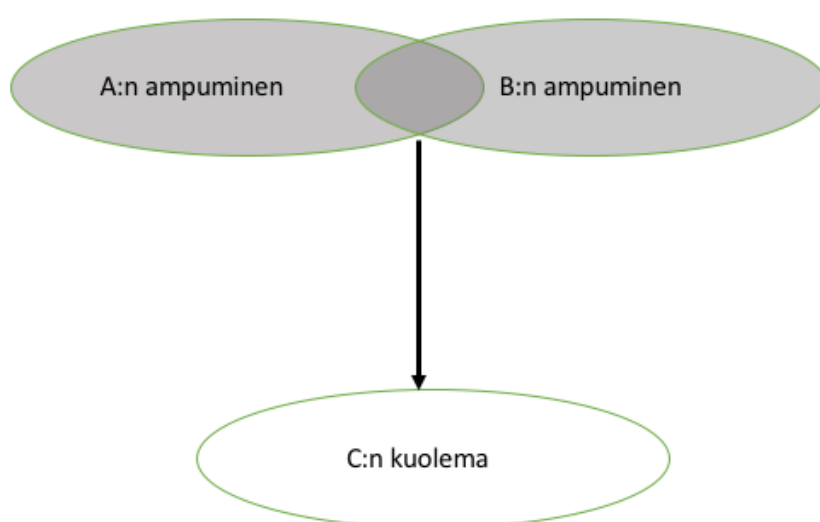
¹⁵¹ Korkka 2012, s. 126.

¹⁵² Wrightin (1988, s. 1022 – 1026) esimerkki kertoo samanaikaisesti sytytetyistä tulipaloista, mutta idea on mielestäni paremmin ymmärrettävissä käyttämällä luotiesimerkkiä. Ks. myös Korkka (2015, s. 117), jossa hän esittelee NESS -testiä ympäristön turmelemistapauksessa.

Henkilö A ja henkilö B ampuvat C:tä, joka kuolee. C:n menehtyminen on vaatinut molempien luotien osumisen, mutta pelkkä A:n tai B:n ampuma luoti ei olisi riittänyt C:n kuolemaan. Luodit ovat osuneet C:hen täsmälleen samaan aikaan. Onko A ja/tai B tappaneet C:n?

Mainitun *sine qua non* -teorian mukaan teko on syy-yhteydessä seuraukseen, jos seuraus jäisi syntymättä ottamalla tehty teko tapahtumainkulusta pois. Tässä tapauksessa A ja B olisivat kumpikin syyllistyneet tappoon, koska toisen ampumisen poisottaminen jättää seurauksen (C:n menehtymisen) toteutumatta. NESS -testi päättyy samaan lopputulokseen, mutta se lähestyy ongelmaa toisesta näkökulmasta. Sen sijasta, että jokin tapahtumainkulun osa otetaan pois, NESS -testi pohtii, onko jokin teko ollut seurauksen kannalta välttämätön, ja onko se ollut riittävä seurauksen syntymiselle. Mikäli teko on ollut välttämättömyyden lisäksi riittävä, on teko syy-yhteydessä seuraukseen.

Mainitussa esimerkissä NESS -testin mukaan seurauksen (C:n menehtyminen) syynä voidaan pitää kahta samanaikaista tekijää, jotka ovat välttämättömiä kahdessa tosiasiasa seurausta edeltäneessä (A:n ja B:n ampuminen) ja seurauksen syntymisen kannalta riittävässä ehtojoukossa.¹⁵³ Wrightin mukaan kyse ei ole syiden toistensa syrjäyttämisen vaan syiden kaksinkertaistamisesta.¹⁵⁴

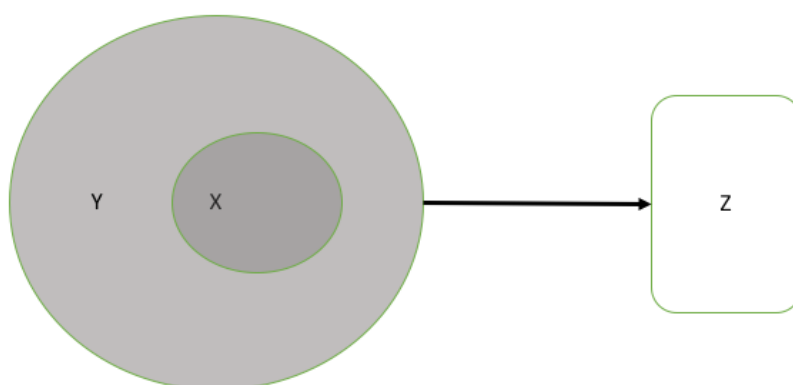

¹⁵³ Korkka 2015, s. 111.

¹⁵⁴ Wright 1988, s. 1022 - 1026.

Kuvio 2 NESS -testin toimintaperiaate, jossa A:n ja B:n ympyröiden yhteinen pinta-ala kuvaa sitä, että molemmat ampumiset ovat olleet välttämättömiä ja yhdessä riittäviä seurauksen syntymiselle.¹⁵⁵

NESS -testin teoriaesittelyn jälkeen on pohdittava, kuinka teoriaa on käytettävä menettämisseuraamuksia käsitellessä. Menettämisseuraamuksen kannalta relevanttia on teko, joka on osaltaan aiheuttamassa seurausta (ja rikoshyötyä), ja joka on samalla rikostunnusmerkistön täyttävä. Korkka on havainnollistanut NESS -testiä menettämisseuraamuskausaliteetin yhteydessä.¹⁵⁶ Näen tarpeelliseksi kuvata sen myös tässä tutkielmassa asian vaikean hahmottamisen vuoksi. Käytän apuna Korkkan laatimaa kuviota sekä Korkkan tutkimuksessa rakennettua esimerkkiä.

Kuvio 3 A Oy:n NESS -testi menettämisseuraamuskausaliteetin yhteydessä.¹⁵⁷

Yritys A on laillisen liiketoiminnan (Y) yhteydessä ylittänyt laittomasti ympäristöluvan sallimat päästörajat (X) ja syyllistynyt näin rikoslain 48 luvun mukaiseen ympäristön turmelemiseen saaden luvan ylittävän tuotannon osalta taloudellista hyötyä (Z).

Syyksiluettava teko X on osa A Oy:n laillista liiketoimintaa Y, joka jää laillisena liiketoimintana tunnusmerkistön ulkopuolelle. Toiminta Y on kuitenkin se tekokokonaisuus, jossa laitton teko X on tehty. Y on silloin välttämätön edellytys teolle X, koska laillinen liiketoiminta Y ei olisi ollut riittävä tuottamaan taloudellista hyötyä Z ilman tunnusmerkistön mukaista tekoa X.

¹⁵⁵ Korkka 2015, s. 111.

¹⁵⁶ Korkka 2015, s. 115 - 118.

¹⁵⁷ Korkka 2015, s. 117.

Esimerkissä A Oy olisi voinut keskittyä lailliseen ja siten ympäristöluvan mukaiseen liiketoimintaan sen sijaan, että se syyllistyi tahallaan tai törkeästi huolimattomuudesta¹⁵⁸ johtuen ympäristön turmelemiseen tuottamalla tuotettaan yli ympäristöluvan salliman määrän. Faktista kausaliteettia tarkastellessa tämä hypoteettinen skenaario ei ole merkityksellinen. NESS -testi tarkastelee aina todellisia tapahtumia, eikä muilla mahdollisilla tapahtumaskenaarioilla ole merkitystä.¹⁵⁹ On kuitenkin huomattava, että vaikka teon ja seurauksen välillä on faktinen kausaliteetti, voidaan sen juridisen relevanssin arvioinnissa päätyä siihen, ettei rikoksella ja saadulla hyödyllä ole juridista yhteyttä.¹⁶⁰ Faktisen kausaaliyhteyden juridista relevanssia käsittelem seuraavassa luvussa.

3.2.3 Faktisen kausaliteetin juridinen relevanssi menettämisseuraamuskausaliteetissa

Korkka on tutkimuksessaan esitellyt laajasti faktisen kausaliteetin juridista relevanssia.¹⁶¹ Olen pyrkinyt löytämään Korkan tutkimuksesta faktisen kausaliteetin juridisen relevanssin ydinajatuksen, jota on mahdollista ymmärrettävästi hyödyntää tässä tutkielmassa. Liian monimutkaisen teorian testaaminen jälkikäteen ei ole mahdollista, koska valittujen tapausten tuomioista ei ole saatavilla kaikkia tapauksissa käytettyjä faktoja.

Faktinen kausaliteetti erottaa seurauksen edellytyksistä sen syynä pidettävät edellytykset. Vaikka jollakin seurauksella on riidaton syy, se ei vielä johda juridiseen vastuuseen, koska faktisen kausaliteetin mukainen syyn ja seurauksen suhde voi olla ajallisesti tai asiallisesti liian etäinen tai muuten juridisesti merkityksetön. Rikoksen ja hyödyn välisen faktisen kausaliteetin juridinen relevanssi edellyttää, että saadun hyödyn tulee olla rikostunnusmerkistön näkökulmasta merkityksellinen. On luontevaa ajatella, että faktisen kausaliteetin juridinen relevanssi rajoittaa faktista kausaliteettia.¹⁶²

¹⁵⁸ Ks. Rikoslain 48 luku 1 §.

¹⁵⁹ Korkka (2015, s. 118 – 126) on käsitellyt myös NESS -testin edellyttämää kontrafaktuaalista tarkastelua sekä faktisen kausaliteetin olemassaolon epäselvyyttä.

¹⁶⁰ Korkka 2015, s. 118.

¹⁶¹ Korkka 2015, s. 127 – 150.

¹⁶² Korkka 2015, s. 127 ja 143.

Faktisen kausaliteetin juridista relevanssia arvioidaan kahdella eri tasolla. *Yhtäältä* arvio muodostetaan rikastumiskiellon ja rangaistuskiellon väliseen tasapainoon sekä *toisaalta* sovellettavaksi tulevaan rikostunnusmerkistöön, ydintarkoitukseen.¹⁶³ Ydintarkoitukseen tarkastelee sitä, millainen toiminta kriminalisoinnilla on ollut tarkoitus kieltää, ja sen tavoitteena on täsmentää kunkin tunnusmerkistön ydintarkoitus. Mitä selkeämmin rikoshyöty on saatu tunnusmerkistön ydintarkoitusta loukkaamalla, sitä todennäköisemmin saatu hyöty on rikoshyötyä.¹⁶⁴ Esimerkiksi ympäristön turmelemisen ydintarkoitus on ympäristöä pilaavan toiminnan kieltäminen. Jos yritys saa taloudellista hyötyä ympäristöä laittomasti¹⁶⁵ pilaamalla, on saatu hyöty tällöin faktisessa kausaaliyhteydessä tekoon ja myös juridisesti relevantti, koska ydintarkoitukseen mukaan teko on loukannut tunnusmerkistön ydintarkoitusta. Hyödyn relevanssiarvio on asteittaista siten, että teosta hyötyminen voi olla enemmän tai vähemmän kiellettyä riippuen siitä, kuinka lähellä tunnusmerkin ydintarkoitusta teko on.¹⁶⁶

Ydintarkoitukseen lisäksi tulee ottaa huomioon rikastumiskiello ja rankaisukiello. Rikastumiskiello tarkoittaa yksinkertaisuudessaan sitä, että rikos ei saa kannattaa.¹⁶⁷ Myös kriminaalipoliittisista syistä on tärkeää, että rikos ei saa olla taloudellisesti kannattava vaihtoehto rikoksentehtäjälle.¹⁶⁸ Mitä selkeämmin teko kohdistuu rikostunnusmerkistön ydinalueelle, sitä voimakkaammin rikastumiskiello edellyttää hyödyn tuomitsemista valtiolle. Esimerkiksi rikoshyöty tuomitaan menetetyksi eri tavalla, jos ympäristörikos tehdään ylittämällä jo saadun ympäristöluvan päästörajat verrattuna tilanteeseen, jossa ympäristörikos on tehty siten, että jälkikäteen arvioituna toimintaan ei olisi ollut mahdollista saada minkäänlaista ympäristölupaa. Näissä kahdessa tapauksessa rikostunnusmerkistön ydinaluetta on loukattu ensimmäisessä vähemmän ja jälkimmäisessä vakavasti.¹⁶⁹

¹⁶³ Tunnusmerkistön ydintarkoituksen käsite on yhtenevä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käyttämän ilmaisun *the essence of the offence* kanssa. Ks. EIT A-297-C, C.R. v. Yhdistynyt Kuningaskunta 22.11.1995, kohta 36; Korkka 2015, luku 3.2.2.

¹⁶⁴ Korkka 2015, s. 144 – 145.

¹⁶⁵ Voidaan ajatella, että ympäristölupa, jossa on tietyt päästörajoitukset, antavat jollekin luvan pilata ympäristö laillisesti. Jos luvan päästörajoitukset ylitetään, on toiminta luvan rajoitusten ylittävältä osalta laitonta.

¹⁶⁶ Korkka 2015, s. 145.

¹⁶⁷ Rikoslain 10 luku 2 §, Valtiolle on tuomittava menetetyksi rikoksen tuottama taloudellinen hyöty; ks. myös Lavonen 2011, s. 1216.

¹⁶⁸ Viljanen 2007, s. 23; ks. myös Korkka 2015, s. 32.

¹⁶⁹ Korkka 2015, s. 145 – 146.

Rankaisukielto sen sijaan estää menettämisseuraamuksen käyttämisen rangaistuksena tai osana rangaistusta. Rankaisukielto tarkoittaa sitä, että menettämisseuraamusta on ajateltava turvaamistoimena.¹⁷⁰ Rankaisukielto liittyy hyvin läheisesti tämän tutkielman kohdassa 3.3 esiteltyyn kulujen vähennyskelpoisuuteen. Rankaisukielto on myös mainittu hallituksen esityksessä, jossa todetaan että *”menettämisseuraamusta ei tule käyttää rangaistuksen luonteisena seurauksena”*.¹⁷¹ Sen sijaan ei ole selvää, mitä tarkoitetaan esitöiden maininnalla *”rangaistuksen luonteisuudesta”*. Oikeuskirjallisuudessa kulujen vähennyskelpoisuutta puolletaan juuri rankaisukieltoperiaatteen vuoksi.¹⁷²

Rikastumis- ja rankaisukieltoperiaatteet eivät tuo tarkasteluun itsenäistä materiaalista sisältöä. Niiden tehtävä on kalibroida hyödyn juridista relevanssiarviota, joka on saatu ydintarkoituspohjalla käyttämällä ja nämä periaatteet on aina otettava huomioon menetettäväksi tuomittavan hyödyn määrää määriteltäessä.¹⁷³ Rikastumis- ja rankaisukiellot ovat *periaatepunnintaa* siitä, kuinka paljon rikostunnusmerkistön ydintarkoituksesta voidaan poiketa ja siten laajentaa menettävän hyödyn alaa.¹⁷⁴

3.3 Rikoshiödyistä tehtävät kuluvähennykset

Korkka muodostaa tutkimuksessaan kulujen vähennyskelpoisuutta koskevan, rikostyyppistä riippumattoman, tulkintasuosituksen. Tulkintasuositus käsittää kulujen vähennyskelpoisuuden rikoksen täytäntöönpanokustannuksista, valmistelukustannuksista sekä veroista.

¹⁷⁰ HE 80/2000 vp, s. 15 Menettämisseuraamus on yleensä tarpeen esineen ominaisuuksien vuoksi, rikosten ennalta ehkäisemiseksi tai rikoksen tuottaman taloudellisen hyödyn pois saamiseksi taikka sen estämiseksi, ettei hyötyä käytettäisi uusien rikosten rahoittamiseen; ks. myös HE 80/2000 vp, s. 4; Viljanen 2007, s. 23; HE 4/2016 vp, s. 3.

¹⁷¹ HE 80/2000 vp, s. 15.

¹⁷² Korkka 2015, s. 161.

¹⁷³ Levonen 2011, s. 1216.

¹⁷⁴ Korkka 2015, s. 146; ks. myös Lappi-Seppälä 2013, s. 721 – 722. Esimerkiksi ratkaisussa KKO 2004:105 oli kyse rikoshiödyn laajentamisesta. Kavalluksen ydintarkoitus on suojata omaisuutta silloin kun se on toisen hallussa. Se, että kavalletuilla pelitositteilla voitettiin rahaa, ei ole suoraan kavalluksen tunnusmerkistöön sopivaa. Tapauksessa korkein oikeus perusteli voittorahojen menettämistä valtiolle sillä, että pelaaminen oli olennainen osa tunnusmerkistön täyttymistä. Kyse oli tällöin rikastumiskieltoperiaatteen laajentavasta periaatepunninnasta menettämisseuraamuksen osalta.

Tässä tutkielmassa rajaan veron vähennyskelpoisuuden pois, koska sekä Korkan¹⁷⁵ että Viljasen¹⁷⁶ mukaan menettämisseuraamuksen määrittämisen lopputulos on sama riippumatta siitä, määrätäänkö ensin vero vai menettämisseuraamus.¹⁷⁷ Jos menettämisseuraamus määrätään rikoshyödyistä tulleen veron maksamisen jälkeen, verojen maksu on huomioitava menettämisseuraamusta laskettaessa tai tuomio on kirjoitettava siten, että vastaaja voi korjata verotustaan jälkikäteen.¹⁷⁸ Vero ei ole tosiasiallisesti osa menettämisseuraamusta.

3.3.1 Rikoksen täytäntöönpanokustannusten vähennyskeltottomuus

Rikoslain esitöiden mukaan rikoksen täytäntöönpanosta johtuvat kulut eivät ole saadusta rikoshyödyistä vähennyskelpoisia.¹⁷⁹ Kulut ovat täytäntöönpanokuluja riippumatta siitä, ovatko ne johtuneet loppurikoksen tai valmistelevan rikoksen täytäntöönpanosta.¹⁸⁰ Esitetty kanta vastaa korkeimman oikeuden omaksumaa; sen mukaan ”rikoksen tekemisestä aiheutuneet kulut on aina jätettävä rikosentekijän vastattavaksi”.¹⁸¹ Koska tehty rikos on itsessään laiton, ovat sen tekemisestä koituneet kulut myös laittomia ja näin vähennyskeltottomia. Lain esityöt, sekä korkeimman oikeuden ratkaisut ovat yhteneväiset, kun tarkastellaan rikoksen täytäntöönpanokustannusten vähennyskelpoisuutta.

Korkeimman oikeuden ns. bruttohyötyratkaisuja¹⁸² on kritisoitu siitä, että ne olisivat rankaisukieltoperiaatteen vastaisia. Menettämisseuraamuksen aiheuttaessa muutakin kuin rikoksesta saadun varallisuuden lisäyksen neutralisoinnin, voidaan ajatella, että rankaisukieltoperiaate estää neutralisoinnin yli menevän hyödyn menettämisen.¹⁸³ Tällöin rikosentekijän varallisuus laskee, vaikka varallisuuden pitäisi olla täysin sama ennen ja jälkeen rikoksen tekoa.

¹⁷⁵ Korkka 2015, s. 173 – 175.

¹⁷⁶ Viljanen 2007, s. 163.

¹⁷⁷ Ks. Kukkonen 2017, s. 78, 82 – 83.

¹⁷⁸ Rautio 2006, s. 200. Rikos- ja veroprosessi tulee sovittaa yhteen siten, että vastaajalle ei määrätä sekä menettämisseuraamusta että veroa; ks. myös KKO 2005:71.

¹⁷⁹ HE 80/2000 vp, s. 21.

¹⁸⁰ Korkka 2015, s. 164 – 166.

¹⁸¹ KKO 2004:73; KKO 2005:71; KKO 2007:1; KKO 2011:61; ks. myös Helsingin hovioikeuspiirin laatuhanke 2008/2009, s. 12 - 17.

¹⁸² KKO 2004:73; KKO 2005:71; KKO 2007:1; KKO 2011:61

¹⁸³ Korkka 2015, s. 164 – 165.

Toisella puolella vaakaa on rikastumiskieltoperiaate, jolloin voidaan ajatella, että ilman hyödyn bruttomääräistä menetystä heikentyy myös menettämisseuraamuksen preventiovaikutus. Lisäksi voidaan kysyä, onko moraalisesti oikein, että rikoksenteijä saa taloudellista etua vähentäessään valmistelevalta tai toimeenpannusta rikoksesta aiheutuneita kuluja rikoshyödyistä.¹⁸⁴ Korkeimman oikeuden ratkaisussa 2004:73 rikastumiskieltoperiaatetta sovellettiin perustelemalla asiaa sillä, ettei rikoksentejekokulujen vähentäminen rikoshyödyistä olisi kriminaalipoliittisesti suotavaa.¹⁸⁵

Rikoksenteijä voi saada kuitenkin vähentää rikoshyödyistään kuluja, jotka eivät ole johtuneet rikoksen täytäntöönpanosta eivätkä *kustannukset ole liittyneet muuhun rikolliseen toimintaan*.¹⁸⁶ Esimerkiksi korkeimman oikeuden ratkaisussa 2011:61, jossa kyse oli laillisesti ostetun alkoholin edelleen myynnistä, sallittiin laillisesti ostetun alkoholin hankintahinta rikoshyödyn määrästä vähennettäväksi, koska alkoholin ostaminen alkoholiliikkeestä ei ole rangaistavaa.¹⁸⁷

Laillisten kulujen vähennyskelpoisuudessa on kuitenkin otettava huomioon erityisesti niiden liityntä tehtyyn rikokseen. Korkan mukaan kulujen tulee liittyä myöhempään tunnusmerkistön täyttävään tekoon *tarpeeksi läheisellä tavalla*, jotta kulut voitaisiin katsoa vähennyskelpoiseksi.¹⁸⁸ Laillisen liiketoiminnan yhteydessä tehdyissä rikoksissa on tällainen ongelma. Rikoksen tuottama hyöty on kirjanpidollisesti liiketoiminnan tuottoa samalla tavalla kuin laillisenkin tuotto. Tähän laittomaan tuottoon kohdistuu lähtökohtaisesti samat kulut kuin lailliseenkin tuottoon. Yhtiön kirjanpidosta on vaikeaa erottaa lailliset ja laittomat kulut ja niiden yhteydet rikokseen.

¹⁸⁴ Korkka 2015, s. 164 – 165.

¹⁸⁵ KKO 2004:73, kohta 12. Ratkaisun perusteluissa ei tuoda tarkemmin esille mitä kriminaalipoliittisella epäsuotavuudella tarkoitetaan. Korkan (2015, s. 165) mukaan epäsuotavuus voi perustua preventio- tai/ja moraaliargumenttiin.

¹⁸⁶ Ks. KKO 2004:73, kohta 12. Korkan (2015, s. 166) mukaan tämä on tulkittava siten, että loppurikosta edeltävästä laillisesta toiminnasta johtuvat kulut ovat vähennyskelpoisia.

¹⁸⁷ Alkoholitapauksessa vastaaja oli yli kolmen vuoden ajan välittänyt eteenpäin ainakin 6500 pulloa Koskenkorvaa. Voidaan aiheellisesti kysyä, onko tämä toiminta ollut jo selkeästi alkoholirikoksen valmistelua, jolloin kustannukset eivät olisi olleet vähennyskelpoisia. Alkoholi lienee hankittu tarkoituksin myydä se eteenpäin. Valmistelusta aiheutuneiden kustannuksien vähennyskelpoisuudesta tutkielman kohdassa 3.3.2.

¹⁸⁸ Korkka 2015, s. 167.

Esimerkiksi jos yritys ylittää ympäristöluparajansa toiminnassaan ja saa luparajojen ylittämistä ylituotannon muodossa hyötyä, ei Korkan mukaan ole hyväksyttävää, että laillisia liiketoiminnan kuluja katetaan laittomasti saadulla hyödyllä. Tällöin luparajojen ylittävän tuotannon kuluja ei voida vähentää saadusta hyödystä, koska ylittävä tuotanto on rikoksen tekemistä. Liiketoiminnan laillisia kiinteitä¹⁸⁹ kuluja ei voi myöskään vähentää rikoshyödystä, koska ne eivät liity itse rikokseen ja siitä saatuun hyötyyn riittävän relevantilla tavalla. Jos yhtiö saisi vähentää kiinteät kulut, se saisi taloudellista hyötyä rikoksesta. Ilman rikoksen tekemistä kulut olisivat joka tapauksessa vähentäneet yrityksen laillisen toiminnan tuottoa tai pienentäneet tappiota.¹⁹⁰

3.3.2 Rikoksen valmistelukulujen vähennyskelvottomuus

Rikoslain esitöiden mukaan rikoshyödystä ei tule vähentää rikoksen valmistelusta aiheutuneita kustannuksia.¹⁹¹ Korkan mukaan esityölausuma saattaa olla ristiriidassa korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön kanssa. Edellä mainitussa alkoholirikostapauksessa KKO 2011:61 oli kyse juuri siitä, oliko alkoholin laillinen ostaminen rikoksen valmistelua, josta aiheutuneet kulut olisivat esitöiden mukaan olleet vähennyskelvottomia, vaikka alkoholin ostaminen alkoholiliikkeestä itsessään on laillista. Kyseisessä tapauksessa Korkan näkemyksen mukaan alkoholin laillinen ostaminen oli tehty tarkoituksena myydä alkoholi eteenpäin. Tällöin alkoholin hankintahinta olisi pitänyt olla vähennyskelvoton kulu.¹⁹²

Kun puhutaan rikoshyödyn menettämisestä merkitystä voidaan antaa vain kriminalisoiduille teoille ja sille, kuinka kulut liittyvät niihin. Valmistelutoimet ovat kuluvähennyksien yhteydessä ongelmallisia, koska rikoslaissa on rikoksen valmisteluna kriminalisoitu vain muutamat vakavimmat rikokset.¹⁹³ Korkka ei ole tutkimuksessaan kiinnittänyt huomiota valmistelun kriminalisointiongelmaan vaan

¹⁸⁹ Ks. tutkielman kohta 2.4. Tuloslaskelman ja liikevoiton esittely.

¹⁹⁰ Ks. Korkka 2015, s. 170 – 171.

¹⁹¹ HE 80/2000 vp, s. 21.

¹⁹² Korkka 2015, s. 171.

¹⁹³ Rikoslakiin on sisällytetty vuonna 2013 henkirikoksen ja törkeä pahoinpitelyn, panttivangin ottamisen ja törkeän ryöstön valmistelu. Tätä ennen rangaistavaa jo oli mm. joukkotuhonnan ja valtiopetoksen valmistelu.

todennut, että rikosta edeltävien kulujen kohtalo ratkaistaan tarkastelemalla rikoksen ja kulun liityntää.

Korkan mukaan laittomasta valmistelutoimesta johtuneita kuluja, kuten myyntitarkoituksessa ostettujen huumeiden hankintahintaa, ei voida milloinkaan vähentää rikoshyödystä, koska huumeiden ostaminen on laitonta. Jos valmistelutoimet ovat laillisia, kulut on mahdollista vähentää, mikäli ne *liittyvät rikokseen riittävän läheisesti*. Mainitun alkoholinratkaisun KKO 2011:61 tapauksessa alkoholin ostamisesta aiheutunut rikoksen valmistelukulu liittyi selkeästi rikokseen, ja tällöin kulu on vähennyskelpoinen rikoshyödystä, jos huomioon ei oteta sitä seikkaa, että alkoholi oli hankittu tarkoituksena myydä se eteenpäin.¹⁹⁴

3.3.3 Kulujen vähennyskelpoisuuden tulkintasuositus

Kulujen vähennyskelpoisuutta ei voida Korkan mukaan perustella ainoastaan rankaisukieltoperiaatteella, koska laskentatavan valinta edellyttää teon erilaisten perusteiden punnintaa sekä arvovalintojen tekemistä esimerkiksi rikastumis- ja rankaisukiellon välillä. Rikoshyödyn menettämisen ei ainoastaan neutralisoida rikoksen tuottamaa varallisuudenlisäystä, vaan sillä pyritään puuttumaan myös laillisten kulujen sillä kattamiseen. Nykyinen korkeimman oikeuden ratkaisulinja lisää Korkan mukaan menettämisseuraamuksen rangaistuksellisuutta, mutta ei tee siitä kuitenkaan rangaistusta.¹⁹⁵

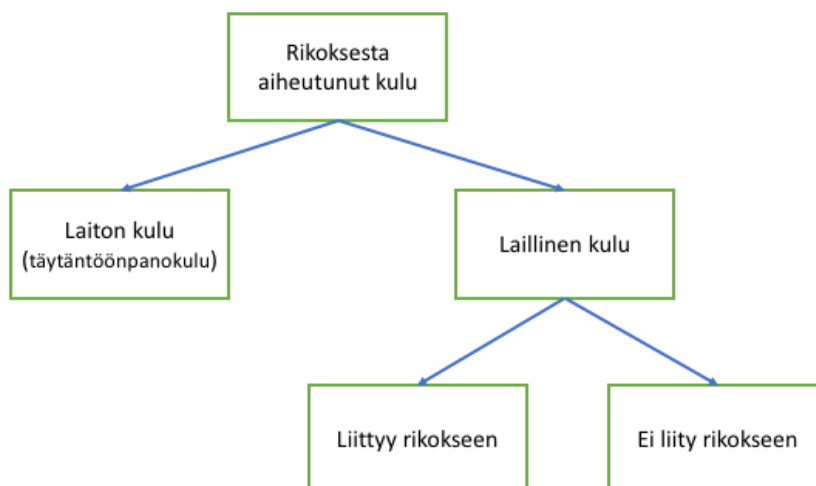
Korkka kategorisoi kulujen vähennystilanteet.¹⁹⁶ Tällä pyritään siihen, että kaikkia rikostyyppisiä käsitellään kulujen vähennystilanteissa yhdenmukaisella tavalla, mitä ei nykyisessä oikeuskäytännössä tehdä.¹⁹⁷ Kulut jaetaan laillisiin ja laittomiin kuluihin sen perusteella, johtuuko kulu rikoksen täytäntöönpanosta vai ei. Lailliset kulut jaetaan edelleen vielä rikokseen liittyviin ja rikokseen liittymättömiin kuluihin.

¹⁹⁴ Korkka 2015, s. 173.

¹⁹⁵ Korkka 2015, s. 176 – 177.

¹⁹⁶ Korkka 2015, s. 177 – 178.

¹⁹⁷ Korkan (2015, s. 169) mukaan laillisessa liiketoiminnassa noudatettavaa myyntivoiton laskentatapaa ei ole perusteltua noudattaa rikollisen toiminnan tuottamaa rikoshyötyä määriteltäessä eikä silloinkaan, kun rikos on tehty laillisen liiketoiminnan yhteydessä, koska tämä johtaa rikostyyppien tarkoituksettomaan eriarvoiseen kohteluun.

Kuvio 4 Kulujen vähennystilanteiden kategorisointi.

Korkan kategorisointia on helppo seurata, kun arvioidaan kulujen vähennyskelpoisuutta. Ensin arvioidaan, onko kulu laillinen vai laitton. Sen jälkeen on pohdittava mahdollisen laillisen kulun liityntää rikokseen. Kulu voi olla vähennyskelpoinen saadusta rikoshyödyistä *ainoastaan*, jos se on

- 1) laillinen ja
- 2) liittyy rikokseen riittävän läheisellä tavalla.

Rikoksen täytäntöönpanosta johtuvat kulut ovat aina laittomia ja näin vähennyskelvottomia. Eroa ei ole sillä, onko kyse loppurikoksesta tai valmisteleavasta rikoksesta. Lailliset kulut ovat kuluja, jotka eivät johdu rikoksen täytäntöönpanosta. Tällöin tarkastellaan kulujen liityntää rikoshyödyn tuottaneeseen rikokseen: *Ovatko kulut liittyneet rikokseen tarpeeksi läheisellä tavalla?*¹⁹⁸

4 RATKAISUJEN ESITTELY JA TULKINTASUOSITUKSEN KOETTELU

4.1 Tuottamuksellinen vesistön pilaaminen, KKO 1995:181

Tapauksessa KKO 1995:181 oli kyse vesioikeudellisen pilaamisluvan ehtojen ylityksestä ja siihen liittyvästä rikoshyödyistä. Tapauksen rikoshyöty koostui sekä

¹⁹⁸ Korkka 2015, s. 177 – 178.

kustannussäästöistä, että lisätulosta. Ratkaisussa on sovellettu nettohyötyperiaatetta puhtaassa muodossaan eikä ratkaisun lopputulos ole täysin linjassa uudemman korkeimman oikeuden käytännön kanssa.¹⁹⁹ Myös menettämisseuraamuksia koskeva lainsäädäntö on muuttunut.²⁰⁰ Tapaus on kuitenkin merkittävä arvioitaessa rikoshyödyn määrää laillisen liiketoiminnan yhteydessä tehdyissä ympäristörikoksissa.

Vesioikeus oli myöntänyt yhtiölle luvan johtaa vesistöön jätevedet, jotka muodostuivat tuotantolaitoksilla valmistettaessa mm. paperia 420.000 tonnia vuodessa. Lupaehdoissa oli määritelty yksityiskohtaiset enimmäisarvot sekä tuotantomäärille, että jätevesien haitallisten aineiden pitoisuuksille, jotka tehtaalla oli ylitetty. Yhtiön katsottiin rikollisella menettelyllä saaneen valtiolle menetetyksi tuomittavaa taloudellista hyötyä kustannussäästönä ja lisätulona, vaikka korkein oikeus hyväksyi vesioikeuden perustelut siitä, että A ja B olivat molemmat tietoisia jatkuvasta lupaehtojen ylityksistä. Tekijät A ja B tuomittiin sakkorangaistuksiin tuottamuksellisesta rikoksesta.

Kustannussäästön osalta vesioikeuden määrittelemä laitton hyöty 2.275.000 markkaa säilyi samanlaisena myös korkeimmassa oikeudessa. KKO 1995:181 tapauselosteessa todetaan, että siinä oli käytetty vesi- ja ympäristöhallituksen esittämää laskelmaa, jonka lukuja ei oltu kiistetty. Kustannussäästön laskukaavaa ei erikseen määritetty. Käytännössä kustannussäästö muodostunee siitä, että Kajaani Oy ei ollut investoinut riittävään puhdistuskoneistoon, ja siksi lupaehdoissa olleet raja-arvot olivat ylittyneet moninkertaisesti. Laiminlyöty investointi vuosilta 1985 – 1987 katsottiin säästyneinä puhdistamon käyttö- ja korkomenoina näin kustannussäästöiksi.

Paperintuotannon ylittämisestä lisätulona koitunutta hyötyä perusteltaessa, korkein oikeus otti laskennan pohjaksi paperintuotannon osuuden koko yhtiön liikevoitosta. Liikevoitto paperintuotannon osalta oli ollut vuonna 1986 132.400.000 markkaa ja vuonna 1987 115.200.000 markkaa. Liikevoiton käsitteen mukaan²⁰¹ näissä luvuissa on otettu vähennyksinä huomioon paperintuotantoon kohdistuneet, rakennuksista ynnä muusta käyttöomaisuudesta tehdyt poistot,

¹⁹⁹ Korkka 2015, s. 169.

²⁰⁰ HE 80/2000 vp; HE 4/2016 vp.

²⁰¹ Ks. tutkielman kohta 2.4. Tuloslaskelman ja liikevoiton esittely.

mutta ei paperintuotantoon kohdistuneita korkomenoja eikä paperintuotannosta johtuneita välittömiä veroja. Korkein oikeus totesi korkokulujen olevan kuitenkin voittoa vähentäviä menoja, ja siten ne oli myös vähennettävä rikoshyötyä laskettaessa, koska korkokulut osaltaan kohdistuvat myös lupamääräysten ylittävään paperintuotantoon. Sama koski myös paperintuotannosta maksettuja välittömiä veroja, jotka myös olivat vähentäneet paperintuotannosta yhtiölle jäänyttä voittoa.

Yhtiö toimitti korkeimpaan oikeuteen selvityksen maksamistaan korkokuluista ja veroista. Korkokulujen määrä oli vuonna 1986 58.400.000 markkaa ja vuonna 1987 49.100.000 markkaa verojen ollessa 2.300.000 markkaa ja 3.200.000 markkaa. Nämä summat korkein oikeus vähensi rikoshyödyn vesiylioikeuden laskennan pohjana olleesta liikevoitosta siten, että korkeimmassa oikeudessa rikoshyödyn laskennassa käytettiin vuoden 1986 laskennallista tilikauden voittoa 71.700.000 markkaa ja 1987 laskennallista tilikauden voittoa 62.900.00 markkaa. Näiden lisäksi korkein oikeus vähensi rikoshyödystä vielä yhtiölle tuomitut ja aikaisemmin mainitut investointien laiminlyönnistä saadut kustannussäästöt 2.275.000 markkaa.

Näiden laskennallisten tilikauden voittojen avulla korkein oikeus laski yli lupaehtojen tuotetun paperin arvon, eli rikoshyödyn, jakamalla laskennallisen tilikauden voiton ylituotetun paperin määrällä. Näin saatiin yhden paperitonnin laskennallinen arvo. Vuosina 1986 -1987 yhtiö tuotti paperia yli lupaehtojen 20.100 tonnia.

Lopputuloksena korkein oikeus pienensi vesiylioikeuden tuomitseman rikoshyödyn lisätulon osalta lähes puoleen, 2.870.576 markkaan. Yhtiö tuomittiin menettämään valtiolle kustannussäästöistä ja lisätulosta kahden vuoden ajalta yhteensä 4.914.276 markkaa. Summa on laskennallisesti alle 2 prosenttia yhtiön paperiliiketoiminnan liikevoitosta ja noin 27,5 prosenttia syyttäjän vaatimuksesta. Syyttäjän alkuperäinen vaatimus lisähyödyn osalta perustui yhtiön käyttökatteeseen, joka oli 10.428.000 markkaa. Kustannussäästön osalta syyttäjän vaatimus hyväksyttiin täysimääräisesti.²⁰²

²⁰² Salila 1997, s. 1239.

Tapauksessa tämän tutkielman kannalta merkityksellisin ratkaisu korkeimmassa oikeudessa oli ottaa rikoshyödyn laskennassa lähtökohdaksi paperintuotannon yhtiölle tuottama liikevoitto, josta vähennettiin tuotannosta aiheutuneet korkokulut, välittömät verot sekä kustannussäästönä jo tuomittu määrä. Tapaus on malliesimerkki nettolaskennasta, jossa rikoshyödystä on vähennetty kaikki mahdolliset kulut pohtimatta sitä, onko kulu kohdistunut lailliseen vai laittomaan liiketoimintaan tai olisiko kulut tulleet yhtiölle, vaikka ympäristörikosta ei olisi tehty.

Tapaus jakautuu rikoshyödyn laskennan kannalta kolmeen osaan. *Ensiksi*, kyse oli rikoksesta aiheutuneista, puhdistamoinvestoinnin myöhentymisestä saaduista, säästöistä ja *toiseksi*, rikoksen tekemisestä saadusta ylimääräisestä lisätulosta tuotantorajojen ylittämisen osalta. *Kolmanneksi*, kyse oli rikoshyödystä tehtävistä kuluvähennyksistä. Tekoaikaan ei ollut voimassa nykyistä menettämisseuraamuslainsäädäntöä, joten tapaus suhteutetaan nyt voimassa olevaan oikeuskäytäntöön, lakiin, sen esitöihin ja Korkan tutkimuksen tulkintasuosituksiin.

4.1.1 Puhdistamoinvestoinnin myöhentymisestä saadut säästöt

Hallituksen esityksessä todetaan, että rikoksesta saatu hyöty voi olla myös säästöä.²⁰³ On täysin riidatonta, että tapauksessa saatu hyöty säästön osalta on johtunut rikoksesta. Toiminnanharjoittaja oli laiminlyönyt velvollisuutensa toteuttaa ajallaan vesiensuojelun kannalta tarpeellisen investoinnin, mikä on aiheuttanut vesistön pilaantumista. Investoinnin viivästymisestä yhtiö on saanut säästöä, koska investoinnista tulevat käyttö- ja rakennuskustannukset eivät ole tulleet yhtiön maksettaviksi. Saatu säästö, 2.275.000 markkaa, on saatu siten *suoraan* tehdystä rikoksesta.

NESS -testin mukaan saatu säästö on faktisessa syy-yhteydessä rikokseen. Testin mukaan syy-yhteyttä voidaan tarkastella siten, että investointien laiminlyönti on ollut vesistön pilaantumisen (seurauksen) kannalta välttämätön teko ja myös riittävä seurauksen synnylle. Investoinnin laiminlyönnistä saatu hyöty eli säästö on ollut epäsuora, koska hyöty on johtunut investoinnin laiminlyönnistä, joka ei

²⁰³ HE 80/2000 vp, s. 21.

itsessään täytä rikoksen tunnusmerkistöä. Rikoksen tunnusmerkistö on täyttynyt investoinnin laiminlyömisen jälkeen, jolloin päästöt ovat nousseet yli sallittujen rajojen.

Hyödyn syy-yhteys ympäristön turmelemiseen on ollut *horisontaalisesti* epäsuoraa. Rikoshiyöty on johtunut rikostunnusmerkistön ulkopuolisesta seikasta. Hyödyn epäsuoruudella tai suoruudella ei ole merkitystä rikoshiödyn laskennan kannalta, mikäli NESS -testin perusteella voidaan todeta epäsuoran hyödyn olevan kuitenkin syy-yhteydessä rikokseen.

Rikoksella saadun säästön faktisen kausaliteetin juridista relevanssia pohdittaessa tarkastellaan, kuinka teko on loukannut tunnusmerkistön ydintarkoitusta. Aikaisemmin tutkielmassa on puhuttu ydintarkoitusopista. Ydintarkoitusoppia voidaan kalibroida rikastumis- ja rankaisukielloilla, joiden käyttö perustuu paljolti arvopunnintaan.²⁰⁴

Tässä tapauksessa voidaan ajatella, että teko on loukannut ympäristön turmelemisen tunnusmerkistön ydintarkoitusta (vesistön pilaaminen) ja näin myös rikoksesta säästön muodossa saatu hyöty on *juridisesti relevantti*. Mitä voimakkaammin tunnusmerkistön loukkaus kohdistuu tunnusmerkistön ydinalueelle, sitä enemmän rikastumiskieltoperiaate edellyttää hyödyn tuomitsemista valtiolle.²⁰⁵ Rikastumiskieltoperiaatteen perusteella ei ole tarkoituksenmukaista rajoittaa rikostunnusmerkistön ydintarkoitusta tässä tapauksessa, vaikka toiminnalle oli myönnetty ympäristölupa, jonka päästörajat ylitettiin investoinnin laiminlyömisen vuoksi.

Saadun säästön tuomitseminen valtiolle ainoastaan neutralisoi tilanteen rikosta edeltävälle tasolle rankaisukiellon osalta. Tällöin menettämisseuraamusta säästön osalta käytetään puhtaasti turvaamistoimenpiteenä. Rikoksenteikijän taloudellinen tilanne ei huononnu, kun sitä verrataan aikaan ennen rikosta ja sen jälkeen.

²⁰⁴ Levonen 2011, s. 1216; Korkka 2015, s. 146; ks. myös Lappi-Seppälä, s. 721 – 722.

²⁰⁵ Korkka 2015, s. 145.

4.1.2 Ylimääräinen lisätulo

Paperintuotannon ylittämisestä koitui yhtiölle lisätuloa. Yhtiö oli yksinkertaisesti ylittänyt lupaehtonsa paperintuotannon osalta ja näin nykyainsäädännön mukaan syyllistynyt ympäristön turmelemiseen, koska ylituotanto on ollut omiaan aiheuttamaan ympäristön pilaantumista. Faktinen kausaliteetti lupaehtojen ylityksen ja siitä seuranneen ympäristön pilaantumisen välillä on vaikeuksitta todettavissa. Ilman lupaehtojen ylitystä ei yrityksen toiminta olisi ollut omiaan pilaamaan ympäristöä.

Ympäristön pilaantumiseen on kuitenkin vaikuttanut kaksi eri tekijää: investointien laiminlyönti sekä lupaehtojen ylittäminen ylituottamalla paperia. Voidaan siten puhua myös kaksoiskausaalisuussuhteesta, koska emme tiedä, olisiko ainoastaan toinen teko (investointien laiminlyönti tai luparajojen ylittäminen) ollut omiaan aiheuttamaan ympäristön pilaantumista, vai vaadittiinko ympäristön pilaantumiseen molempien tekojen yhteisvaikutus.²⁰⁶ Kaksoiskausaalisuustilanteessa ei ole merkitystä sillä, riittääkö teko yksinään aiheuttamaan seurauksen. Riittää, että teko on ollut välttämätön osa seurausta ja samalla riittävä seurauksen synnylle.²⁰⁷

Lupaehtojen ylityksen osalta NESS -testiä soveltamalla voidaan todeta seuraavaa: Lupaehtojen ylitys ja niiden noudattamisen laiminlyönti on ollut vesistön pilaantumisen (seurauksen) kannalta välttämätön osa tekoa. Lupaehtojen ylittäminen on ollut myös riittävä seurauksen aikaansaamiseksi. Lupaehtojen ylittämisestä saatu hyöty on näin ollen ollut *suoraa* ja *välitöntä*, koska teosta seurannut hyöty on johtunut lupaehtojen ylittämisestä. Syy-yhteys on ollut *horisontaalista*, koska hyöty on syntynyt laillisen liiketoiminnan yhteydessä ja paperin tuottaminen, vaikkakin yli lupaehtojen, ei itsessään täytä rikoksen tunnusmerkistöä.

Pohdittaessa faktisen kausaliteetin juridista relevanssia ylituotannon osalta on selvää, että teko on loukannut rikostunnusmerkistön ydintarkoitusta, ympäristön pilaantumisen estämistä, vakavasti. Tämän vuoksi rikastumiskieltoperiaatetta soveltaen teosta aiheutunut hyöty on tuomittava valtiolle menetetyksi. Tekijä ei saa

²⁰⁶ Tosiasiassa esimerkiksi jo lupaehtojen ylittäminen täyttää rikoslain 48 luvun 1 §:n ympäristön turmelemisen tunnusmerkistön ja on näin jo ilman seurausta laitonta.

²⁰⁷ Korkka 2015, s. 106 – 107; Tapani – Tolvanen 2013, s. 167 - 170.

rikastua tekemällään rikoksella. Rankaisukieltoperiaatteen soveltamiselle ei ole perusteita.

4.1.3 Rikoshyödyistä tehtävät kuluvähennykset

Korkein oikeus otti rikoshyödyn laskennan pohjaksi paperintuotannon osuuden koko yhtiön liikevoitosta. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että rikoshyödyistä sallittiin vähennettäväksi kaikki muuttuvat sekä kiinteät kulut. Näin esimerkiksi paperintuotantoon kohdistuneet poistot sallittiin vähennettäväksi. Tämän lisäksi korkein oikeus vähensi rikoshyödyistä paperintuotantoon kohdistuneet korkomenot sekä verot.²⁰⁸ Näiden lisäksi rikoshyödyistä vähennettiin kustannussäästöistä jo valtiolle tuomitut kulut, koska näiden maksaminen valtiolle pienensi edelleen yhtiön voittoa. Korkein oikeus perusteli tätä jo tuomitun kulun vähentämistä menettämisseuraamusten päällekkäisyyksien poistamisella. Se, mitä tällä perustelulla on tarkoitettu, ei selviä ratkaisuselosteesta.

Tapauksessa oli kyse täytäntöönpanokustannuksista, ei rikoksen valmistelusta aiheutuneista kustannuksista. Rikoksen täytäntöönpanokustannukset ovat korkeimman oikeuden käytännön²⁰⁹ ja lain esitöiden²¹⁰ sekä myös Korkan²¹¹, mukaan vähennyskelvottomia rikoshyödyistä.

Kaikki rikoshyödyistä vähennetyt kustannukset eivät olleet laittomia. Vaikka verojen vähennyskelvottomuutta ei ole arvioitu tässä tutkielmassa, on todettava, että niiden vähentäminen rikoshyödyistä tässä tapauksessa on hyväksyttävää, koska kasvaneesta tulosta yhtiö oli maksanut tuloveroa. Yrityksen voitostaan maksama vero ei tosiasiallisesti ole osa menettämisseuraamusta vaan erillinen laskennallinen erä. Jos kasvaneesta voitosta ei olisi maksettu veroa, olisi tämä summa tuomittu menetettäväksi valtiolle. Jos yhtiö ei olisi tehnyt rikosta, jolla yhtiön voitto on kasvanut, ei myöskään tätä veroa olisi tullut maksettavaksi.

Toinen laillinen rikoshyödyistä vähennetty kustannus on ollut rakennuksista ja muusta käyttöomaisuudesta tehdyt poistot. On siis arvioitava, liittyvätkö poistot

²⁰⁸ Ks. tutkielman kohta 2.4. Tuloslaskelman ja liikevoiton esittely.

²⁰⁹ Ks. KKO 2004:73; KKO 2005:71; KKO 2007:1; KKO 2011:61, joissa on mainittu että ”rikoksen tekemisestä aiheutuneet kulut on aina jätettävä rikoksentekijän vastattavaksi”.

²¹⁰ HE 80/2000 vp, s. 21.

²¹¹ Korkka 2015, s. 164 – 166.

tehtyyn rikokseen riittävän läheisellä tavalla tullakseen rikoshyödystä vähennyskelpoisiksi kustannuksiksi. Poistot tehdään yrityksessä riippumatta siitä, tehdäänkö yrityksen toiminnassa rikos vai ei. Tällöin poistot eivät liity tehtyyn rikokseen millään tavalla ja ovat näin vähennyskeltottomia saadusta rikoshyödystä. Jos rikoksenteijä saisi vähentää poistot rikoshyödystä, saisi se taloudellista hyötyä rikoksesta, koska ilman rikoksen tekemistä olisivat poistot joka tapauksessa pienentäneet yrityksen laillisen liiketoiminnan tuottoa.

Käyttämällä Korkan tulkintasuositusta voidaan todeta, että tapauksessa kaikki muut kulut veroja lukuun ottamatta ovat saadusta hyödystä vähennyskeltottomia. Kyse on Korkan suositusta käyttäen täydestä bruttohyötylaskennasta ja eroaa korkeimman oikeuden ratkaisusta täysin.

4.2 Paritusrikos, KKO 2005:71

Tapauksessa oli kyse kahdesta A:n omistamasta asunnosta, joita hän vuokrasi eräessä vaiheessa prostituoiduille. A oli tuomittu rangaistukseen parituksesta Porin käräjäoikeudessa, ja valitukset hovioikeuteen sekä korkeimpaan oikeuteen koskivat vain rikoshyödyn laskemista. Käräjä- ja hovioikeus sovelsivat molemmat bruttohyötylaskentaa. Peruste tälle oli, että asuntoon kohdistuvat kulut katsottiin rikoksen täytäntöönpanokustannuksiksi, joita ei hallituksen esityksen²¹² mukaan voinut vähentää rikoshyötyä laskettaessa, vaikka kustannukset eivät aiheutuneet rikollisesta toiminnasta (osakehuoneiston vuokraaminen).

Hovioikeuden tuomio ei ollut yksimielinen. Viskaali Satopää katsoi mietinnössään²¹³, että

”..asuntojen lämmitysöljystä, sähköstä, vedestä, jätehuoltomaksuista ja lainojen koroista aiheutuneet kustannukset eivät sellaisenaan ole aiheutuneet rikollisesta toiminnasta. Myöskään sanottuja kustannuksia ei voida pitää rikoksen valmistelusta tai täytäntöönpanosta aiheutuvina kustannuksina huomioon ottaen, että A ei ole hankkinut asuntoja paritusrikoksen toteuttamiseksi, vaan ne ovat olleet hänen omistuksessaan ja myös laillisesti

²¹² HE 80/2000 vp, s. 21.

²¹³ KKO 2005:71, Turun hovioikeuden tuomio 11.12.2003.

vuokrattuina jo ennen paritusajankohtaa. Näin ollen puheena olevat kustannukset on vähennettävä saadusta kokonaishyödystä.”

Satopää antoi siis merkitystä sille, että asuntoja ei oltu hankittu paritusta varten, ja siksi kaikki asuntoihin liittyvät kulut oli mahdollista vähentää rikoshyödystä.

Korkein oikeus katsoi, että koska asuntoja oli vuokrattu tavanomaisesti ja laillisesti ennen ja jälkeen prostituoiduille vuokraamista, eikä asuntoja näin oltu alun alkaenkaan hankittu prostituutioon käytettäväksi, olivat hoitokulut normaaleja kaikissa tilanteissa asunnon omistajalle aiheutuvia kustannuksia ja näin vähennyskelpoisia rikoshyödystä. Korkein oikeus ei pitänyt asunto-osakkeen *hoitokuluja* rikoksen valmistelusta tai täytäntöönpanosta aiheutuvina kustannuksina.²¹⁴

Asuntoihin kohdistuneet *pääomakulut* eivät sen sijaan olleet rikoshyödystä vähennyskelpoisia, koska esimerkiksi lainamenot kohdistuvat asunnon hankintaan tai korjauksiin. Kysymys on korkeimman oikeuden mukaan omaisuuden ostamiseen tai kunnostukseen liittyvistä kuluista, jotka eivät liity rikoksella saatuun hyötyyn. Hovioikeuden tuomiota muutettiin siten, että asuntoihin liittyvät hoitokulut sallittiin vähennettäväksi.²¹⁵

Korkein oikeus toisti perusteluissaan rikoslain 10 luvun 2 §:n 1 momentin ja lain esitöiden sisältämän tulkintavaikeuden:²¹⁶

- 1) taloudellinen hyöty on tuomittava valtiolle menetetyksi,
- 2) menettämisseuraamus on tarkoitettu koskemaan ainoastaan nettohyötyä,
- 3) rikoshyödyn menettäminen ei saa muodostua rangaistuksenluontoiseksi ja
- 4) rikolliseen toimintaan liittyviä rikoksen valmistelusta tai *täytäntöönpanosta aiheutuneita kustannuksia* ei voida vähentää rikoshyödystä.

On lähes mahdotonta soveltaa kyseistä rikoslain kohtaa törmäämättä siihen, että nettohyötyvaatimuksesta on joustettava, jos rikoshyödystä ei saa vähentää kaikkia rikoksen tekemiseen kohdistuvia kuluja, jotka eivät itsessään ole rikollista

²¹⁴ KKO 2005:71, kohta 4.

²¹⁵ KKO 2005:71, kohta 5.

²¹⁶ KKO 2005:71, kohta 3.

toimintaa. Rikoshyödyn menettäminen muodostuu rangaistuksenluonteiseksi, jos täyttä nettohyötyperiaatetta ei sovelleta.

Rikoshyödyn laskennan monimutkaisuudesta ja vaikeudesta kertoo se, että tässä, suhteellisen yksinkertaisessa tapauksessa, korkein oikeus äänesti kolmesta erilaisesta tavasta laskea rikoshyöty. Oikeusneuvos Rajalahti päätyi samaan lopputulokseen kuin hovioikeuden viskaali Satopää. Rajalahti perusteli asiaa siten, että A:lle voitiin arvioida aiheutuneen asuntojen omistamisesta samaa suuruusluokkaa olevat kustannukset sekä niiden laillisen että rikollisen käytön ajalta.²¹⁷ Jos A:lle olisi tullut rikollisen toiminnan aikana jostakin syystä pienemmät kustannukset, olisi tämä erotus tällöin voitu laskea rikoshyödyksi.

Oikeusneuvokset Möller ja Raulos eivät olisi muuttaneet hovioikeuden tuomion lopputulosta, koska A on hankkimalla asunnot sitoutunut vastaamaan niistä menevistä hoitokuluista kuin myös pääomakuluista.²¹⁸ Nämä kustannukset eivät siten liittyneet rikoksen tekemiseen millään tavalla, eikä niitä siksi voida myöskään voida ottaa huomioon rikoshyötyä laskettaessa.

4.2.1 Faktinen kausaliteetti ja sen juridinen relevanssi

Parituksen tunnusmerkistö sisältää huoneen tai muun tilan järjestämistä korvausta vastaan tapahtuvaa sukupuoliyhteyttä varten hankkiakseen itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä.²¹⁹ Tapauksessa A oli saanut vuokratuloa vuokraamalla huoneistojaan prostituution harjoittamista varten. Koska A oli itse omistanut osakehuoneistot, hänen tarkoituksenaan oli hankkia itselleen tai toiselle taloudellista hyötyä. Faktinen kausaliteetti on tässä tapauksessa erittäin selkeä. On myös selvää, että parituksesta saadut vuokratuotot eli rikoshyöty on *välittömästi* ja *suoraan* saatu tehdystä rikoksesta. NESS -testin soveltuvuutta on siten tarkoituksetonta testata.

Faktisen kausaliteetin juridinen relevanssi edellyttää, että saadun hyödyn tulee olla rikostunnusmerkistön näkökulmasta merkityksellistä.²²⁰ Ydintarkoituspoppia

²¹⁷ Ks. KKO 2005:71, Eri mieltä olevien jäsenten lausunnot.

²¹⁸ Ks. KKO 2005:71, Eri mieltä olevien jäsenten lausunnot.

²¹⁹ Rikoslaki 20 luku 9 §.

²²⁰ Korkka 2015, s. 123 ja 143.

soveltamalla voidaan todeta, että tehty rikos on loukannut tunnusmerkistön ydintarkoitusta vakavasti ja täysin. Kun tunnusmerkistön loukkaus on selkeää, ei rangaistuskieletperiaatetta voida soveltaa. Sen sijaan mitä selkeämmin teko kohdistuu rikostunnusmerkistön ydinalueelle, sitä voimakkaammin rikastumiskielto edellyttää hyödyn tuomitsemista valtiolle.²²¹

4.2.2 Huoneistoihin kohdistuvien kulujen vähentäminen

Koska A oli vuokrannut huoneistoja laillisesti ennen ja jälkeen paritusrikoksen, ei voida ajatella, että huoneistot olisi hankittu paritusta varten. Tällöin huoneistoon kohdistuvat kulut eivät ole miltään osin rikoksen laittomia valmistelu- tai täytäntöönpanokustannuksia. Näin on myös korkein oikeus todennut ratkaisussaan.²²²

Osakehuoneistoihin kohdistuneet hoito- ja pääomakulut ovat olleet laillisia kuluja. Tällöin on pohdittava Korkan suosituksen mukaan sitä, liittyvätkö kulut tehtyyn rikokseen riittävän läheisesti. Hoito- ja pääomakulut olisivat tulleet A:n maksettaviksi riippumatta siitä, ovatko huoneistot vuokrattuna laillisesti tai laittomasti. Kulut eivät ole laillisina kuluina liittyneet rikokseen tarpeeksi läheisellä tavalla ja ovat siten vähennyskelvottomia saadusta hyödystä kokonaisuudessaan.

Mainittuja huoneistoihin kohdistuvia kuluja voidaan verrata liiketoiminnan yhteydessä tehtäviin poistoihin. Ne ovat samalla tavalla laillisia kuluja kuin huoneistojen hoito- ja pääomakulut, joiden vähentämisen salliminen johtaa siihen, että rikoksella saadaan taloudellista hyötyä, koska nämä kulut tulisivat rikosentekijän maksettaviksi joka tapauksessa.

Korkein oikeus oli ratkaisussaan sallinut huoneistojen hoitokulujen vähentämisen, mutta ei pääomakulujen. Pääomakulujen osalta oikeus totesi, kuten Korkka, että ne eivät liity miltään osin rikoksen tekemiseen eivätkä siitä saatuun hyötyyn.²²³ Hoitokulut sallittiin vähennettäväksi sillä perusteella, että niitä ei pidetty rikoksen

²²¹ Korkka 2015, s. 145.

²²² KKO 2005:71, kohta 3 ja 4.

²²³ KKO 2005:71, kohta 5.

valmistelu- eikä täytäntöönpanokustannuksina. Hoitokulujen liityntää paritusrikokseen korkein oikeus ei ratkaisussaan pohtinut.

4.3 Törkeä ympäristön turmeleminen, Helsingin HO R 12/2475

A. Lokapojat Oy:n liikevaihto oli vuonna 2007 noin 2.500.000 euroa ja liiketulosprosentti noin 40 tilikauden voiton ollessa yli 800.000 euroa.²²⁴ Kuusi vuotta myöhemmin yhtiö ja sen johtohenkilöt tuomittiin törkeästä ympäristön turmelemisesta sekä törkeästä petoksesta vankeusrangaistukseen. Yhtiö ei ole mennyt konkurssiin, vaan se on muutamien nimenvaihdosten jälkeen edelleen toiminnassa. Nykyisen yhtiön, Sisu Ympäristöpalvelut Oy:n, hallituksen varajäsenenä toimii toisen päätekijän, Tiikkajan sukulainen. Yhtiön liikevaihto oli vuonna 2016 474.000 euroa ja tilikauden tulos tappiolla 148.000 euroa. Hovioikeuden tuomion jälkeen yhtiön on pystynyt tekemään voitollisen tuloksen ainoastaan vuonna 2014.²²⁵

Helsingin hovioikeus tuomitsi 30.8.2013 asiassa R 12/2475 A. Lokapojat Oy:ssä vuosina 1999 – 2008 tehdyistä ympäristö- ja petosrikoksista yhtiön kaksi omistajaa ja hallituksen jäsentä, Tiikkajan ja Kunnasrannan, muun muassa yhtiön toiminnassa tehdystä törkeästä ympäristön turmelemisesta. Päätekijät tuomittiin myös törkeästä petoksesta, mutta menettämisseuraamuksen kannalta sillä ei ollut asiassa suurempaa merkitystä. Hovioikeus tuomitsi tekijät neljän vuoden ehdottomaan vankeusrangaistukseen ja valtiolle menetettäväksi rikoshyödyksi yli miljoona euroa.

Aikaisemmin 20.6.2012 Vantaan käräjäoikeus oli tuominnut Tiikkajan ja Kunnasrannan törkeästä ympäristön turmelemisesta ja kahdesta törkeästä petoksesta neljän vuoden vankeusrangaistukseen. Käräjäoikeus oli lisäksi tuominnut rangaistuksiin 16 muuta henkilöä.

Yhtiön toiminnassa oli päästetty asumisjätevesiä sade- ja jätevesiviemäriin, laskettu rasvasta erottuvaa jätevettä sadevesikaivohiekka-altaan kautta jätevesiviemäriin, toimitettu rasvajätettä muualle kuin laillisiin

²²⁴ A. Lokapojat Oy:n Asiakastiedon raportti vuosilta 2007 – 2010.

²²⁵ Sisu ympäristöpalvelut Oy:n tiedot, Finder ja Patentti- ja rekisterihallitus (PRH).

jätteenkäsittelypisteisiin, vesitetty öljyistä jätettä, laskettu öljyisiä vesiä jätevesiviemäriin, sekoitettu eri jätteitä keskenään ja viety öljyisten jätteiden jäänteitä ja asumisjätteitä sisältäneitä sadevesikaivohiekka-altaan tyhjennysjätteitä puhtaiden maiden kaatopaikoille. Lisäksi päätekijät olivat erehdyttäneet asiakkaita ostamaan yhtiön palveluita sekä jätteiden vastaanottoyhteisöjä ilmoittamalla tuodun jätteen määrän todellista pienempänä. Käräjäoikeudessa Tiikkaja ja Kunnasranta tuomittiin vielä törkeästä petoksesta asiakkaiden ylilaskutuksen osalta, mutta hovioikeus hylkäsi nämä kyseiset syytteet.²²⁶

Menettämisseuraamuksen lisäksi hovioikeus tuomitsi yhtiön ja päätekijät yhteisvastuullisesti suorittamaan eri tahoille vahingonkorvauksia 268.650 euroa. Päätekijät tuomittiin myös viiden vuoden liiketoimintakieltoon. Neljään A. Lokapojat Oy:n palveluksessa olleisiin ja kuljetuksia hoitaneisiin kohdistetut syytteet hovioikeus hylkäsi, ja viiden henkilön sakkorangaistuksia pienennettiin.²²⁷

Menettämisseuraamukset perustuivat

- 1) yhtiön saamaan säästöön maksamatta jääneistä jätteenkäsittelymaksuista sekä
- 2) ajan säästymiseen.

Jättämällä toimittamatta jätteet asianmukaisesti jätteenvastaanottopaikoille, A. Lokapojat Oy on ajan säästymisen vuoksi voinut lisätä myyntiään ja vastaanottaa enemmän työtehtäviä kuin muutoin olisi ollut mahdollista.²²⁸

Hovioikeus laski jätelajikohtaisesti perustuen sille toimitettuun raporttiin²²⁹ ja todistajanlausumaan²³⁰ maksamatta jääneet jätteenkäsittelymaksut. Oikeus totesi maksamatta jääneiden jätteenkäsittelymaksujen määräksi 1.238.250 euroa. Määrästä vähennettiin sekalaisia kuluja 32.000 euroa, jotka olivat aiheutuneet jätteiden viennistä puhtaan maan kaatopaikoille, jossa jätteenkäsittelymaksu oli alhaisempi. Koska A. Lokapojat Oy ei ollut maksanut kyseisiä maksuja, ne ovat vähentäneet yhtiön ostojen määrää ja näin kasvattaneet tulosta. Säästyneestä maksujen määrästä hovioikeus vähensi näin yhtiön tuloveron osuuden, perustuen

²²⁶ Hovioikeuden tuomio R 12/2475, s. 53 -55 ja Savolainen 30.8.2013.

²²⁷ Hovioikeuden tuomio R 12/2475 tuomiolauselmat ja Savolainen 30.8.2013.

²²⁸ Hovioikeuden tuomio R 12/2475, s. 90.

²²⁹ Hovioikeuden tuomio R 12/2475, todiste 64. Rikostarkastaja Markku Lehtosen raportti.

²³⁰ Hovioikeuden tuomio R 12/2475, todiste 68. Todistaja Anne Moilasen tarkastuskertomus.

Suomen Asiakastiedoista saatuihin tietoihin²³¹, 342.995 euroa. Näin hyödyn lopullinen määrä *säästöjen* osalta oli noin 895.255 euroa.²³²

Toinen kysymys menettämisseuraamusten osalta oli ”Muu hyöty”²³³, joka koostui säästyneistä työaikakustannuksista, kun jätteitä ei oltu viety asianmukaisesti jätteenvastaanottokeskuksiin. Hovioikeus otti laskennan perusteeksi todistaja Lehtosen laskelman²³⁴, jonka perusteella yhtiön saama hyöty olisi ollut tältä osin 1.007.473 euroa. Lehtosen arvio on bruttomääräinen, eikä siitä ole tehty minkäänlaisia vähennyksiä. Hovioikeuden mukaan hyödystä on vähennettävä yhtiön maksamat verot, koska yhtiön toiminta on ollut vain osaksi laitonta²³⁵. Koska asiassa ei ollut selvitettävissä missä määrin ja miltä osin yhtiössä oli mahdollisesti toimittu lain vastaisesti myös lisääntyneiden työtehtävien osalta, hyötyä arvioidessa on otettava vähennyksenä huomioon myös yhtiön toiminnassaan olleet *muut kustannukset*.

Muut kustannukset olivat Suomen Asiakastiedon raportin²³⁶ mukaan olleet vuosina 2007 ja 2008 keskimäärin 60 prosenttia liikevaihdosta. Samoin kuin säästöjen osalta, hyödystä oli vähennettävä vielä vuosina 2007 ja 2008 maksetut keskimääräiset tuloverot 27,7 prosenttia. Muun hyödyn määräksi jäi siten 123.919 euroa.²³⁷ Yhteensä A. Lokapojat Oy:lle ja päätekijöille tuomittiin valtiolle menetettäväksi rikoshyödyksi 895.255 euroa lisättynä 123.919 eurolla eli 1.019.174 euroa.

Lokapojat -tapaus ei edennyt korkeimpaan oikeuteen. Korkein oikeus hylkäsi 6. lokakuuta 2014 antamallaan päätöksellä Lokapojat Oy:n johdossa toimineiden Tiikkajan ja Kunnasrannan valituslupahakemukset törkeää petosta ja törkeää ympäristön turmelemista koskevassa asiassa. Hovioikeuden tuomio jäi näin ollen pysyväksi.²³⁸

²³¹ A. Lokapojat Oy:n Asiakastiedon raportti vuosilta 2007 – 2010.

²³² Hovioikeuden tuomio R 12/2475, s. 89 - 90.

²³³ Hovioikeuden tuomio R 12/2475, s. 90.

²³⁴ Hovioikeuden tuomio R 12/2475, todiste 64. Rikostarkastaja Markku Lehtosen raportti.

²³⁵ Jos toiminta on täysin laitonta ja rikoshyöty tuomitaan kokonaisuudessaan valtiolle menetettäväksi, rikosentekijälle ei jää sellaista tuloa, jonka perusteella voitaisiin ylipäänsä määrätä veroa. Ks. KKO 2005:17, kohta 23.

²³⁶ Hovioikeuden tuomio R 12/2475, todiste 69. Suomen Asiakastiedon raportti vuosilta 2007 - 2010.

²³⁷ Hovioikeuden tuomio R 12/2475, s. 90.

²³⁸ Savolainen 6.10.2014.

Hovioikeuden ratkaisussa oli kyse *ensinnäkin* rikoksella saaduista säästöistä, *toiseksi*, muusta rikoksesta johtuneesta hyödystä ja *kolmanneksi*, näistä tehtävistä kuluvähennyksistä. Törkeän ympäristön turmelemisen tunnusmerkistö täyttyi, kun yhtiö oli esimerkiksi päästänyt jätevesiä sadeviemäriin, toiminta oli suunnitelmallista ja sillä tavoiteltiin huomattavaa taloudellista hyötyä.

4.3.1 Yhtiön rikollisesta toiminnasta saadut säästöt ja kuluvähennykset

On selvää, että yhtiön dumpatessa jätevesiä esimerkiksi sadevesiviemäriin, siitä on aiheutunut ympäristön turmeltumista. Faktinen kausaliteetti teon ja seurauksen välillä on riidaton. NESS -testiä käyttämällä voidaan todeta, että jätevesien dumpaaminen on ollut välttämätön teko ympäristön turmeltumisen (seurauksen) aikaansaamiseksi ja myös riittävä seurauksen synnylle.

Yhtiö on saanut tällaisesta toiminnasta säästöjä eli hyötyä, koska jätevesien vieminen laillisille jätteenkäsittelyasemille olisi ollut yhtiön kannalta huomattavasti kalliimpaa. Saatu hyöty on aiheutunut *välittömästi* teosta, koska hyöty on seurausta rikostunnusmerkistön täyttymisestä. Voidaan siis todeta, että saatu hyöty on aiheutunut *suoraan* ja *välittömästi* rikoksen tekemisestä. Koska kyse ei ole *epäsuorasta* hyödystä, ei ole tarpeen pohtia hyödyn *horisontaalisuutta* eikä *lineaarisuutta* suhteessa tekoon.

Faktisen kausaliteetin juridisen relevanssin osalta todetaan, että jätevesien dumpaaminen on loukannut vakavasti ympäristön turmelemisen rikostunnusmerkistön ydintarkoitusta, ympäristön pilaantumisen estämistä. Tällöin rikastumiskieltoperiaate edellyttää, että rikosentekijä ei saa miltään osin hyötyä rikoksen tekemisestä, ja saatu hyöty on tuomittava valtiolle menetetyksi. Hyödyn tuomitseminen menetetyksi neutralisoi tilanteen samalle tasolle, jolla se oli ennen rikosta. Rankaisukieltoperiaate ei näin estä rikoshyödyn täysimääräistä menettämistä.

Yhtiö oli saanut hyötyä maksamattomista jätteenkäsittelymaksuista 1.270.250 euroa. Vastaajat olivat vaatineet, että tästä summasta tulisi vähentää yhtiön kustannuksina 60 prosenttia ja veroina 27 prosenttia sekä maksettuina jätteenkäsittelymaksuina ja muina kuluina 98.039 euroa. Hovioikeus vähensi summasta ne yhtiön maksamat jätteenkäsittelymaksut, jotka olivat johtuneet

Oikeustieteellinen tiedekunta

sadevesi- ja hiekanerotuskaivohiekan viemisestä puhtaan maan kaatopaikoille, yhteensä 32.000 euroa. Verojen osalta hovioikeus totesi, että saadut säästöt kasvattivat yhtiön tulosta ja näin verojen määrää. Maksetut verot vähennettiin maksamattomista jätteenkäsittelymaksuista, yhteensä 342.995 euroa. Näin saadun säästön osalta valtiolle tuomittiin menetettäväksi 895.255 euroa. Hovioikeus perusteli verojen vähentämisen selkeästi, mutta ei kuitenkaan sitä, miksi juuri mainittu 32.000 euroa sallittiin vähennettäväksi. Hovioikeuden perusteluista²³⁹ voidaan ainoastaan päätellä, miten tuomioistuin on arvioinut vähennettäviksi sallitut kulut.

Korkan suositusta käyttäen ei päästä samaan lopputulokseen Helsingin hovioikeuden kanssa. Verot sallitaan vähennettäväksi, mutta hovioikeuden 32.000 euron kulu jää rikoshyödyistä vähennyskelvottomaksi. Verojen osalta mainitaan, että Korkan suositus on täysin vastaava kuin hovioikeuden perustelut. Koska verot itsessään eivät ole osa menettämisseuraamusta, maksettu verojen määrä on vähennettävä rikoshyödyistä. Jos verot olisi jätetty maksamatta esimerkiksi täysin laittomassa toiminnassa, verojen määrä olisi osa menettämisseuraamusta automaattisesti.

Hovioikeus oli hyväksynyt vähennettäväksi 32.000 euroa jätteenkäsittelymaksuista todennäköisesti siksi, että mainitut maksut olivat olleet laillisia kuluja. Sadevesi- ja hiekanerotuskaivohiekka kuuluu laillisessakin liiketoiminnassa viedä puhtaan maan kaatopaikalle. Hovioikeus oli arvioinut mainitun summan, koska tarkempaa näyttöä ei oltu esitetty.

Sadevesi- ja hiekanerotuskaivohiekan vieminen puhtaan maan kaatopaikalle ei ole laitonta. Sen ei voida ajatella olevan osa rikoksen täytäntöönpanokustannusta. Koska kulu on laillinen, on pohdittava, liittyykö kulu rikokseen riittävän läheisellä tavalla. Korkan mukaan tätä laillista kulua ei voida vähentää saadusta rikoshyödyistä, koska se ei liity tehtyyn rikokseen riittävän läheisellä tavalla. Voidaan ajatella, että yhtiö olisi vienyt kyseiset hiekat samoille puhtaan maan kaatopaikoille myös silloin, jos sen liiketoiminta olisi ollut kokonaisuudessaan laillista. Mikäli tämä 32.000 euron kulu sallittaisiin saadusta hyödyistä vähennettäväksi, se tarkoittaisi yhtiön tuloksen parantamista rikoshyödyillä, koska

²³⁹ Hovioikeuden tuomio R 12/2475, s. 90.

ilman rikosta kulut olisi katettu laillisella liikevaihdolla. Tämä olisi rikastumiskieltoperiaatteen vastaista. Tilannetta voidaan verrata yhtiön kiinteiden kulujen, kuten poistojen, vähentämiseen rikoshyödyistä. Kulut olisivat vähentäneet yhtiön voittoa joka tapauksessa, mikäli yhtiö olisi toiminut laillisesti.

4.3.2 Yhtiön muu hyöty ja siitä tehtävät kuluvähennykset

Yhtiön saaman muun hyödyn osalta tapaus on ainutlaatuinen. Koska yhtiö ei ollut vienyt jätteitä ja muita jätteitä laillisiin jätteenvastaanottokeskuksiin, sille on syntynyt hyötyä työntekijöiden työajoissa. Hovioikeuden mukaan yhtiö on ajan säästymisen vuoksi voinut lisätä myyntiään ja ottaa näin vastaan enemmän työtehtäviä, kuin laillisesti toimimalla olisi ollut mahdollista. Muu hyöty on laskettu arvioimalla, kuinka paljon aikaa olisi mennyt viettäessä jätteet laillisesti jätteenvastaanottokeskuksiin ja kertomalla tämä tuntimäärä keskimääräisellä tuntihinnalla. Tästä runsaan miljoonan summasta yhtiö sai vähentää Suomen asiakastiedon raportin²⁴⁰ perusteella muut kulut sekä verot.

Faktisen kausaliteetin osalta NESS-testiä käyttämällä on arvioitava, olisivatko käsillä olleet olosuhteet riittäneet tuottamaan konkreettisesti saadun liiketoiminnan tuoton myös silloin, jos dumppaamista ei olisi tapahtunut.²⁴¹ Rikollinen toiminta eli dumppaus on ollut välttämätön ja riittävä seurauksen eli hyödyn synnylle. Näin voidaan todeta, että dumppaaminen on ollut syy-yhteydessä saatuun hyötyyn lisätyön osalta. Tässä tapauksessa hyöty on muodostunut siitä, että rikollinen toiminta on vaatinut laillista toimintaa vähemmän työaikaa. Tällä säästyneellä ajalla yhtiö on voinut teettää edelleen laillista tai laitonta lisätyötä, joka on tuottanut yhtiölle lisää taloudellista hyötyä.

Faktisen kausaliteetin juridisen relevanssin ja kuluvähennysten osalta on tehtävä oletuksia. Hovioikeuden ratkaisusta ei käy ilmi, onko rikoksen vuoksi vapautuneet työtunnit käytetty edelleen rikolliseen toimintaan vai lailliseen liiketoimintaan. Hovioikeuden ratkaisussa on näiden tuntien osalta todettu ainoastaan, että

”...ajan säästymisen vuoksi (yhtiö on) voinut lisätä myyntiään ja ottaa vastaan enemmän työtehtäviä kuin muutoin olisi ollut mahdollista. Sitä kuinka paljon

²⁴⁰ Hovioikeuden tuomio R 12/2475, todiste 69. Suomen Asiakastiedon raportti vuosilta 2007 - 2010.

²⁴¹ Korkka 2015, s. 294.

yhtiö on todellisuudessa pystynyt tällaista lisätyötä tekemään ei ole asiassa selvitetty.” (sulkeet tässä)²⁴²

Hovioikeus ei ole pohtinut, onko tämä lisätyö ollut laillista vai ei. Tässä tutkielmassa oletetaan, että lisätyö on ollut laillista työtä, koska tuomioistuimessa olisi pystyttävä erikseen näyttämään lisätyön laittomuus. Tämä olisi ollut vaikeaa, koska edes lisätyön todellista määrää ei edes pystytty selvittämään. Sen vuoksi se arvioitiin tuomioistuimen toimesta.

Saatu hyöty on kokonaisuudessaan juridisesti relevantti ympäristön turmelemisen tunnusmerkistön ydintarkoituksen näkökulmasta, vaikka tehty lisätyö olisi ollut laillista. Yhtiön tekemä rikos, eli hyödyn tuottanut toiminta, on rikkonut ympäristörikoksen tunnusmerkistön ydintarkoitusta vakavasti. Lisätyön osalta saatu hyöty on ollut seurausta tehdystä rikoksesta, joten rikoksen ja muun hyödyn välillä on selkeä juridisesti relevantti kausaliteetti.

Saatu hyöty on lisätyön osalta on ollut *epäsuoraa*, mutta se on liittynyt rikokseen riittävän välittömästi. Syy-yhteys on ollut teon ja saadun hyödyn osalta lineaarista. *Lineaarista kausaliteettia* pohdittaessa otetaan huomioon *primääriteko* ja *sekundääriteko*. Tapauksessa *primääriteko*, eli dumppaaminen, on ollut laitonta. *Sekundääriteko*, tässä teetetty lisätyö, ei kuitenkaan ole lähtökohtaisesti laitonta mikäli tehty työ ei itsessään ole laitonta. Korkan mukaan sekundääriteon laillinen luonne ei riitä tekemään tuotosta laillista, jos *primääriteolla* ja *sekundääriteolla* on riittävä ajallinen ja asiallinen yhteys.²⁴³ Tässä tapauksessa lisätyöstä saatu hyöty saatiin ajallisesti heti dumppaamisen jälkeen. Koska hyöty on saatu dumppaamisen vuoksi, on teolla ja hyödyllä myös asiallinen yhteys.

Maksetut verot sallittiin vähennettäväksi saadusta muusta hyödystä. Kuten aikaisemmin on todettu, verot on mahdollista vähentää, mikäli ne on maksettu tosiasiallisesti yhtiön kasvaneesta tuloksesta. Tämän lisäksi hovioikeus salli vähennettäväksi muita kuluja 60 prosenttia perustuen Suomen asiakastiedon raporttiin.²⁴⁴

²⁴² Hovioikeuden tuomio R 12/2475, s. 90.

²⁴³ Korkka 2015, s. 90 – 92.

²⁴⁴ Hovioikeuden tuomio R 12/2475, todiste 69. Suomen Asiakastiedon raportti vuosilta 2007 - 2010.

Korkan suositusta seuraamalla ja hovioikeuden logiikkaa käyttäen todetaan, että ajan säästymisen vuoksi tehty lisätyö on ollut laillista, mutta lisätyön kulut eivät ole liittyneet tehtyyn rikokseen eli dumpaamiseen millään tavalla. Tällöin lisätyöstä aiheutuneet kulut eivät ole vähennyskelpoisia lisätyöstä saadusta hyödystä. Jos lisätyöstä sallittaisiin vähennettäväksi kustannuksia, yhtiö hyötyisi tehdystä rikoksesta, koska ilman rikosta tästä työstä johtuvat kustannukset tulisi laillisesta liikevaihdosta vähennettäväksi. Tämä olisi rikastumiskieltoperiatteen vastaista.

Oikeampi tapa laskea rikoshyöty lisätyön osalta olisi ollut arvioida, kuinka paljon rikollinen toiminta on tehostanut liiketoimintaa ja näin lisännyt liiketoiminnan tuottoja. Säästöjen sijasta lähdettäisiin arvioimaan esimerkiksi yhden rikollisella toiminnalla säästetyn työtunnin hyötyä yhtiölle. Lopputulos olisi todennäköisesti ollut sama, mutta päätös olisi helpompi perustella saadun lisähyödyn eikä säästöjen kautta.²⁴⁵

4.4 Luvaton taksiliikenteen harjoittaminen, KKO 2017:56

Korkeimman oikeuden ratkaisu 2017:56 on uusiin tuomio, jossa on käsitelty netto- ja bruttohyödyn välistä suhdetta sekä rikoshyödystä vähennettäviä kuluja. Kysymys oli A:n liittymisestä palveluun (Über), jossa välitettiin henkilökuljetuksia mobiilisovelluksen kautta. A oli kuljettanut henkilöautolla palvelun kautta tietoonsa saamia kuljetuksia korvausta vastaan. Vastaajan katsottiin harjoittaneen ammattimaista henkilöliikennettä henkilöautolla ilman taksiliikennelaissa edellytettyä taksilupaa ja hänet tuomittiin rangaistukseen luvattomasta taksiliikenteen harjoittamisesta kaikissa oikeusasteissa. Menettämisseuraamusten osalta kysymys oli siitä, miltä osin A:n kuljetuksista saamat palkkiot oli tuomittava valtiolle rikoshyötynä menetetyiksi.

Käräjäoikeus tuomitsi A:n menettämään valtiolle kokonaisuudessaan kuljetuksista ansaitsemansa palkkiot, noin 3.000 euroa. Korkeimman oikeuden ratkaisuselosteessa ei tarkemmin ole avattu käräjäoikeuden perusteluja täyden bruttohyödyn soveltamiseen.

²⁴⁵ Korkka 2015, s. 295.

Helsingin hovioikeudessa oli kysymys siitä, tuliko menetettävä hyöty määritellä bruttohyötyperiaatteen mukaan vai tuliko se laskea saadun palkkion ja erinäisten kulujen erotuksena. Hovioikeus totesi, että laissa ei ole säännöksiä siitä, miten hyöty on laskettava ja lausui saman ongelman kuin tapauksessa KKO 2005:71²⁴⁶, jossa nettohyötyvaatimus ja rikoksen vähennyskelvottomat täytäntöönpanokustannukset aiheuttavat ongelman lain soveltamisen kannalta.

Hovioikeus totesi, että nettohyötyperiaatetta on syytä noudattaa ainoastaan silloin, kun rikoshyödyistä vähennettäväksi vaaditut kustannukset eivät ole liittyneet muuhun rikolliseen toimintaan.²⁴⁷ Hovioikeuden mukaan A:n palkkiot oli kokonaisuudessaan saatu lainvastaisella toiminnalla, eikä tällöin tule lähtökohtaisesti tehdä sellaisia vähennyksiä, joita on mahdollista tehdä laillisen liiketoiminnan yhteydessä. Helsingin hovioikeus sovelsi rikoshyötyä laskiessaan täyttä bruttohyötyperiaatetta ja tuomitsi A:n valtiolle menetettäväksi rikoshyödyn määrää vastaavat saadut ansiotulot 2.800 euroa.

Korkein oikeus hyväksyi Helsingin hovioikeuden tuomion perustelut muuten paitsi menettämisseuraamuksen osalta. A oli valituksessaan vaatinut, että menetetyksi voidaan tuomita vain rikoksen tuottama nettohyöty, koska muutoin siitä tulee luonteeltaan rangaistus. Palkkioiden kokonaismäärästä oli A:n mukaan vähennettävä polttoainekulut, rikoksen tekoaikaa vastaava osuus auton pääomakustannuksista, ajoneuvoverosta sekä huoltokustannuksista. Lisäksi A vaati vähennettäväksi palkkiosta maksetun tuloveron määrän.

Korkein oikeus totesi, että hyödyn menettämistä koskevan säännöksen voimaan tulon jälkeen 1.1.2002²⁴⁸ useissa ratkaisuisissa on poikettu esitöiden lähtökohdasta, jonka mukaan menetettäväksi olisi tuomittava vain todellinen nettohyöty. Korkein oikeus otti huomioon useita aikaisempia korkeimman oikeuden ratkaisuja²⁴⁹ pohtiessaan rikoshyödyn laskentatapaa. Myös tässä ratkaisussa korkein oikeus huomioi, että lain esitöiden nettohyötyvaatimus ja toisaalta kielto vähentää rikoksen valmistelu- ja täytäntöönpanokustannuksia aiheuttavat sen, että

²⁴⁶ KKO 2005:71, kohta 3; ks. myös tutkielman kohta 2.4. Tuloslaskelman ja liikevoiton esittely.

²⁴⁷ Ks. myös KKO 2004:73, kohta 13; KKO 2007:1, kohta 6.

²⁴⁸ HE 80/2000 vp.

²⁴⁹ Ks. KKO 2004:73; KKO 2005:71; KKO 2007:1; KKO 2011:61; KKO 2015:74; KKO 2016:85.

rikoshyödyn laskentatapa ei ole aina ennakoitavalla ja yhdenmukaisella tavalla sovellettavissa.²⁵⁰

Ratkaisussaan korkein oikeus katsoi, että lain sanamuodon, esitöiden sekä korkeimman oikeuden aikaisempien ennakkopäätösten perusteella ei ole perusteltua tehdä sellaista johtopäätöstä, jonka mukaan rikoksen valmistelusta tai täytäntöönpanosta aiheutuneita kustannuksia ei voitaisi milloinkaan ottaa huomioon vähennyksenä rikoshyötyä laskettaessa. Tällaiset täytäntöönpanokustannukset voidaan pääsääntöisesti vähentää, jos niiden aiheutumiseen ei sinänsä liity rangaistavaa menettelyä.²⁵¹

Polttoaineen osalta korkein oikeus päätyi vähentämään kustannukset, jotka olivat johtuneet laittomista kuljetuksista, koska polttoaineen ostaminen sinänsä ei ole rangaistava teko. Samoilla perusteilla rikoshyödyistä tuli vähentää vastaava osuus auton huoltokustannuksista, joiden syntyminen riippuu siitä, kuinka paljon autolla ajetaan.²⁵²

Auton hankkimisesta johtuneiden pääomakustannusten sekä ajoneuvoveron määrää ei sallittu vähennettäväksi, koska näiden määrä ei riippunut siitä, kuinka paljon A ajoi laittomia kuljetuksia. Jos mainitut kulut olisi sallittu vähennettäväksi, olisi se korkeimman oikeuden mukaan mahdollistanut A:n rahoittaa rikollisella toiminnallaan ajoneuvon hankkimisesta ja omistamisesta aiheutuvia *kiinteitä kustannuksia*.²⁵³ Korkein oikeus muutti hovioikeuden tuomiota siten, että A:lle tuomittu menettämisseuraamus alennettiin 2.100 euroon.

4.4.1 Faktinen kausaliteetti ja sen juridinen relevanssi

Faktinen kausaliteetti tehdyn rikoksen ja siitä saadun hyödyn välillä on helppo todeta. Jos A ei olisi harjoittanut laitonta taksiliikennettä, hän ei myöskään olisi saanut siitä tuloja eli rikoshyötyä. On selvää, että laittomasta taksiliikenteen harjoittamisesta saadut hyödyt ovat johtuneet *suoraan* ja *välittömästi* rikoksen tekemisestä. NESS -testiä on tarkoituksetonta testata.

²⁵⁰ KKO 2017:56, kohta 14.

²⁵¹ KKO 2017:56, kohta 16.

²⁵² KKO 2017:56, kohta 17.

²⁵³ KKO 2017:56, kohta 18; ks. myös tutkielman kohta 2.4. Tuloslaskelman ja liikevoiton esittely.

Faktisen kausaliteetin juridinen relevanssi edellyttää, että saadun hyödyn tulee olla rikostunnusmerkistön näkökulmasta merkityksellistä.²⁵⁴ Ydintarkoitussopia soveltamalla voidaan todeta, että tehty rikos on loukannut tunnusmerkistön ydintarkoitusta. Kun tunnusmerkistön loukkaus on selkeää, rangaistuskieftoperiaatetta ei voida soveltaa. Sen sijaan mitä selkeämmin teko kohdistuu rikostunnusmerkistön ydinalueelle, sitä voimakkaammin rikastumiskielto edellyttää hyödyn tuomitsemista valtiolle.²⁵⁵

4.4.2 Kulujen vähennyskelvottomuus

A oli riidattomasti ostanut henkilöauton ainoastaan laittomia henkilökuljetuksia varten, ja koko A:n toiminta oli ollut laitonta. Hovioikeus oli näillä perusteilla todennut kaikki toiminnasta tulleet kulut vähennyskelvottomiksi täytäntöönpanokuluiksi. Korkan tulkintasuositusta seuraten olisi mahdollista päätyä myös tähän ratkaisuun todeten, että kaikki kulut ovat johtuneet laittomista rikoksen täytäntöönpano- tai valmistelukuluista.

Korkein oikeus kuitenkin totesi ratkaisussaan²⁵⁶, että

”lain sanamuodon, esitöiden ja korkeimman oikeuden aikaisempien ennakkopäätösten perusteella ei ole perusteltua tehdä sellaista yleistä johtopäätöstä, jonka mukaan rikoksen valmistelusta ja täytäntöönpanosta aiheutuneita kustannuksia ei voitaisi milloinkaan ottaa vähennyksenä huomioon... ..taloudellista hyötyä laskettaessa.”

Korkein oikeus salli vähennettäväksi polttoainekulut, koska polttoaineen ostaminen itsessään ei ole rangaistava teko. Samoilla perusteilla auton huoltokulut sallittiin vähennettäväksi. Korkeimman oikeuden ratkaisua on mahdollista seurata käyttämällä Korkan tulkintasuositusta.

Polttoaineen ostamisen osalta Korkan suositusta käyttäen tullaan siihen tulokseen, että polttoaineen ostaminen on selkeästi rikoksen täytäntöönpanokustannusta ja

²⁵⁴ Korkka 2015, s. 123.

²⁵⁵ Korkka 2015, s. 145.

²⁵⁶ KKO 2017:56, kohta 16.

siten laitonta. A osti polttoainetta rikoksen tekemistä varten. Polttoainekustannuksia ei voida vähentää saadusta rikoshyödystä.

Huoltokustannusten osalta Korkan suositusta seuraten voidaan todeta, että auton huoltaminen ei ole ollut rikoksen täytäntöönpanoa. Auton huoltaminen on ollut laillista. Siten on pohdittava, onko auton huoltaminen liittynyt rikokseen riittävän läheisellä tavalla. Tarkasteltaessa asiaa pitkällä aikavälillä voidaan todeta, että huoltokustannukset liittyvät rikokseen, koska ilman ajoneuvon säännöllistä huoltamista rikosta ei pystyisi jatkamaan kovin pitkään. Tällöin huoltokustannuksista tulisi kuitenkin täytäntöönpanokustannuksia ja siten laittomia. Lyhyellä aikavälillä auton huoltaminen ei liity laittomaan taksiliikenteen harjoittamiseen. Täten huoltokulut ovat vähennyskelvottomia.

Auton pääomakulujen ja ajoneuvoveron osalta kyse on laillisista kuluista, jotka eivät liity rikokseen millään tavalla. Nämä kulut tulisivat rikoksentekijän maksettaviksi, vaikka rikosta ei olisi tehty. Jos pääomakulut ja ajoneuvoveron saisi vähentää rikoshyödystä, se tarkoittaisi rikoksentekijän hyötymistä rikoksesta, joka olisi rikastumiskieltoperiaatteen vastaista. Tapauksen pääomakuluja ja ajoneuvoveroa voidaan verrata laillisessa liiketoiminnassa oleviin kiinteisiin kustannuksiin, kuten poistoihin, jotka samasta syystä eivät ole rikoshyödystä vähennyskelpoisia.

Tuloveron osalta korkein oikeus totesi, että koska rikoksen tuottama hyöty tuomittiin menetettäväksi, rikoksentekijälle ei jää tuloa, josta olisi maksettava veroa. Siitä syystä maksetun tuloveron määrää ei vähennetä rikoshyödystä.²⁵⁷ A:lla on kuitenkin mahdollisuus oikaista henkilökohtaista verotustaan liikaa maksetun veron osalta. Tällöin vero ei ole miltään osin edes osa menettämisseuraamusta.

²⁵⁷ KKO 2017:56, kohta 18; ks. myös KKO 2005:17, kohta 23.

5 JOHTOPÄÄTÖKSET

Korkan esittelemää tulkintasuositusta voidaan pitää toimivana liiketoimintarikoksissa ja sen kaltaisissa rikoksissa. Tulkintasuositus voidaan nähdä toimivana myös muissa rikoksissa. Tulkintasuositus toimii, vaikka kyseessä olisi esimerkiksi varkaus- tai petosrikos, koska faktinen kausaliteetti ja sen juridinen relevanssi selvitetään aina samalla tavalla. Tässä tutkielmassa tulkintasuositusta on käsitelty liiketoiminnan yhteydessä tehdyissä ympäristörikoksissa sekä kahdessa muussa rikoksessa. Rikoshyödyn laskenta tulkintasuositusta noudattaen oli kaikissa tapauksissa samanlaista.

Korkan tulkintasuositusta seuraten rikoshyödyistä on mahdollista vähentää kuluja, jotka ovat laillisia ja liittyvät rikokseen riittävän läheisellä tavalla. Vähennyskelpoinen kulu on määritettävissä tätä kaavaa seuraamalla. Korkan tulkintasuosituksessa on kyse lopulta hyvin yksinkertaisesta tavasta määritellä vähennyskelpoinen kulu. Tulkintaongelma voi muodostua ainoastaan silloin, kun arvioidaan laillisen kulun liittyntä itse rikokseen. Paritusrikoksessa, jossa vähennyskelpoiseksi sallittiin huoneiston hoitokulut mutta ei pääomakuluja, korkein oikeus lopulta arvioi, että hoitokulut liittyivät itse rikokseen. Jos asiaa miettii objektiivisesti, huoneiston hoitokulut ja paritusrikos liittyvät hyvin vähän toisiinsa. Tässä tapauksessa laajennettiin paritusrikoksen tunnusmerkistöä käsittämään myös huoneiston kuluja.

Korkan tulkintasuositus antaa kiistatta vain pieniä mahdollisuuksia vähentää kuluja rikoshyödyistä. Toimeenpano- ja valmistelukustannukset ovat automaattisesti vähennyskelvottomia. Laillinen kulu liittyy rikokseen käytännössä hyvin harvoissa tilanteissa. Tällainen voisi olla esimerkiksi rikosentekijän omatoiminen ympäristön ennallistaminen tapahtuneen ympäristörikoksen jälkeen tai lääkkeiden ostohinta tekijän myydessä lääkkeitä eteenpäin. Lääketapauksessa on otettava huomioon, että ostohinta on vähennyskelpoinen ainoastaan, jos lääkkeitä ei ole alun perin ostettu tarkoituksena myydä ne eteenpäin. Jos näin olisi, ostohinta on osa rikoksen toimeenpano- tai valmistelukustannusta ja näin vähennyskelvoton.

Rankaisukiellon merkitystä on pohdittava, koska rikoksesta aiheutuneiden kulujen vähentäminen on Korkan suosituksen perusteella lähes aina mahdotonta. Menettämisseuraamus on turvaamistoimenpide, eikä se saa olla rangaistuksellinen

seuraamus. Täysin laitonta toimintaa kuten huumekauppaa koskien on helppo ymmärtää, ettei rikoksesta saa vähentää mitään kuluja. Myös tämän tutkielman Uber -tapauksessa oli kyse täysin laittomasta tilanteesta. Se ei menettämisseuraamusta laskiessa eroa mitenkään huumeiden myynnistä. Molemmissa teot sisältävät myös laillisia kuluja, jotka ovat rikoksen toimeenpanokustannuksia ja siksi vähennyskelvottomia.

Über -tapauksessa tekijä sai vähentää polttoainekustannukset ja auton huoltokulut, koska auton tankkaaminen ja huoltaminen on laillista. Jos huumeiden myyjä käyttää ainoastaan myyntiä varten ostettua autoa toimittaakseen asiakkaille huumeita, hän ei saa vähentää tästä toiminnasta aiheutuneita polttoainekuluja eikä auton huoltokustannuksia. On perusteltua kysyä, mihin tämä ero perustuu, koska menettämisseuraamukset eivät ole rikoslajikohtaisia. Rankaisukieltoperiaatetta sovelletaan eri tavalla näissä kahdessa eri rikoksessa. On selvää, että huumausainerikos on paheksuttavampi rikos kuin laittoman taksiliikenteen harjoittaminen. Tällä ei kuitenkaan pitäisi olla merkitystä. On perusoletus olla vähentämättä huumeiden myyjän polttoainekustannuksia. Sama lopputulos tulisi olla myös laittoman taksiliikenteen osalta.

Tutkielman kahden ympäristörikoksen menettämisseuraamusten osalta en kohdannut ongelmia Korkean tulkintasuosituksen koetteluissa. Rikoshyödyn laskemisen osalta ei ole ongelmia myöskään nykyisessä oikeuskäytännössä. Ongelmat muodostuvat vasta vähennettäessä rikoksesta aiheutuneita kuluja.

Ympäristörikoksien menettämisseuraamukset saavat ylimääräistä huomiota kahdesta syystä. *Ensinnäkin*, ympäristörikoksista annettujen tuomioiden ollessa vakavissakin tapauksissa lieviä, ihmisen oikeustaju haluaisi rangaista tekijöitä rikoshyödyn menettämisen määrää kasvattamalla. Kun näin ei tapahdu ja rikoshyödyttä saa lisäksi tehdä merkittäviä kuluvähennyksiä, se on yleistä oikeustajua vastaan. Ongelma ei ilmene niinkään nykyisessä tavassa laskea rikoshyödyn määrä vaan rangaistuksien lievyydessä. Ympäristörikoksia tulisi rangaistuksen osalta arvioida samalla tavoin kuin muitakin talousrikoksia; jos ympäristörikoksella aiheutetaan taloudellisesti tietyn suuruinen ympäristövahinko tai sen vaara, tulisi kyseeseen törkeä tekemuoto. Menettämisseuraamuksen merkitys seuraamuskokonaisuutta ajatellessa laskisi, mikäli rangaistukset olisivat kovempia.

Toiseksi, ympäristörikokset saavat ylimääräistä huomiota menettämisseuraamusten osalta, koska ympäristörikoksien tekeminen on kallista. Normaalit talousrikokset, kuten velallisen rikokset, eivät yleensä aiheuta suuria kuluja itse tekijälle. Arvopaperimarkkinarikoksissa saattaa olla kyse vain sähköpostien lähettämisestä. Rikoshyödyistä ei tällöin tehdä suuria vähennyksiä, vaikka vähennysten laskukaava olisi miten salliva ja nettoperiaatteen mukainen. Tämän tutkielman ympäristörikostapauksissa rikoksentekekulut ja muut rikokseen liittyneet kulut ovat olleet merkittäviä. Kun rikokset on tehty vielä laillisen liiketoiminnan yhteydessä, ja yrityksellä on ajan tasalla oleva kirjanpito, vähennykset rikoshyödyistä voivat olla merkittäviä. Kirjanpidosta on mahdotonta erotella laillisen ja laittoman liiketoiminnan kuluja. Vastaaajan intressinä on saada kuluja mahdollisemman paljon rikoshyödyistä vähennettäväksi. Syyttäjän on lähtökohtaisesti näytettävä tuomioistuimessa rikoshyödyn määrä. Tämä voi olla useissa tapauksissa mahdotonta. Oletettavaa onkin, että ympäristörikoksissa määrätyt menettämisseuraamukset ovat todellista hyötyä alhaisempia.

Korkan suositusta käyttämällä valtiolle tuomittavat menettämisseuraamukset olisivat olleet jokaisessa tapauksessa suuremmat kuin todellisuudessa. Korkan mallia pystytään perustelemaan ottamalla huomioon rikoslain 10 luku, sen esityöt ja muu oikeuskirjallisuus. Korkan malli on samalla tavalla ristiriidassa lain ja sen esitöiden kanssa kuin korkeimman oikeuden nykyinen ratkaisukäytäntö. Lakia ja sen esitöitä on mahdotonta soveltaa aiheuttamatta niiden välillä ristiriitaa.

Tutkielmaa kirjoittaessa oletukseni oli löytää jokin aukoton laskukaava rikoshyödyn laskennalle. Ympäristörikosten osalta ongelma oli erityisen suuri, koska niistä tuomittavat rangaistukset ovat olleet lieviä ja menettämisseuraamuksista on saatu tehdä suuri kuluvähennyksiä. Tavoitteena oli löytää ne ongelmakohdat, jotka aiheuttavat rikoshyödyn laskennan vaikeuden. Oikea tapa laskea rikoshyöty oli oltava olemassa. Tutkielman kirjoitettuani totean, että ongelma ei ole menettämisseuraamuksien laskutapa.

Kyse ei myöskään ole rikastumis- tai rankaisukieltoperiaatteen soveltamisesta tai muustakaan teorian osasta. Täydellistä rikoshyödyn laskukaavaa tai -tapaa ei ole mahdollista löytää. Jokaisella oikeustieteilijällä, tuomarilla, syyttäjällä, vastaajalla, asianomistajalla ja normaalilla ihmisellä on oma ajatuksensa rikoshyödyn laskennasta. Tämä ajatus todennäköisesti muuttuu vielä sen mukaan, missä

asemassa kukin on. Asianomistaja voi ajatella rikoshyödyn oikeasta laskentatavasta toisin ollessaan itse vastaajana. Näen tärkeimmäksi tavoitteeksi menettämisseuraamusten laskutavan kannalta pyrkimyksen löytää yksi yhteinen tapa laskea rikoshyöty. Korkan muodostama tulkintasuositus on hyvä avaus tälle keskustelulle. Korkan suositus toimisi täysin, jos se haluttaisiin menettämisseuraamusten laskuperusteeksi. Olen vakuuttunut, että Korkan suositus toimisi myös muissa rikoksissa kuin liiketoimintarikoksissa. Menettämisseuraamuksethan tulisi laskea rikostyypistä riippumatta aina samalla tavalla.

Yksi yhteinen tapa laskea rikoshyöty mahdollistaisi rikoshyödyn määrän ennakoitavuuden. Suomessa menettämisseuraamuksien määräämisperusteet tulevat korkeimman oikeuden ratkaisusta, joissa viitataan aina aikaisempiin korkeimman oikeuden ratkaisuihin. Uusia mahdollisia tapoja rikoshyödyn laskemiseen ei ole mahdollista rakentaa tällä tavalla. Tämä ei ole hyvä kehitys. Jokainen ratkaisu on jonkinlaisessa ristiriidassa rikoslain 10 luvun kanssa lain ja sen esitöiden epäselvyyden vuoksi. Uusissa korkeimman oikeuden ratkaisuissa tuomioistuimien on aina jollakin tavalla sidottu vastaaviin aikaisemmin ratkaistujen päätösten perusteluihin. Hyvänä esimerkkinä voidaan pitää Uber -tapauksia. Näitä johtopäätöksiä kirjoittaessa korkein oikeus julkaisi uuden ratkaisun, joka oli käytännössä samanlainen Uber -tapauksen kanssa. Korkein oikeus vahvisti ratkaisussaan laittoman taksiliikenteen osalta tehtävät kuluvähennykset rikoshyödyistä.²⁵⁸

Tutkimuksen tärkein löydös on, että lopulta rikoshyödyn laskentatavalla ei ole merkitystä, kunhan se olisi aina samanlainen kaikissa rikostyypeissä. Tämän saavuttaminen vaatisi rikoslain menettämisseuraamusluvun uudelleenmuotoilua, jotta lain ja sen esitöiden ristiriitaisuudet saataisiin pois. Edellisen kerran menettämisseuraamuksia muutettiin vuonna 2002. Siitä on jo yli 15 vuotta aikaa, jonka aikana rikokset ovat ehtineet muuttua, samoin ihmisten arvomaailma

²⁵⁸ KKO tuomio Dnro R2016/912, annettu 31.5.2018; ks. myös Yle uutiset 31.5.2018. Hovioikeus oli tuominnut tekijän laittomasta taksiliikenteen harjoittamisesta ja tuominnut valtiolle menetettäväksi 12.250 euroa. Korkein oikeus salli vähennettäväksi rikoshyödyistä auton polttoaine- ja huoltokulut, koska näin oli tehty myös tapauksessa KKO 2017:56. Lopullisen rikoshyödyn määrä väheni 9.178,50 euroon.

esimerkiksi ympäristörikosten suhteen. Ilman lakimuutosta ei muutosta ole mahdollista saada aikaan myöskään menettämisseuraamuslaskennassa.

Oikeustieteellisellä tutkimuksella on mahdollista vähintään välillisesti vaikuttaa lainsäätäjään. Korkan väitöskirjalla ei ole ollut käytännön merkitystä tuomioistuimien tavassa laskea rikoshyöty, koska rikoshyödyn laskentatapa on muodostunut vuoden 2002 lakimuutoksen jälkeen korkeimman oikeuden ratkaisujen pohjalta. Korkan tutkimus korostaa nykyisen lain ja oikeuskäytännön ristiriitaisuutta. Tämän pitäisi toimia jonkinlaisena herätyksenä sille, että menettämisseuraamusjärjestelmässä on paljon kehitettävää.

Oma suositukseni ei ole uudenlainen tapa laskea rikoshyöty. Sen sijaan suosittelen kokonaan uuden menettämisseuraamusjärjestelmän kehittämistä uudistamalla rikoslain 10 lukua. Käytännössä uutta järjestelmää ei edes tarvitse kehittää, vaan riittää, kun poistaa laista ja sen esitöistä keskinäiset ristiriitaisuudet ja ottaa selkeän kannan rikoshyödyn laskentatapaan. Rikoshyödyn laskentatavan on tultava lainsäätäjältä eikä puhtaasti korkeimman oikeuden ratkaisukäytännöstä, kuten nyt tapahtuu. Korkeimman oikeuden ratkaisukäytännön tulisi olla ainoastaan rikoshyödyn laskentatavan viimeistelijä, ei järjestelmän kehittäjä ja ylläpitäjä. Ympäristörikoksien osalta olisi tärkeää muuttaa rangaistuksen mittaaminen samanlaiseksi kuin muissa talousrikoksissa. Ympäristörikosten tulisi olla törkeitä, mikäli vahinko tai vahingon vaara euroissa mitattuna olisi tietyn suuruinen. Tällöin menettämisseuraamuksien rooli kokonaisseuraamuksessa vähenisi automaattisesti. Menettämisseuraamuksia ja niiden laskentatapaa kohtaan tarvitaan kriittisiä tutkimuksia, jotta muutos saataisiin aikaan. Menettämisseuraamusjärjestelmä vaatii kehittyäkseen uuden vakaamman ja selvemman lainsäädäntöpohjan.